POVRATAK VOJISLAVA ŠEŠELJA: PONOVO MEĐU KUMOVIMA

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; Crna Gora 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 200 DIN

01164

9 770353 802002

VREME

broj 1245

13. novembar 2014.

INTERVJU: GINTER GRAS

TREĆI SVETSKI RAT JE POČEO

Bogat ukus mleka

Imlek dva puta dnevno dobija najsvežije mleko sa odabranih farmi.
Moja Kravica sveže mleko već sledećeg jutra stiže iz prirode za Vas!

Urhunska, a tradicionalna tehnologija prerade 100% domaćeg sirovog mleka obezbeđuje najbolji kvalitet, svežinu i ukus Moja Kravica svežeg mleka.

60 godina

imlek

VREME

BROJ 1245
13. novembar 2014.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Ana Aleksić, Mirjana Kalezić

redakcija
Aleksandar Anđić (foto), Muharem Bazdulj, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić, Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Nebojša Grujičić (kultura), Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Jasmina Lazić, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković, Milan Milošević, Tamara Nikčević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
korektori: Nikola Dragomirović, Marko Tasić, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično.

04 Zoom: Dron, odron i otklon

06 Intervju: Ginter Gras

20 Lični stav: Dejan Jović

24 Povratak Vojislava Šešelja:
Ponovo među kumovima

26 Slučaj Dragoslava Kosmajca:
Tihi zvezdarac

28 Anatomija jedne "cenzure":
Kako je Ištvan Kaić ispao iz voza

32 Tabloidi u 2014: Ogledalce u kesi tregerici

36 Privatizacija u Srbiji: Retki primeri uspeha

38 Reforma reforme pravosuđa 2014:
Strah, nemoć, neznanje

40 Notarski prihodi:
Za sada bez zvaničnih podataka

43 Nuspojave: Povratak pobednika

44 Politička klima (3/4):
Adaptacija, poslednja moda

47 Lisica i ždral: Romi i ja III

KULTURA

48 Povodom jedne knjige i jedne godišnjice:
Berlinov zid

51 Roman: „Blue moon" Damira Karakaša

52 Knjige: „Nisam ja takva" Lina Danam

54 "Gradac" o Morisonu:
Dorsi u takozvanim šezdesetim

SVET

56 Previranja u arapskom svetu:
Ima li države u Jemenu

60 Stradanje hrišćana: Ekumena krvi

62 Vreme uživanja: Život

Agencija FoNet obrela se u vrtlogu optužbi da sprovodi cenzuru nad Ištvanom Kaićem, iako novinske agencije po pravilu ne objavljuju pisma čitalaca

PIŠE: ZLATKO ČOBOVIĆ

U (proteklom?) međuhladnoratovskom intervalu mnoge su umetničke i filozofske reputacije doživele eroziju. Neke reputacije, međutim, makar i stvorene u hladnoratovskom kontekstu, opstaju i izvan tog konteksta. Takav je slučaj sa Isaijom Berlinom

PIŠE: MUHAREM BAZDULJ

Jemen je za većinu ljudi bio i ostao nepoznanica, zatvorena i misteriozna zemlja o kojoj se malo šta zna. Svet se za Jemen zainteresovao kratko, kada je na talasu "arapskog proleća" 2011. godine smenjen dugogodišnji predsednik Ali Abdulah Salih, da bi posle toga ponovo potonuo u zaborav, i pored dramatičnih dešavanja u ovoj državi

PIŠE: MARKO GAGIĆ

Na naslovnoj strani: Ginter Gras
Foto: Susana Vera/Reuters

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Dron, odron i otklon: Vučić protiv Rame, tri nula za nas, ali nam se oduzimaju bodovi

Ono što je dozvoljeno Jovu nije dozvoljeno volu, pa dok se novi svetski gospodari, oličeni makar u liku Jelka Kacina, duhom još prisutnog komesara za srpske zajebancije, mogu slobodno izražavati o srpskom gubitku Kosova, to, odnekud, kad kaže Rama, postaje uvreda, psovka gotovo...

POSLEDNJI NA TABELI: ČEKA SE REVANŠ U TIRANI

U ponovljenoj utakmici Albanija i Srbija su odigrale jedan prema jedan, i nema te institucije koja će presuditi da je Aleksandar Vučić pobedio Edija Ramu, premijera Albanije, s tri prema nula i onda mu, ovom našem, oduzeti tri boda. Kao u fudbalu, pobedili smo za nekim astalom, ali smo poslednji na tabeli.

Svako od njih je odigrao svoju "zvezdu Granda" i postigao svoj cilj: Rama je usred Beograda rekao da bi srpskim vlastima bilo racionalno da priznaju nezavisnost Kosova, a naš mu je odbrusio potezanjem zakletve, ustavne materije i dostojanstva u širem smislu.

Leteo je "dron" i tamo i vamo. Sad je ostao "uzvratni susret" i Srbija bi zbilja mogla da bude pri vrhu tabele političke lige kad se ne bi folirala oko banalnosti. Zgrozio sam se nad jedinstvom u osudi "Ramine provokacije" i to od ljudi koji to isto, kad stiže od po njima kredibilnijih izvora političke moći, prihvataju kao suštu istinu, neminovnost, usud...

Poznajem podosta racionalnih ljudi koji su ljuti na Ramu posle onoga što je u najgorem izdanku srpskog novinarstva opisano naslovom "Edi Rama, šiptar bez srama", ali, slabo se njegova poruka razlikuje od poruke Nemaca, Amerikanaca i ostalih svetlih tačaka kojima težimo, pa nekako licemerno zvuči da baš na Ramu izvadimo "onu stvar".

Istina, nije baš morao da nam u Beogradu kaže ono što dobro znamo i bez njega. Ali, Rama ima svoje interese i briga ga za naša nacionalna osećanja. Vučić mu je odbrusio i pokupio par poena na onoj vrsti zaluđene političke scene koja još veruje u ustavnu preambulu i ostale zavrzlame oko Kosova, skuvane već poodavno u kotlu "nove evropske realnosti".

Ali, ono što je dozvoljeno Jovu nije dozvoljeno volu, pa dok se novi svetski gospodari, oličeni makar u liku Jelka Kacina, duhom uvek prisutnog komesara za srpske zajebancije, mogu slobodno izražavati o srpskom gubitku Kosova, to, odnekud, kad kaže Rama, postaje uvreda, psovka gotovo.

Rama, dakle, nije rekao ništa što nismo znali i celo zgražavanje celokupne javnosti oblik je farisejstva i licemerja; bilo je samo pitanje na kome će političke frustracije da se istresu i tu se Rama, sa sve bratom, dronom i drugim odronom, pojavio kao idealna meta da u nedostatku Šestog topličkog puka jurnemo u himeru i maglu. Zaluđivanje umišljenom stvarnošću ometa svaku samospoznaju: Albanija je ozbiljna država, a mi smo, da prostite, "luk i voda" i to što se Vučić naljutio služi samo uveseljavanju svetine i glumatanju brige o stvarima koje su davno opošljene.

"Ja Tarzan, ti Džejn", a onda, kad se vidimo u Albaniji, da bude obrnuto. Važi? Važi!

MALA JEZA: ŠTA ĆE REĆI VOJVODA?

Vojislav Šešelj, glavni je kandidat za novokomponovanog srpskog mučenika; nema tih klinova pod noktima zbog kojih bi on izdao ideju obračuna sa svetom koji je, po njemu,

foto: Vesna Anđić

naneo štetu dobrim srpskim interesima. Ovakve priče imponuju ojađenom delu srpskog narodnog korpusa. Nema te društvene i nacionalne grupe koja neće pristati da neko umesto njih ponese krst i bude šiban trnovitim granjem, posebno ako to gleda s daljincem u ruci, menjajući kanale kad mu nešto dosadi.

Sad se vraća kući. Teoretičari zavere tvrde da su "zle sile" pustile vojvodu kako bi naneo štetu Aleksandru Vučiću. Pre će biti obrnuto, odnosno, da će premijer profitirati i iz ove epizode srpskih političkih (ne)prilika: oreol iznad Vučićeve glave udarnički glancaju oni koji tvrde da se ceo svet protiv njega zaverio, a on, eto, odoleva, kao što će i sada.

Sigurno je, kao što sam već pisao, da se kod nekih javila sladostrasna jeza i nada da bi Šešelj mogao ozbiljno da naudi Aleksandru Vučiću, pa, ko vele, "ako mi ne možemo, pustimo Šešelja na njega"; on će da satre svoje bivše potčinjene.

Nešto ne verujem u to. Srbija nije ista kao ona Srbija u kojoj je Šešelj pristao da tamnuje, niti je on, čini mi se, isti onaj Šešelj koji je ispraćen trubama i prasetinom na let do Haga.

On je bolestan, stariji, umorniji i verovatno slabo obavešten o lokalnim prilikama. Njegov govor, svaki i bilo kakav, nužno je anahron i starovremenski. Stranka jedva da postoji. Nema tu para i infrastrukture. Svi su se razbežali; neki u vlast, neki u anonimnost, a ono malo što je ostalo nema ni para ni uticaja na aktuelne političke prilike u Srbiji.

On može samo da opanjkava bivše dočasnike stranke radikalnih namera, ali ne može da im naudi. To je već radio u knjigama protiv Aleksandra Vučića i Tomislava Nikolića, otkako su se ovi radikalno "deradikalizovali". Ali, u rukama bivših nosilaca majica i bedževa s likom Šešelja sada su vlast, mediji – pa i čuveni "Laufer" – i oni su vrhovni tumači političkih poruka. Šešeljev jezik uvek je bio dugačak, ali su i makaze vlasti izuzetno oštre.

Uostalom, videćemo šta će biti u danima koji slede, a o tome, između ostalog, pišemo na stranicama koje slede u ovom broju "Vremena".

BASARA U PRĆILOVCU: IMA LI TAMO NEKO PRISTOJAN?

Ima polemika i polemika, ali kad neko tako visoko podigne lestvicu kao što je to učinio Svetislav Basara u subotnjem broju "Danasa", ostaje vam samo da priznate da ste poraženi. Onome ko zna o čemu se radi biće jasan prethodni iskaz, a onaj ko ne zna ostaće uskraćen za uvid dokle stiže basarabijski prostakluk.

"Teške reči" su opšteprihvaćen trend. Ne ljutim se ja na Basaru, dovoljno mu je valjda što su čitaoci ljuti na njega, ali ako se on odvojio od pameti i pristojnosti, postoji valjda neko uredništvo koje je moglo i neformalno da mi se izvini ili i oni žive u strahu od basarabijske pomame da ide s Vučićem na miting u Prćilovcu, pa ko vele, znamo mi Žarkovića, ali ove tek upoznajemo. ¶

LEKCIJE KOJE

SAM NAUČIO

“Treći svetski rat uveliko traje. Lobističke grupe ubijaju demokratiju. Bez socijalizma nema demokratije. Književnost zastupa istinu poraženih. Ništa tako ne podstiče opsesiju kao gubitak. Tito je bio despot sa osobinama državnika. Danas bih bio protiv bombardovanja Savezne Republike Jugoslavije. Kada sam saznao da sam dobio Nobelovu nagradu, otišao sam kod zubara kod koga sam ranije zakazao pregled. U SS se nisam dobrovoljno prijavio, regrutovali su me, posle pola godine pao sam u ratno zarobljeništvo, zločine nisam počinio. Ja sam demokratski socijalista, politički angažovan građanin, koji je po zanimanju pisac i grafičar, i mislim da sam shvatio lekcije koje su mi zadate”, priča u razgovoru za “Vreme” Ginter Gras »

foto Reuters

DEMOKRATSKI SOCIJALISTA: Ginter Gras sa Vilijem Brantom na osnivačkoj skupštini Saveza književnika

Put do Gintera Grasa vodi preko Libeka, hanzetaskog grada na Baltičkom moru koga je proslavio Tomas Man sagom o Budenbrokovima. Gras živi u selu pola sata vožnje udaljenom od grada, ne koristi internet, nema mobilni telefon, kontakt sa spoljnim svetom održava preko sekretarijata smeštenog u Kući Gintera Grasa. Pored nje se nalazi vinarija sa bocama na čijim etiketama su Grasovi crteži. "Crteži gospodina Grasa su na flašama sa posebno dobrim vinima, on o tome strogo vodi računa", kaže njegova sekretarica Hilke Ozoling.

Sa ulice se ulazi u prostoriju sa suvenirima. U unutrašnjem dvorištu Grasove skulpture. Sa desne strane kroz prozor se vidi unutrašnjost magacina zatvorenog za javnost, u kome se nalaze stotine Grasovih grafika, slika i skulptura, njegov arhiv. U izložbenom prostoru okačene su odabrane Grasove grafike, posteri filmova rađenih po njegovim romanima, multimedijalni podaci o njegovom životu. U jednom ćošku pod naslovom "Slučajno sam preživeo" i podnaslovom "Gras kao vojnik" objašnjenje kako je Gras kao sedamnaestogodišnjak dospeo u SS tenkovsku jedinicu "Jerg fon Frundsberg", epizoda koju je decenijama prećutkivao.

Gras objašnjava da je ideja tog izložbenog prostora da se pokaže veza između pisanja i crtanja. Tu su bili izloženi crteži Gotfrida Kelera, Direnmata, Getea.

U Libeku, rodnom gradu Tomasa Mana, nemoguće je otrgnuti se utisku da je Gras od njega preuzeo štafetu najvećeg nemačkog pisca i preneo je u XXI vek. Ipak, Grasa daleko više toga vezuje za drugog nobelovca poreklom iz Libeka – Vilija Branta. Gras politiku nikada nije shvatao po Bizmarkovom diktatu kao "umetnost mogućeg", stoji u njegovoj biografiji koju je napisao Folker Nojhaus. Naprotiv, svoju ranu slavu je koristio da se, prvo u Nemačkoj, a kasnije u pratnji svog političkog mentora Vilija Branta širom sveta, zalaže za pravdu i slobodu mišljenja. "Ja sam politički angažovan građanin, po zanimanju pisac i grafičar", kaže za sebe Ginter Gras. Vodio je kampanje za nemačke socijaldemokrate, crtao postere, smatrao svojom obavezom da govori o nepravdi i socijalnoj pravdi.

Gdanjsk, u kome je rođen, posle Drugog svetskog rata ostao je na poljskoj strani. Neko vreme Gras je živeo u Berlinu, a onda se 1986. preselio u selo Belendorf u kome i danas živi. Voli samoću, seosku tišinu, duboko zelenilo i severnjačko nebo podsećaju ga na zavičaj, a i Belendorf je bio blizu koridora koji je Saveznu Republiku Nemačku spajao sa Zapadnim Berlinom, u koji je često išao. Od Libeka ili Hamburga direktno do Belendorfa nema javnog prevoza, idu samo školski autobusi dva puta dnevno.

Kuća Grasovih je poslednja kuća u selu i tu živi sa suprugom Ute. U kući pored smešten je njegov atelje u kome crta i vaja. Čim se otvori kapija, dotrčava lajući na sav glas mešanac Minka, lajanje se ubrzo pretvara u umiljato mahanje repom.

Na pultu u predvorju kuće činija sa ogromnim, tog jutra ubranim vrganjima. Na imanju su zasađene jabuke, kruške, orasi, jagode, ribizle, krompir. Gras je oduvek pridavao značaja jelu i piću. U dnevniku pod nazivom "Usput od Nemačke za Nemačku", u kojem opisuje svoj put kroz Nemačku neposredno posle pada Berlinskog zida 1989. godine, na svakoj drugoj strani beleži šta jede i pije. Ranije je sam često kuvao, sada je retko u kuhinji. Čitava atmosfera u kući i dvorištu, pejzažu koji se prostire, odiše magičnim realizmom, kao da se nastanio u nekom od svojih romana.

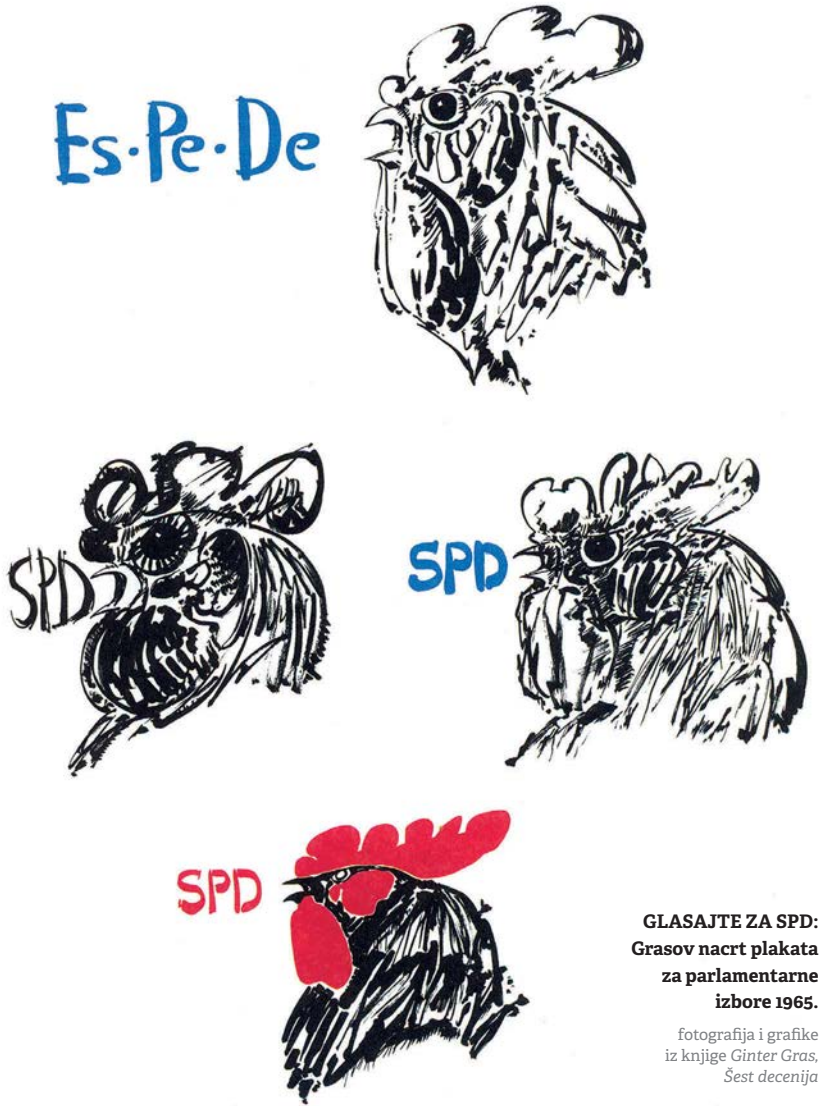
Gras je ljubazan, rado se seća Jugoslavije. Kaže da je o Jugoslaviji i Titu prvi put saznao nešto više od Mila Dora, obojica su bili članovi čuvene Grupe 47 koja je okupljala mlade, posleratne pisce sa nemačkog govornog područja. Govori o prijateljstvu sa Vaskom Popom, "koji je prerano umro", jednom prilikom ga je nacrtao. Obradovao se kada je čuo da je posle više decenija "Laguna" na srpskom ponovo izdala "Limeni doboš", a da slede "Mačka i miš" i "Pseće godine".

Sa osamdeset i sedam godina Gras je ponosan što i dalje piše stojećki, na svojoj pisaćoj mašini marke Oliveti, kao što je činio čitavog života. Prvu verziju, međutim, piše rukom, skice za romane crta, vizualizuje tok radnje pre nego što priču pretvori u reči. Puši lulu i voli da popije rakiju.

Gras pre nego što počne da piše ima

Nemačke 1969.

GLASAJTE ZA SPD: Grasov nacrt plakata za parlamentarne izbore 1965.

fotografija i grafike iz knjige *Ginter Gras, Šest decenija*

jasan plan kako početak da privede kraju. Na romanu radi tri do pet godina. Zbog toga nema više nameru da započinje dužu knjigu, radi na kraćim tekstovima i pesmama, crtežima i skulpturama. Radi i noću, spava dok se ne probudi.

Kaže da je sa devetnaest godina hteo da postane vajar. Te zime 1946/47, "dok su ljudi koji su se smrzavali gladovali, a gladni se smrzavali u krevetu", otišao je da se upiše na umetničku akademiju u Diseldorfu. Bila je, međutim, zatvorena zbog nedostatka uglja, pa je počeo da radi kao kamenorezac i pravio nadgrobne spomenike. Akademiju je upisao naredne godine.

Gras kaže da je dugo pritiskao grad da osnuje Kuću Vilija Branta. Ispalo je slučajno tako da njeno unutrašnje dvorište naleže na dvorište kuće posvećene Grasovom delu. Posetioci sa jednom ulaznicom mogu da obiđu i Brantov i Grasov muzej. Ova urbanistička simbolika odgovara njihovom višedecenijskom prijateljstvu, ispresecanom oko ideje da jedino socijaldemokratija može da donese dobro čovečanstvu.

"VREME": Kada danas pomislite na Vilija Branta, šta vam prvo pada na pamet?

GINTER GRAS: Da nam nedostaju političari tog formata. Čudi me koliko retko danas nailazimo na njegov način vođenja politike, što znači da protivnika ne posmatramo kao neprijatelja, već kao nekoga s kim mora da se razgovara, koga treba razumeti, čija stremljenja i interesovanja treba shvatiti i pritom biti spreman na duge pregovore i niz udaraca koji proces vraćaju unazad.

Navešću vam jedan primer. Pre sedam ili osam godina bio sam u Južnoj Koreji na poziv tamošnjeg univerziteta i Gete instituta. Bio sam iznenađen da su studenti u Seulu upoznati sa svakim korakom politike deeskalacije tadašnje vlade Brant–Šel prema Istočnoj Nemačkoj. Zbog toga što znaju da to njima u Koreji predstoji pod daleko težim okolnostima. Oni su takav put prepoznali kao mogućnost da se ponovo spoje. Da li će im to jednog dana poći za rukom, to je drugo pitanje. Ali, na takvo interesovanje za tu temu nikada više nisam naišao, i pored konflikata kao što su onaj na Kipru ili Ukrajini, a kamoli između Izraela i Palestinaca, a dugački i naporni pregovori jesu jedini način da se izbegne rat i da dođe do popuštanja konflikta.

Kako danas vidite socijaldemokratiju u Evropi?

U vreme kada je Vili Brant bio na čelu nemačke vlade i dok je bio predsedavajući Socijalističke internacionale sa Brunom Krajskim i Olafom Palmeom, ona je imala spoljnopolitičku težinu. Kada je, na primer, u Portugalu počela "revolucija karanfila", Amerikanci su u njoj videli komunističku opasnost i hteli to da reše modelom već primenjenim u Čileu. Socijalistička internacionala sa Brantom na čelu je, hvala bogu, i u interesu Portugala i ljudi u Evropi, uspela da spreči da se sprovede u delo plan Henrija Kisindžera.

Takvu težinu socijademokratske i socijalističke partije danas više nemaju jer im se interesi razilaze. To svakako ima veze i s tim da je kapitalizam kao sistem bio u stanju da se globalizuje, a sindikati u tome nisu uspeli. Oni se i dalje u nacionalnim okvirima vrte oko problema sa tarifnim ugovorima i ne uspevaju da »

U VAJARSKOJ RADIONICI: Kuća Gintera Grasa u Libeku i njegove skulpture u dvorištu
fotografija iz knjige *Ginter Gras, Šest decenija*

uspostave prekograničnu solidarnost. To je, naravno, nedostatak i dovodi do opadanja moći, jer sindikalni pokreti su oduvek bili u savezu sa socijaldemokratskim partijama. To je dovelo i do toga da se radnici u socijaldemokratiji i sindikatima više ne osećaju kao kod kuće.

Globalna je tendencija da raste jaz između bogatih i siromašnih, što pogađa pojedinačne egzistencije, države i čitave kontinente. U tom svetlu ništa nije nužnije od oživljavanja socijaldemokratije, onih interesnih grupa koje se zalažu za ljude koji zavise od drugih u najširem značenju te reči.

Vi kažete da ste demokratski socijalista. Šta to znači?

Da su pojmovi demokratija i socijalizam neodvojivi, jedno uslovljava drugo. Bez socijalne pravde demokratija ne može da funkcioniše, i obrnuto, bez demokratske kontrole socijalizam se izvitoperi u jednopartijski sistem, što smo često bili u prilici da vidimo.

U romanima *Dnevnik jednog puža*, *Izmišljotina ili kako Nemci izumiru* ili *Pri ljuštenju luka* postoje jasno prepoznatljivi autobiografski delovi. Da li književna fikcija na neki način može da se približi istini više od suvih istoriografskih izveštaja?

Ja uvek koristim množinu – istine. Uvek postoji više istina. Književnost, pored ostalog, podstiče jednu drugačiju, dopunjujuću istinu, u odnosu na realnu istinu. Suprotno od zvanične istorije koju uvek pišu pobednici, književnost je u stanju da zapazi istinu poraženih, koji nemaju moć da predstave svoje viđenje stvarnosti. To važi kako na političkom tako i na socijalnom planu. To se vidi i u posleratnoj istoriji Nemačke.

Ova zemlja je u XX veku izgubila dva svetska rata. Na izbijanje prvog merodavno je uticala, drugi je sama izazvala i okončala apsolutnim porazom. Bilans tog rata ne može biti strašniji. Nemačka je skrivila genocid, holokaust, ubila preko dva miliona ruskih ratnih zarobljenika koji su umirali od gladi u logorima, počinila mnoga druga nedela. Uprkos svim pokušajima da sve potisnu, poraženim Nemcima nije preostalo ništa drugo nego da se na kraju suoče sa svojom istorijom. To im je u najvećoj meri pošlo za rukom, iako nedovoljno – a nikada u potpunosti neće uspeti.

Međutim, kad pogledam pobednike koji do danas nisu spremni da se uhvate u koštac, na primer, sa nasleđem svoje kolonijalističke istorije, bilo da je reč o Engleskoj, Holandiji, Belgiji ili Francuskoj, onda je to popriličan uspeh.

Bez socijalne pravde demokratija ne može da funkcioniše, i obrnuto, bez demokratske kontrole socijalizam se izvitoperi u jednopartijski sistem, što smo često bili u prilici da vidimo

Šta znači "prevazilaženje prošlosti" (Vergangenheitsbewältigung), pojam koji je nastao u Nemačkoj?

Što se Nemačke tiče, to znači da prvo mora da se prepozna kako je pošla pogrešnim putem, kako je za relativno kratko vreme Vajmarska republika – koliko god da je stajala na slabim temeljima, ipak je to bila republika – mogla da se pretvori u diktaturu sa užasnim razmerama, i to kao posledica izbora, jer Hitler je na vlast došao na izborima.

Ima mnogo razloga. Naravno da je posle carske Nemačke ta slaba Vajmarska republika bila opterećena Versajskim ugovorom, sa ogromnim odštetama koje je trebalo da se plate, sa inflacijom, sa crnim petkom 1929. koji se prelio iz Amerike... Kada je Hitler 1933. došao na vlast, u Nemačkoj je bilo šest miliona nezaposlenih. To je jedan deo priče.

Drugi je deo priče da je teška industrija još pre 1933. podržavala Hitlera, obe crkve su zakazale, građanstvo nije baš bilo prijateljski nastrojeno prema Vajmarskoj republici, partije svakako ne, onda je došla i odluka Kominterne da za komuniste glavni neprijatelj nisu nacionalsocijalisti, već socijaldemokrate. Suština je, međutim, da nije bilo dovoljno građana koji bi se zaštitnički stavili pred tu slabo utemeljenu Vajmarsku republiku, a to važi i za intelektualce.

To je za mene prva lekcija koju sam morao da shvatim kada sam se sa osamnaest, devetnaest godina pitao o razlozima za propadanja u varvarstvo. Odatle sam

fotografije Andrej Ivanji

izveo svoje zaključke, moj politički angažman utemeljen je u zakazivanju Vajmarske republike. To za mene znači uhvatiti se u koštac sa prošlošću. Da li može da se prevaziđe, to je drugo pitanje.

Vaš zavičaj je Gdanjsk, po ocu ste Nemac, po majci kašupskog porekla, što se ogleda u vašim delima. Da li je književnost bez svesti o sopstvenim korenima i poreklu uopšte moguća?

Ja mislim da je to preduslov. To se meni, kao i nekim drugim autorima, pojačano nametnulo kao pitanje, jer sam ja izgubio svoj zavičaj. A ništa tako ne tera na opsesivno pisanje kao što to čini gubitak – u mom slučaju gubitak zavičaja.

To je dovelo do toga da sam 1958. godine, dok sam živeo u Parizu i radio na *Limenom dobošu*, prvi put po završetku rata otišao u Gdanjsk (poljsko ime grada, prim. aut.) da bih tražio tragove Danciga (nemačko ime grada, prim. aut.) i da bih za pisanje *Limenog doboša* istraživao odbranu poljske pošte. Ja sam kontakt sa Poljskom održao sve do danas.

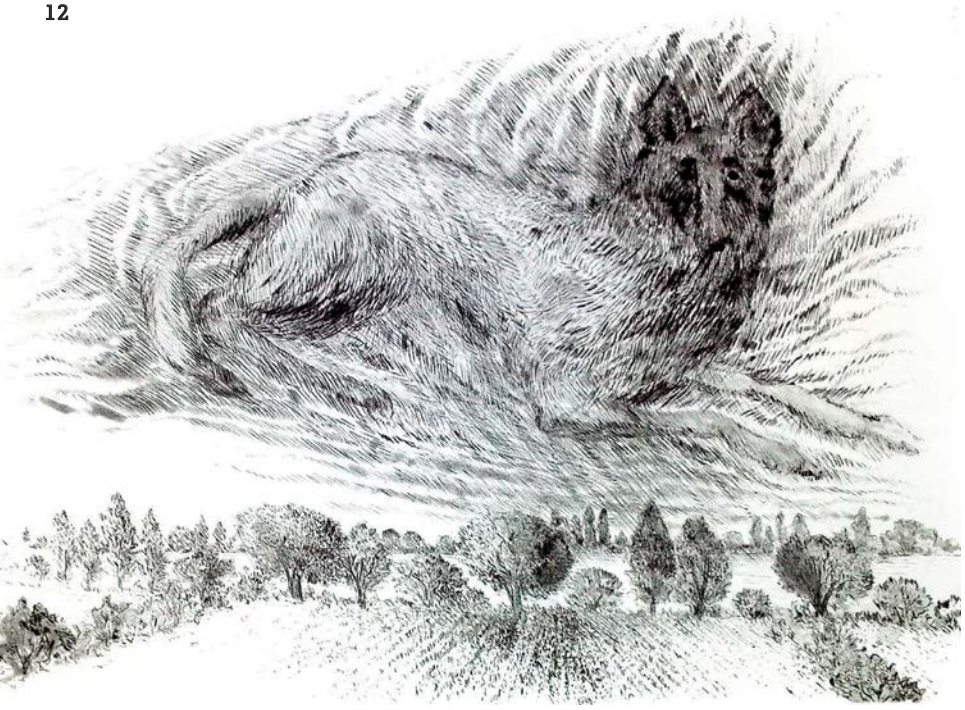
Nemačka je mnogo radila na normalizaciji odnosa sa Francuskom, i to nam je sasvim dobro pošlo za rukom. Sa Poljskom je to išlo teže. Upravo je odnos prema Poljskoj bio jedan od razloga da podržim politiku Vilija Branta. Zigfrid Lenc (zajedno sa Grasom javno je podržavao istočnu politiku Vilija Branta, prim. aut.), poreklom iz istočne Pruske, koji je takođe izgubio zavičaj, i ja smo među ostalima 1970. godine pratili Branta u Varšavu kada je uprkos velikim otporima u Nemačkoj priznao granicu na Odri i Nisi. To je bio preduslov za politiku kakvu je hteo da vodi.

Zabeležen na papiru, gubitak teritorija tek sad je izgledao konačan, mada sam ja u glavi mnogo ranije prihvatio da je po tom pitanju sve gotovo. Sa emotivne strane ipak je to bilo teško.

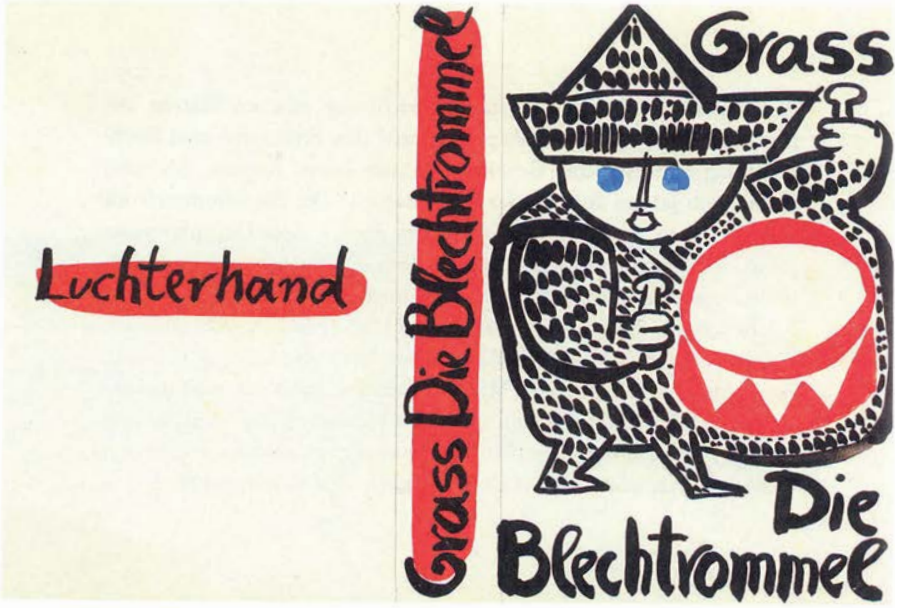
Ja sam onda kao pisac pokušao da nešto što je izgubljeno opet prizovem uz pomoć književnosti, da to na sasvim drugi način uspostavim fikcijom i fantastičnim realizmom u *Limenom dobošu*.

Pa dobro, kako se osećate, kao Nemac, čovek iz Gdanjska, Evropejac, građanin sveta...?

U principu, kao sve to što ste nabrojali. Ne mislim da je pogrešno da se prvo »

GRAFIKE: Pseće godine (gore) i Limeni doboš

definišete po pitanju regije iz koje potičete. Nemci su svojevremeno imali velike poteškoće da se sami definišu, baš kao i Italijani. Te dve nacije su po tom pitanju kasnile u Evropi, što je dovelo do velikog zla.

Ja sam dugo u raspravi Istočne i Savezne Republike Nemačke, prilikom koje su obe strane insistirale na dvodržavnosti i htele da budu različite, spas pokušao da pronađem u pojmu "kulturna nacija" kako ju je opisao Johan Gotfrid Herder (otac „kulturnog nacionalizma" zaživelog u XIX veku, prim. aut.). Nemačka se posle Tridesetogodišnjeg rata sastojala od 350 državica, a Herder je prepoznao povezujuću traku kulture kao nešto veoma vitalno i stabilno. Njegov pojam "kulturna nacija" nije bio ograničen državnim granicama, bio je otvoren za Evropu i za kulture drugih država. Ja i sada mislim da je taj pojam veoma primenjiv.

Pesnik Paul Celan napisao je posle Drugog svetskog rata da je "Smrt majstor iz Nemačke". Kako vam to danas zvuči?

Kao prvo, to je metafora, koja ima užasnu realnu pozadinu. Trebalo bi napomenuti i da je ta čuvena Celanova pesma zapravo varijanta jedne pesme koju je napisao jedan drugi pesnik, što je Celan, nažalost, svojevremeno propustio da kaže pa su mu prebacivali da je plagijator.

To je velika pesma, ali je na neki način isključiva. Krajem XX i početkom XXI veka genocid se odvija i na drugim mestima, bilo ga je i ranije, doduše ne u takvoj tehničkoj izvedbi i u tim razmerama, tu se pokazalo to jezivo nemačko majstorstvo.

Ali nas ništa ne može odbraniti od odgovornosti da se tako nešto ne ponovi. Naznake toga smo doživeli, na primer – valja napomenuti *naznake*, ne tog reda veličine i bez ikakvog poređenja – prilikom raspada Jugoslavije. Doživljavamo to ne samo upotrebom oružja, već prikriveno: kada se zarad špekulativne dobiti ugovaraju cene za kukuruz i soju i druge osnovne prehrambene artikle na berzi u Čikagu, dva posto više ili manje znači 100.000 ljudi umrlih od gladi u Africi i Aziji. A to je svakodnevna politika. To je na drugačiji majstorski način prikriven i permanentan genocid putem berzanskih špekulacija i monopola na seme za setvu koji imaju četiri koncerna, od kojih su tri američka, a koji odlučuju o životu i smrti.

VAJAR, PISAC, GRAFIČAR, POLITIČAR: Italija 1951; Izborna kampanja u Nemačkoj 1965; Berlin 1979.

fotografije iz knjige *Ginter Gras, Šest decenija*

Vi ste godinu dana bili u ss jedinici....

Ne, ne godinu dana. Bio sam priključen u novembru, a kraj je bio u maju sledeće godine. Dakle, pola godine.

Dobro, znači bili ste pola godine pripadnik ss jedinice. Da li ste uspeli da se pisanjem oslobodite od te mladalačke epizode, prilikom koje ste pola godine bili član ss jedinice?

Ja mislim da jesam. Postojala je povika da sam to učinio tek u poznim godinama, ali sam tek u poznijim godinama počeo da pišem direktno autobiografski, a onda je bilo logično da to stavim u kontekst mlađih dana.

Ja nisam dobrovoljno pristupio ss-u. Prijavio sam se u mornaricu, hteo sam po svaku cenu da budem u podmornici, da budem heroj pod vodom. Ali, tada već ništa nije bilo sa podmornicama i regrutovali su me u ss jedinicu, što se prećutkuje kada ljudi sude o tome sa današnjeg stanovišta.

Tek naknadno, kako su mi zločini koje je počinio ss bivali sve jasniji i jasniji, to saznanje je za mene bilo zastrašujućeg intenziteta, povezano sa osećanjem srama. Iako za tih pola godine nisam učinio ništa zločinačko, to me je opterećivalo, i to osećanje će ostati. To ne može da se odradi i kaže: sad je gotovo.

Ipak, mislim da sam ja, što tiče svega što sam napisao i mog celokupnog rada, i političkog rada kao građanina jedne zemlje, shvatio lekcije koje su mi zadate.

Da li mislite da je kontraproduktivno da se danas mladim Nemcima i dalje sistemski nameće krivica njihovih dedova i pradedova?

Ako se to tretira kao krivica, onda je to zapravo nehumano. Ali kao odgovornost, da se tako nešto više nikada ne ponovi, to može da se očekuje od mladih ljudi.

Kako danas vidite ponovo ujedinjenu Nemačku u Evropi, 25 godina posle pada Berlinskog zida?

Dok većina nije verovala da će se dve Nemačke ikada spojiti, ja sam prilično čvrsto verovao u to. Ali sam imao drugačiju predstavu o ujedinjenju, odnosno približavanju.

Voleo bih da se približavanje dogodilo na sporiji način, da zapadni deo Nemačke nije podlegao iskušenju da sve prisvoji preko paragrafa o aneksiji, kao prisajedinjenje, a ne ujedinjenje. Ustav Savezne

»

STVARALAČKA SAMOĆA: Ginter Gras ispred svoje kuće u Belendorfu

Republike Nemačke je predviđao da u slučaju ujedinjenja nemački narod treba da dobije novi ustav. Stanovništvo Istočne Nemačke, njegovo mišljenje i iskustvo nisu uzeti u obzir. Nije bilo ozbiljnog razmatranja biografija tih novih državljana. Naprotiv, bio je to proces oduzimanja imovine, 90 odsto proizvodnog kapitala u novim saveznim pokrajinama pripada zapadnom delu Nemačke.

To je dovelo do toga da i 25 godina nakon pada zida građani u novim pokrajinama sebe shvataju kao Nemce druge klase.

Ali ta novouspostavljena veličina Nemačke. Da li u ponovnoj snazi Nemačke vidite nekakvu opasnost?

Nemačka je privredni div, a politički patuljak. Mi nedovoljno koristimo suverenitet koji je uspostavljen 1990. To je učinio samo jedan kancelar, Gerhard Šreder, kada je rekao "ne" nemačkom učešću u ratu u Iraku.

Posle toga, do dana današnjeg uglavnom vidimo maglovito držanje. Isporuči se neko oružje, učini se ponešto, dozvoljava se Amerikancima da na zapadu Nemačke na aerodromu Ramštajn uspostave neku vrstu komande za bespilotne letelice, koje ispucavaju rakete u Pakistanu na teroriste, ali i na nastanjena mesta uz one čuvene kolateralne greške. To je za mene strašno, kao što je strašno da je Nemačka treći najveći izvoznik oružja.

Kancelar Šreder nije iskoristio novouspostavljeni suverenitet Nemačke da se usprotivi bombardovanju Savezne Republike Jugoslavije.

To ima svoju predistoriju. Tu je bilo Kosovo na kome je Srbija sprovodila teror nad albanskim stanovništvom i ja sam bio za to da to mora da se okonča. Bio sam, međutim, protiv bombardovanja Srbije i Beograda, pogotovu kada su te čuvene kolateralne greške uzele maha.

Da danas stojim pred tim izborom, rekao bih "ne" bombardovanju. Trebalo je predvideti da će akciju predvoditi Amerika, da se neće zaustaviti na Kosovu i da će se proširiti na Srbiju. To je bila moja pogrešna procena, danas bih se sa dodatnim iskustvom sa američkim vojnim intervencijama i njihovim posledicama zalagao protiv bombardovanja.

Da danas stojim pred tim izborom, rekao bih "ne" bombardovanju. Trebalo je predvideti da će akciju predvoditi Amerika, da se neće zaustaviti na Kosovu i da će se proširiti na Srbiju. To je bila moja pogrešna procena, danas bih se sa dodatnim iskustvom sa američkim vojnim intervencijama i njihovim posledicama zalagao protiv bombardovanja

Evropskoj uniji i NATO-u savetujem da u budućnosti vojne intervencije, ako su već neophodne, ne budu pod vođstvom Amerike.

Kad smo kod Jugoslavije, treba se vratiti na 1991. i njen raspad. Tu su zakazale pre svega zapadnoevropske države. Ja sam se pitao tada, i pitam se još uvek, zašto je tako prepreden, pronicljiv i dobro obavešten političar kao Hans Ditrih Genšer bez preke nužde priznao nezavisnost Slovenije i Hrvatske, na šta je Francuska držala stranu Srbiji, te je tako utaban put za raspad Jugoslavije. Nije bilo ozbiljnih pokušaja da se Jugoslavija održi kao federalna, savezna država u nekoj novoj formi i podrži sa velikodušnom privrednom pomoći. Sve što se kasnije dešavalo posledica je te pogrešne odluke.

Šta je Jugoslavija ranije bila za vas kao levog evropskog intelektualca?

Kada biste posle Istočne Nemačke otišli u Jugoslaviju, to je bilo kao odmor. Moglo je slobodno da se diskutuje. Sećam se jednog svog govora koji sam držao na

fotografija Andrej Ivanji

Ja nisam dobrovoljno pristupio SS-u. Prijavio sam se u mornaricu, hteo sam po svaku cenu da budem u podmornici, da budem heroj pod vodom. Tek naknadno, kako su mi zločini koje je počinio SS bivali sve jasniji i jasniji, to saznanje je za mene bilo zastrašujućeg intenziteta, povezano sa osećanjem srama. Iako za tih pola godine nisam učinio ništa zločinačko, to me je opterećivalo, i to osećanje će ostati. To ne može da se odradi i kaže: sad je gotovo

Oktobarskim susretima uperenog protiv revolucija, jer posle svake revolucije dolazi kontrarevolucija. To je bilo neobično u jednoj komunističkoj zemlji.

Divio sam se tom jugoslovenskom držanju, da je Jugoslavija postala nezavisna od Sovjetskog Saveza i što je dugo u Pokretu nesvrstanih igrala važnu ulogu. Dugo se sve svodilo na konfrontaciju Istoka i Zapada, a Jugoslavija je zauzela mesto između.

U toliko je sramnije za Zapad što je kasnije tu Jugoslaviju ispustio iz ruku i prepustio samoj sebi.

Umesto da danas zemlje nastale iz Jugoslavije čekaju da EU odluči ko je zreo, a ko nije za članstvo u EU, trebalo bi da međusobno smognu snage za neku vrstu prvobitne federalne forme, i da se tako osnažene sopstvenim snagama obrate Evropi. Narodi koji su nekada zajedno živeli u Jugoslaviji trebalo bi da pokušaju da se prisete perioda kada je funkcionisala federacija, da izvuku zaključke iz počinjenih grešaka i pronađu novu formu zajedničkog života. To je i pitanje samouverenosti, jačanje pozicije unutar Evrope, ako nastupate zajednički u nekoj konfederalnoj formi.

Šta ste tada mislili, odnosno šta danas mislite o Titu?

Tito je, naravno, bio despot. Ali je razumeo da sa nekom vrstom finansijskog programa uravnoteženja bogatije regije kao što je Hrvatska ili Slovenija treba da izdvajaju novac za Bosnu ili Makedoniju. To se događa i u Nemačkoj između pojedinih saveznih pokrajina. Bila je to vrsta federalne igre koja je imala potencijal da se razvija i koja se dobro pokazala.

To što se sa partijskim neistomišljenicima obračunavao kao u drugim diktaturama, to je druga priča. Ali u poređenju sa diktatorima kakvih je bilo kako u istočnoj tako i u zapadnoj Evropi, i u Španiji, Portugalu i Grčkoj, on je kao despot bio državnik, imao je državničke kvalitete.

Vi ste često bili u Jugoslaviji, da li ste se tamo dobro osećali?

To je bila jedina komunistička zemlja u kojoj su objavljivane moje knjige jedna za drugom. Već i po tome se razlikovala od svih država Varšavskog pakta.

Da li se Evropa raspada na sever i jug?

Evropska unija je postojala dok je Evropa još bila podeljena, onda se zapadna Evropa ponašala kao da je čitava Evropa. A onda je došlo do veoma brzog proširenja posle raspada Varšavskog pakta. Uprkos obećanjima da će se NATO zaustaviti na reci Odri, Poljska i baltičke zemlje su pristupili NATO-u.

Ja mislim da je ruski, Putinov sistem užasan. Ali ako hoću da ga razumem, moram da znam da je strah da će biti pritisnuti sa svih strana, da i Gruzija ili Moldavija treba da se uključe u NATO, doprineo uspostavljavanju takvog sistema. Histerične reakcije Zapada imaju uzrok i u određenoj agresivnosti NATO-a, koji se sve više širi.

Od Nemačke, koja bi trebalo da je upoznata sa ruskom problematikom, očekujem uzdržanije ponašanje. »

Je li onda Putin ono Zlo koje ugrožava evropski mirovni projekat?

On naravno provocira i pokazuje moć, a Zapad na to reaguje sredstvima koja ništa ne vrede, Ukrajini daje obećanja koja ne može da ispuni i time podstiče nemir i u Rusiji i u Ukrajini. A u Americi su izbori i moraju da pokazuju mišiće, pa teraju NATO na ponašanje koje ne doprinosi smirivanju situacije.

Nedavno ste izjavili da se već nalazimo u trećem svetskom ratu. Šta ste time mislili?

Da, da se nalazimo u trećem svetskom ratu čiji početak ne možemo tačno da definišemo, budući istoričari će raspravljati o tome kada je tačno počeo. To je proces koji se razvija tiho i postepeno, koji se proteže od jednog do drugog bojišta, udaljenih jedno od drugoga, a ipak su kod svih očigledne nemoć politike i snaga privrede koja je preuzela primat.

Ranije nikome ne bi na pamet palo da, na primer, konflikt sa Rusijom oko Ukrajine ima veze sa onim što se dešava u Siriji. A povezani su zbog sveopšte nemoći politike da se problemi reše pregovorima. Ako je tu nafta, onda se napada, ako nema nafte, onda ne.

Znali ste da ćete na sebe da navučete bes kada ste objavili pesmu o Izraelu u kojoj upozoravate da je Izrael nekontrolisana nuklearna sila. Zašto ste to ipak učinili?

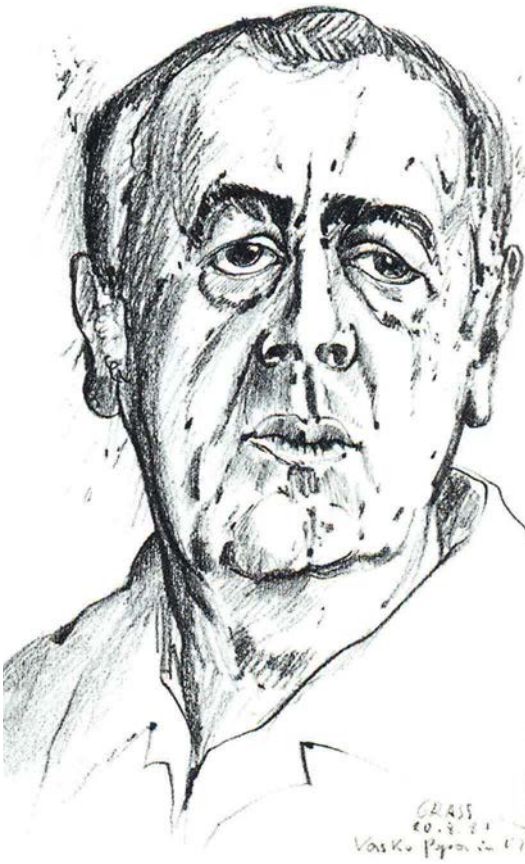
Takve stvari sam činio više puta. Kada su se vodile žestoke bitke oko granice na Odri i Nisi, dok ni nemačke socijaldemokrate nisu bile spremne da je priznaju, ja sam u govorima upozoravao na neophodnost priznavanja te granice. Tada su me psovali kao komunistu, poljskog prijatelja, čoveka bez otadžbine, političara koji odustaje.

Smatrao sam da mora da se kaže da je Izrael srednja nuklearna sila koja sebi uzima pravo na prvobitni udar. Jedna od lekcija koje je moja generacija bila primorana da nauči jeste da ne treba da se dozvoli da bilo ko naknadno može da kaže da nije znao šta se dešava.

Čovečanstvo nikada nije bilo tako dobro informisano, nepravda se dešava pred našim očima na najrazličitijim mestima, jedna vest briše drugu. Mi danas znamo sve. Taj treći svetski rat koji je u toku jeste i rat preraspodela. Pored toga što ljudi umiru od gladi, mada na svetu ima hrane za sve, tu su i nestašica vode, klimatske promene. I sve se to događa istovremeno.

Rekli ste i da demokratiju ne ugrožavaju ni radikalna desnica niti radikalni islam, već lobističke grupe u Briselu i Berlinu. Da li možete to podrobnije da objasnite?

I kada se pregovara o privrednim ili socijalnim potrebama, kada se utvrđuju zakoni, to se dešava pod uticajem lobista koji su opkolili nemački parlament. To ide tako daleko da lobisti učestvuju u pisanju nekih zakona. Lobiranje se odvija izvan demokratske kontrole. Neposredna posledica je da opada izlaznost na izborima, ne zbog lenjosti građana, već zbog ubeđenja da je besmisleno izaći na izbore, jer se sve rešava u hemijskoj industriji, u automobilskoj industriji, u velikim koncernima i bankama. Skandal bez presedana je, na primer, što su poreski obveznici morali da podmiruju gubitke banaka, a ništa ne može da se učini jer je njihov lobi isuviše jak.

OD CRTEŽA DO TEKSTA I NAZAD: Portret Vaska Pope,

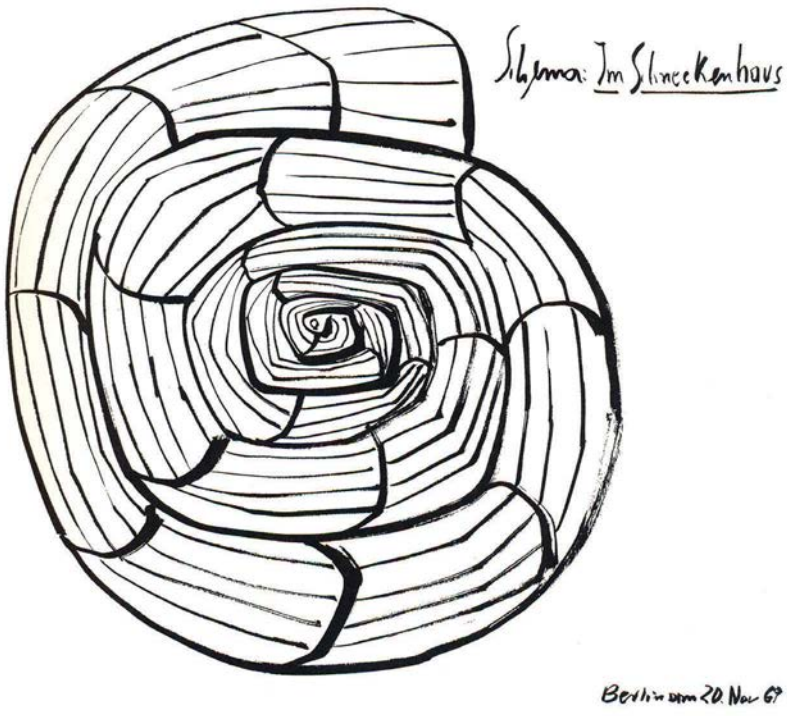
Kada odmeravam opasnosti po demokratiju, onda to u Nemačkoj nije radikalna desnica koja se drži u određenim granicama, to nisu građani islamske veroispovesti kojih živi oko dva miliona u Nemačkoj, ali to jeste taj proces koji je pokrenuo lobizam, da se odluke donose izvan bilo kakve demokratske kontrole.

Da li na osnovu vašeg životnog iskustva verujete u Evropu, u neku buduću evropsku naciju?

Sve počinje sa Evropskom zajednicom za ugalj i čelik. To je tada bilo nužno i ispravno, bila je privredna odluka. Nažalost, ostalo je na tome, na pitanjima kao što je subvencionisanje poljoprivrede. Moglo je i da se na nivou EU pregovara o socijalnim pitanjima, o opštem minimalnom dohotku. To se nije dogodilo, pored ostalog i zato što su zakazali sindikati.

Nedostaje i kulturna komponenta. Kulturna raznolikost Evrope je fundament sa

PLAN RADA: Šema za *Dnevnik puža* 1969.

crtež olovkom 1981; Skica za pesmu *Saturn* 1960.

kojim može da se ucenjuje. Preduslov za shvatanje raznolikosti je saznanje da ovakva Evropa može da opstane samo ako ne zapostavlja različite regije, ako misao o konfederaciji svuda zaživi. U Engleskoj se razmatra izlazak iz EU, Škoti su imali referendum o otcepljenju od Engleske, Katalonci bi da budu nezavisni. Kao da se osvrćemo na XIX i deo XX veka, to sada izlazi na površinu zbog centralističkog egoizma.

Pojedine evropske zemlje nedovoljno znaju jedna o drugoj. Zbog toga uvek nanovo provaljuje nacionalni egoizam i sprečava odluke koje bi mogle da podstaknu evropski proces.

Dok ste pisali *Limeni doboš* i nešto kasnije *Pseće godine*, da li je postojao neki trenutak kada ste shvatili da ćete biti jedan od najvećih pisaca svog doba, da ćete da preuzmete književnu štafetu od Tomasa Mana?

Nekoliko nedelja pre nego što je *Limeni doboš* izašao u Nemačkoj, dobio sam poziv od čuvenog izdavača Kurta Volfa da dođem u Cirih. Volf je pre Prvog svetskog rata, na primer, objavio prve tekstove Franca Kafke, prve pesme Georga Trakla, rane ekspresioniste. Bio sam veoma uzbuđen. Rekao mi je da je od mog izdavača dobio rukopis i da se nosi mišlju da knjigu objavi u Americi i šta ja mislim, da li će Amerikanci imati nekakav odnos prema *Limenom dobošu*. Rekao sam mu da ja to ne mogu da zamislim, da se radnja odvija u nekakvoj tamo provinciji u Gdanjsku, čak ne u samom gradu već u predgrađu, govori se lokalni dijalekt, kašupski nemački, i da ja mislim da tu knjigu ni Bavarci neće razumeti, a kamoli Amerikanci. On mi je na to odgovorio da svekolika velika književnost korene vuče iz provincije.

Tada mi ni na pamet nije palo da bi *Limeni doboš* mogao da ima veliki uspeh u Americi, Francuskoj ili skandinavskim zemljama, da bude preveden na tridesetak jezika. U Americi je čak tiraž bio veći nego u Nemačkoj.

Kako je taj vrtoglavi uspeh uticao na vas?

Ja sam tada imao trideset jednu, trideset dve godine, kada je za mene počelo ono, što se naziva slavom. U početku je sve to bilo zabavno, ali to kako nekoga slave u Nemačkoj prilično je dosadno i nimalo ne pomaže pri radu, samo je prepreka na putu.

Ja mislim da je ruski, Putinov sistem užasan. Ali ako hoću da ga razumem, moram da znam da je strah da će biti pritisnuti sa svih strana, da i Gruzija ili Moldavija treba da se uključe u NATO, doprineo uspostavljavanju takvog sistema. Histerične reakcije Zapada imaju uzrok i u određenoj agresivnosti NATO-a, koji se sve više širi. Od Nemačke, koja bi trebalo da je upoznata sa ruskom problematikom, očekujem uzdržanije ponašanje

Protivno opštem trendu, ipak sam na ovaj svet izrodio šestoro dece, moja žena ima svoje dvoje dece, imam osamnaestoro unučadi, praunuče mi je na putu, tako da ako Nemci budu izumrli, to neće biti moja krivica

Tek što sam predao rukopis *Limenog doboša*, isuviše rano sam počeo da radim na drugom romanu ali sa pogrešnom pripovedačkom koncepcijom, koja je posle prerasla u *Pseće godine*. Moj život je zapravo radni proces.

Često me pitaju za Nobelovu nagradu. Kada razmišljam o svim nagradama koje sam dobio u životu, za mene je najznačajnija nagrada Grupe 47[1], koju sam dobio 1958. za rukopis *Limenog doboša* iz koga sam čitao, a koji tada još nije bio objavljen. To je nagrada koju su mi dodelile kolege pisci. Ona mi je i finansijski pomogla. Tada sam bio veoma siromašan i odjednom sam imao u džepu 4500 maraka i mogao sam da na miru napišem roman do kraja.

Pre četiri godine dobio sam pismo od direktora gimnazije "Paul Natorp" u Berlinu da slave neku godišnjicu, da su renovirali svečanu salu, te da li mogu da održim govor, s obzirom na to da su moja deca išla u tu školu, a i moja unuka je tu tada upravo završavala maturu. Napisao sam govor o tome kako su, eto, sada punoletni, a na kraju sam otprilike rekao da se za mene škola zbog rata završila kada sam imao petnaest godina, ali da sam imao prilike da budem u školi kakva je gimnazija "Paul Natorp", da bih onda i ja uspeo da maturiram. Deca su dobro prihvatila govor, dobio sam veliki aplauz. Dve nedelje kasnije dobio sam pismo od direktora sa počasnom maturskom diplomom, koju su mi dodelili kolegijum nastavnika i generacija maturanata kojima sam čitao. Na tu diplomu sam zaista ponosan, ona uramljena visi u mojoj kancelariji u Libeku.

Da li je ijedna književna grupa na nemačkom govornom području pre ili kasnije imala takav umetnički, politički i moralni značaj kao Grupa 47?

Ne, i naravno to ima veze sa vremenom u kome je nastala, neposredno posle rata, u eri Konrada Adenauera u kojoj nije bilo mesta za posleratnu književnost. Tržište je bilo preplavljeno ili starim nacističkim knjigama ili stranim, pre svega američkim knjigama, što je bilo lepo. Nemačka posleratna književnost imala je velike poteškoće. U Hansu Verneru Rihteru[2] Grupa 47 je imala čoveka koji je umeo da predstavnike najrazličitijih pravaca književnosti, od ogoljenog naturalizma do eksperimentalnih pesama, ubedi da moramo jedni druge da trpimo, što nije bilo nimalo jednostavno. Na svaki sastanak dolazili su novi autori. To nikada nije bila nekakva čvrsta grupa, može se reći da nije zvanično ni imala članove, što je za nemačke prilike bilo posve neobično. Nije bilo nikakvog pravilnika udruženja, to i nije bilo prijavljeno udruženje, nije bilo odbora niti blagajnika. Poziv Hansa Vernera Rihtera jednom godišnje bio je ono što je Grupu držalo na okupu. Na taj način je relativno dugo postojala.

U Grupi 47 bilo je dobro to što bi posle čitanja u kritici učestvovali i autori, a ne samo kritičari, a to je sastanke činilo prilično živahnim.

Kada je Hajnrih Bel 1972. godine dobio Nobelovu nagradu za književnost, navodno je uzviknuo: "Zar ja, a ne Gras?" Da li je to tačno?

I meni su tako preneli.

Šta vam je prošlo kroz glavu kada su vam 1999. godine javili da ste ovog puta vi dobili Nobelovu nagradu?

Držao sam telefonsku slušalicu u ruci, a moja supruga je stajala malo dalje, sve je shvatila iz moje reakcije i rekla: "Bože, šta nam se sada sprema?" Tog dana smo u Hamburgu imali termin kod zubara koji smo više puta odlagali. Rekao sam da ne možemo ponovo da odlažemo i da sada prvo idemo kod zubara. To je bilo sasvim dobro, jer je bio normalan postupak. Tako smo pre podne bili kod zubara, a kada smo se posle podne vratili kući tu je bilo na stotine novinara, televizija i onda smo imali mali prijem.

Moram da kažem da sam zadovoljan što sam Nobelovu nagradu dobio tako kasno. Da sam je dobio sa pedesetak godina, sve bi to bilo teže. U tom slučaju, to bi se dogodilo usred mog razvojnog procesa. Ovako sam imao sedamdeset godina, radovao sam se, ali sam mogao sa time ironično da se ophodim.

Uglavnom ste poznati kao pisac, ali ste i vajar i grafičar. Često sami ilustrujete svoje knjige. Da li tako jednom formom nadopunjujete drugu?

Moji rukopisi su puni crteža, ja rado pišem slikovito, reči koje su prosto očigledne. Postoje i faze kada tri, četiri godine radim na romanu, onda menjam alat, počinjem sa vajarstvom i tako dolazi nova dimenzija, dok se glava odmara, jer je to uglavnom manuelni posao. Mnoge moje pesme počinju sa crtežom i pretvaraju se u tekst, ili obrnuto, prelaze sa jednog na drugo.

1 Grupa 47 je između 1947. i 1967. okupljala i podržavala mahom nepoznate i mlade pisce sa nemačkog govornog područja. Pružala je platformu za obnavljanje nemačke književnosti posle Drugog svetskog rata. Članovi Grupe su pored Grasa, između ostalih, bili Hajnrih Bel, Peter Handke, Hans Magnus Encensberger, Ingeborg Bahman, Erih Frid, Paul Celan, Milo Dor, Barbara Frišmut, Zigfrid Lenc... (prim. aut.)

2 Hans Verner Rihter (12. 11. 1908. – 23. 3. 1993), nemački pisac, „siva eminencija" Grupe 47, najznačajnije nemačke posleratne grupacije pisaca. (prim. aut.)

"MOJ ŽIVOT JE RADNI PROCES": Razgovor u bašti Gintera Grasa fotografija H. Ohsoling

Ja prosto imam ta tri talenta, što samo po sebi ne znači ništa. Ali uvek sam polazio od toga da kada ih već imam, od njih treba nešto i da napravim. Nikada sebi nisam postavljao pitanje da li sam zapravo pisac ili vajar, da li bih jednoga zbog drugoga trebalo da se odreknem.

Kao student vajarstva u Berlinu objavio sam svoju prvu knjigu pesama sa crtežima.

Ja se politički angažujem kao građanin koji je po zanimanju pisac i grafičar.

Da li imate neki omiljeni lik u svojim romanima?

Interesantan lik je Edi Amzel u *Psećim godinama* kome književna kritika i germanistika nisu posvetile toliko pažnje. On je, kako se tada govorilo, polujevrejin, koji je kroz sportske aktivnosti postigao sve moguće, pa se upravo time što je izrađivao strašila za ptice učvrstio kao ličnost, on je skokovita figura i jedna od mojih najuspešnijih.

Koji vam je od likova autobiografski najbliži?

To ne bih mogao da kažem. Načelno, kada književnost ima određeni kvalitet, autor je prisutan u svim likovima, i u onim sporednim. Kod mene ne postoji nijedan lik koji je apsolutno zao, ne prihvatam suprotnost dobra i zla. Čak i u najizvitoperenijim figurama se prepoznaje čovek.

Zašto ne volite internet?

Ne treba mi. Ne treba mi za istraživanje, samo se malo više potrudim i traje malo duže. Nemam ni mobilni telefon, ne želim da stalno budem dostupan. Pokušavam da budem nezavisan od svega toga. Kod mene uvek dominira potreba da budem nezavisan.

Da li još uvek pišete na pisaćoj mašini?

Da, prvo rukom, a onda na mojoj Oliveti pisaćoj mašini.

Ali ne stojećki, kao Hemingvej?

Da, stojim za pultom kada pišem. To sam oduvek tako radio. To je verovatno i zbog vajarstva; i tada stojim kada radim. Ja pripadam staroj generaciji pisaca, ali za razliku od svojih kolega nemam problema sa leđima. A ova generacija koja po čitav dan sedi za kompjuterom, svi će imati problema sa leđima.

Zbog čega se kajete, a na šta ste ponosni u životu?

Kod mene se škola završila sa petnaest godina, to je tako bilo u Nemačkoj za moje godište. Onda sam postao pomoćnik u protivvazdušnoj odbrani, počeo je život u barakama, pa sam mobilisan u radnu službu, nastavio se život u barakama, pa sam mobilisan u vojsku i dalje živeo u barakama, zatim u američkom ratnom zarobljeništvu, pa na slobodi gde sam opet prvo živeo u barakama, i tek pošto su me pustili sa osamnaest godina morao sam ponovo da izmislim samoga sebe.

Sve što znam, morao sam da naučim sam. Sa mojom prekinutom školom bila je to poprilična avantura. Na to sam u određenoj meri ponosan, jer sam veliki deo onoga što sam sebi zacrtao, doduše sa različitim rezultatom, ipak na kraju realizovao.

Politički angažman, kampanje koje sam vodio za SPD, Socijaldemokratsku partiju Nemačke, koštali su me snage i vremena, ali se zbog toga nikada nisam pokajao. To je, takođe, često bilo povezano sa porazima, ali u porazu se više nauči nego u pobedi. I to je bio proces učenja, kroz taj politički pešački rad dospeo sam u regije do kojih pisac po pravilu ne dolazi. To je proširilo moj horizont.

U svojim političkim procenama potcenio sam moć banaka. Isuviše dugo sam verovao u moralnu snagu i nadmoćnost Amerike, iako je trebalo bolje da znam. Potcenio sam bogatstvo i snagu ideja kapitalizma, kojeg uvek nanovo sustignu krize, a koji onda dolazi na tržište sa novim trulim papirima i pronalazi svoje pobornike.

Protivno opštem trendu, ipak sam na ovaj svet izrodio šestoro dece, moja žena ima svoje dvoje dece, imam osamnaestoro unučadi, praunuče mi je na putu, tako da ako Nemci budu izumrli, to neće biti moja krivica. ¶

ANDREJ IVANJI

U svojim političkim procenama potcenio sam moć banaka. Isuviše dugo sam verovao u moralnu snagu i nadmoćnost Amerike, iako je trebalo bolje da znam. Potcenio sam bogatstvo i snagu ideja kapitalizma, kojeg uvek nanovo sustignu krize, a koji onda dolazi na tržište sa novim trulim papirima i pronalazi svoje pobornike

Iskustva iz komšiluka

Koje pouke, ako ijednu, zemlje kandidatkinje za članstvo u Evropskoj uniji mogu izvući iz hrvatskog puta prema EU

Piše: **Dejan Jović**

NAĐITE PRIJATELJE, SMANJITE OTPORE

Prvo, zemlje kandidatkinje moraju smanjivati broj neprijatelja i povećavati broj prijatelja među članicama EU. To se naročito odnosi na identificiranje "zemlje sponzora" ili "zemalja sponzora" unutar Evropske unije. Hrvatska je vanjska politika imala strategiju oslanjanja na četiri kruga prijatelja, i to na: a) Njemačku i njene klijente, b) srednjo-istočno-evropske zemlje, c) katoličke zemlje i d) male zemlje. Cilj je bio: stvaranje takve mreže kontakata i podrške koja bi bila u stanju "izolirati Veliku Britaniju". Hrvatska je vanjska politika – uglavnom neopravdano, ali pitanje je li u politici nešto opravdano ili ne često je irelevantno – identificirala Veliku Britaniju kao "najtvrđi orah", te je za tu zemlju imala posebnu politiku. Ta se politika sastojala od posebnih kompromisa kad se radilo o britanskim prigovorima, ali i od istodobnog utjecaja – posredstvom Njemačke i Francuske – na cijeli Beneluks, kako se neka druga zemlja, primjerice Holandija, ne bi pridružila Britaniji i time povećala broj kritičara Hrvatske. Nije svejedno protivi li se unutar EU nekoj zemlji kandidatkinji samo jedna ili više zemalja. Ako se već netko "mora" protiviti, bolje je da je takav protivnik "izoliran", odnosno "usamljen". Hrvatska je vanjska politika u tim godinama bila politika "izoliranja Velike Britanije".

Kad se radi o "sponzoru", s tim treba biti oprezan. Sponzori su korisni, ali je bolje kad ih je više, a ne samo jedan. Hrvatska se oslanjala ne samo na Njemačku nego i na SAD, te je u 1990-im i 2000-im pokušala balansirati između ta dva svoja sponzora. Kad joj je nakon Dejtona prijetila opasnost sankcija, okrenula se Sjedinjenim Državama, a potom se 2003, prilikom američkog poziva u irački rat, priklonila Njemačkoj. Ali, svakoj zemlji kandidatkinji korisno je da unutar EU ima svoje zagovaratelje i podržavatelje.

Istodobno, treba rješavati konkretne sporove koji postoje s drugim zemljama, a naročito s članicama EU. Evropska unija ne insistira na tome da zemlje kandidatkinje riješe svoje probleme s drugim kandidatkinjama. To je pogrešno, jer samo odgađa a ne rješava probleme između dviju zemalja kandidatkinja. U međunarodnoj politici, međutim, rijetko je tko spreman baviti se "drugim korakom", odnosno nekim tek "potencijalnim problemom". O njemu će se govoriti onda kad postane aktualan. No, budući da svaka zemlja članica ima moć veta (*veto power*), svaka može zakočiti ili čak zapriječiti nekoj kandidatkinji put prema Evropskoj uniji. Grčka to dugo i po nju uspješ-

PUT U EU: Šta Srbija može da nauči od Hrvatske
Fotografije: Reuters

no radi kad je riječ o Makedoniji. Nezgodna okolnost za makedonsku poziciju je to što sad Grčka više nije jedina zemlja koja koristi svoju "moć veta" kako bi blokirala Makedoniju – tu su još i Kipar i Bugarska. Slovenija je, također, postavljala prepreke Hrvatskoj. Koliko god to na prvi pogled izgledalo *ne-fair*, korištenje moći veta je s real političke pozicije gledano sasvim logično. Članstvo u Evropskoj uniji čini, s jedne strane, zemlje više ovisnima o interakciji s drugim članicama unutar evropskih struktura, ali ih – s druge strane – čini i moćnijima, upravo zbog mogućnosti da koriste moć veta u odnosu na zemlje kandidatkinje. Kad im se već pruža takva prilika, zašto je ne bi iskoristile? Grčka je dobar primjer za to: njena moć i ugled unutar EU su značajno smanjeni, ali joj i dalje ostaje mogućnost blokiranja Makedonije. Ta blokada, stoga, ima i unutarnjepolitičko i simbolično značenje.

Upravo zbog toga, nekad je teško ili čak i nemoguće riješiti probleme koji nastaju u odnosima zemlje članice i zemlje kandidatkinje. Zemlji članici koja želi ojačati samopouzdanje – iz razloga domaće ili međunarodne politike – odgovara blokada neke kandidatkinje, pa odugovlači sa sporazumom. U tom slučaju, hrvatski primjer pokazuje, treba se osloniti na moćne međunarodne sponzore, kako bi oni utjecali na zemlju koja blokira ili usporava. Smisao ulaska u sponzorsko-klijentski odnos je ponekad upravo u tome da zemlja sponzor uklanja one probleme koje mala zemlja kandidat sama ne može. Radi se o partnerskom odnosu između partnera nejednake snage i utjecaja. No, to što je zemlja kandidat slabije snage ne znači da je odnos jednosmjeran i samo na štetu "mlađeg" partnera. Male zemlje se često oslanjaju na moćnije "sponzorske" zemlje, a ponekad tim sponzorima stvaraju više problema nego što ih čak i sponzori mogu riješiti. Male zemlje često imaju više koristi nego štete od takvih odnosa. One ne mogu igrati neku samostalnu ulogu u međunarodnoj politici – imale one sponzora ili ne. Njihova je uloga ograničena na nekoliko pitanja ili nekoliko zemalja – najčešće susjednih. Kako bi ojačale u odnosu na susjedne zemlje, sponzorski odnos im je češće koristan nego što je potencijalno "opasan".

REFORMIŠITE SE ILI NAUČITE KAKO SE GLUME REFORME

Drugi savjet koji bi mogao biti rezultat hrvatskog iskustva je: reformirajte se ili naučite kako da odglumite reforme. Već je i sama riječ "reforma" u svim jugoslavenskim zemljama postala fraza bez velike motivacijske moći. O reformama se kod nas govori oduvijek – još od sredine 1960-ih – pa je govor o reformama svima dosadio i nikoga ne može potaći na promjene. Povrh toga, nisam siguran da građani, pa i političari, žele reforme. Štoviše, čini mi se da su izrazi nezadovoljstva situacijom u tim zemljama često zapravo inspirirani protivljenjem reformama. Strah od otvaranja tržišta, od konkurencije, od gubitka državnih subvencija i apanaža – to su bili glavni motivi protesta protiv promjena, uključujući i onih koje je tražila Evropska unija. U našim društvima, koja su 1990. krenula putem konzerviranja ili čak i "povratka na staro", a ne putem iskoraka prema novom i naprednijem, na novo se gleda sa skeptičnošću i instinktivno mu se protivimo. Istraživanja hrvatskog "euroskepticizma" koja su objavljena neposredno pred ulazak Hrvatske u EU, pokazuju da se on najviše "hranio" osjećajem bojazni ili straha jednog značajnog broja ljudi u Hrvatskoj da će nakon ulaska u EU živjeti lošije nego prije ulaska. Kako je to moguće, ako se zna da zemlje članice EU »

Korisno je igrati na dvije karte, te i prema Evropi i prema Rusiji pokazivati prijateljsko lice. U novim okolnostima, u kojima članstvo u EU nije više apsolutno neizbježno, pa niti izgledno u sljedećih pet, a možda i više godina, takva "dvostruka igra" je sasvim racionalna. Naročito je to slučaj nakon što je ukrajinska kriza stvorila jednu sasvim novu situaciju u Evropi

imaju veće prihode i da ljudi u njima imaju bolji životni standard? Moguće je zato što je ulazak u EU povezan s otvaranjem tržišta, nastankom konkurencije, kao i s napuštanjem načela oslanjanja na državu kroz subvencije i državni protekcionizam. Strah od otvaranja prema stvarnoj konkurenciji nije bezrazložan. Uostalom, u Hrvatskoj iskustvo prve godine članstva u EU upravo potvrđuje da su ti strahovi bili opravdani ili makar razumljivi.

Ako, dakle, reforme nisu moguće zbog prevelikih otpora unutar zemlje, onda preostaje da se one odglume. Američki politolog Mječislav Bodušinski naziva hrvatsku tranziciju "simuliranom", i pritom je potpuno u pravu. Ali nije Hrvatska u tome jedini slučaj – i Bugarska i Rumunija, vjerojatno i Slovenija, možda i Mađarska, i još poneka zemlja – više su glumile nego što su se stvarno reformirale. Gradila su se Potemkinova sela, često po načelu brze i montažne gradnje. No, prvi vjetar je potom razotkrio da ta gradnja nije bila solidna. "Reformiranje" je bilo po načelu "drži vodu dok majstori odu", i služilo je pretežito zadovoljavanju zadanih kriterija, odnosno "prolasku na ispitu". Jednom kad se prošlo na ispitu, naučeno se brzo zaboravilo. Uostalom, potkopavanje i glumljenje reformi je dugotrajna praksa, započeta još u socijalizmu i u Jugoslaviji. Protureformističke snage, najčešće cehovski ili klijentelistički povezane, dobro znaju kako govoriti "da", a raditi "ne". *They talk a talk, but they don't walk a walk*.

S druge strane, Evropska unija je u jednom trenutku – kad je donijela političku odluku o proširenju – prihvatila to simuliranje kao stvarnost. Da parafraziram onog vojnika koji je na početku rata u Sloveniji 1991. pokušao objasniti što se događa, pa je rekao – "oni se kao otcjepljuju, a mi im kao ne damo" – tako je i u ovom slučaju bilo: "oni se kao reformiraju, a mi kao ne vidimo o čemu se zapravo radi". Čak je i iznenađenje "povratkom na staro" nakon ulaska takvih zemalja u EU dobro "odglumljeno". Ulazak u Evropsku uniju, ne treba zaboraviti, prije svega je stvar političke odluke. Zemlje moraju pokazati dobru volju i neke rezultate, ali odluka je subjektivna, odnosno politička. Jednom kad države članice odluče primiti neku zemlju kandidatkinju, one mijenjaju retoriku. Prije tog trenutka, često se "traži dlaka u jajetu". No, kad je odluka donijeta, stavljaju se tamne naočale, kako se "ne bi vidjeli" čak i očigledni nedostaci. Dakle: reforme, prave ili simulirane – dobro će doći.

POLITIČARI MORAJU DA NAUČE KAKO DA IGNORIŠU JAVNO MNJENJE

Treća pouka hrvatskog slučaja je upućena političarima: naučite kako da ignorirate javno mnijenje! Demokracija je u redu stvar, ali u pitanju "nacionalnog interesa" kao što je bio ulazak u NATO i EU, Hrvatska je odlučila s njom ne pretjerivati. Štoviše, zaobilazila ju je tamo gdje se "moralo". Promijenila je ustav kako bi referendum bio valjan, jer je znala ili je slutila da većina građana Hrvatske neće glasati za članstvo u EU. I doista, većina uopće nije glasala, nego je ostala kod kuće. Od onih 43,5 posto koliko ih je glasalo, dvije trećine su bile za, a jedna trećina protiv članstva. Ali, to znači da je od ukupnog broja registriranih birača, samo 28 posto bilo za članstvo u EU, a 14 posto je bilo protiv. Ostali su prema EU ravnodušni. I upravo taj osjećaj, evro-ravnodušnost, pojavljuje se ne samo u zemljama kandidatkinjama nego i u zemljama članicama. Za političare, bolje je da su ljudi ravnodušni nego da su protiv, pa se tako i u Hrvatskoj politička elita angažirala kako bi pretvorila evroskeptike u ravnodušne. To je činila na razne načine: nije tretirala jednako stranu "za" i stranu "protiv" na referendumu (npr. nije financirala stranu "protiv", što je referendum o EU učinilo problematičnim sa stanovišta poštenosti i pravednosti), te je stranu "protiv" proglasila ili nedovoljno informiranom ili čak i opasnom sa stanovišta "nacionalnog interesa". Političari na desnici – koja bi, naročito ako je nacionalistička, mogla biti "prirodni protivnik" članstva u EU – najprije su zaokrenuli u potpuno drugom smjeru od onog koji želi većina njihovih birača (tzv. "sanaderovski zaokret"), a potom su smislili relativno uvjerljiv narativ o tome da je upravo članstvo u EU jamstvo jačanja hrvatske pozicije u međunarodnim odnosima. U tome su, također, vjerojatno bili u pravu: nakon što je ušla u EU, Hrvatska se "riješila" za suvereniste nepodnošljivog stranog utjecaja i interveniranja u domaću politiku – npr. Haškog suda, briselskih zahtjeva i sl. Štoviše, kao što se moglo i očekivati, u Hrvatskoj je u posljednjih godinu i pol došlo do

obnove nacionalizma, koji je dugo bio potisnut i namjerno isključivan iz političke sfere kako bi se prema van pokazalo da ga više nema. Slično se događalo i u mnogim drugim zemljama – novim članicama EU.

U Srbiji se već vidi raskorak između vladajuće političke garniture, koja je sva – makar verbalno – na liniji evroentuzijazma, i javnog mnijenja, koje je sve hladnije prema EU. Štoviše, javno mnijenje pokazuje znakove sve većih simpatija prema Rusiji, i to istodobno dok u parlamentu nema nijedne stranke protivnice "evropskog puta". Očekivalo bi se da je vlada u tim okolnostima sve nepopularnija. No, to nije slučaj. Zašto? Zato što javno mnijenje podržava ovu "dvostruku igru", i drži da je ona korisna za Srbiju. Korisno je igrati na dvije karte, te i prema Evropi i prema Rusiji pokazivati prijateljsko lice. U novim okolnostima, u kojima članstvo u EU nije više apsolutno neizbježno, pa niti izgledno u sljedećih pet, a možda i više godina (kao što pokazuje činjenica da u Evropskoj komisiji nema povjerenika za proširenje), takva "dvostruka igra" je sasvim racionalna. Naročito je to slučaj nakon što je ukrajinska kriza stvorila jednu sasvim novu situaciju u Evropi: situaciju u kojoj će jezgro Evrope ostati unipolarno, ali će periferija (ili, da budem politički korektniji: evropska rubna područja) biti ili pod bipolarnim ili pod multipolarnim režimom. Evropa nakon ukrajinske krize više nije ista. EU se, primjerice, više ne može proširiti tamo gdje želi, a o njenim istočnim (a možda i jugoistočnim) granicama više ne odlučuje sama, nego mora voditi računa i o snazi drugih aktera u tom prostoru: Rusije, Turske, SAD, a možda i Kine. Nastavi li se jačanje tih drugih aktera, uz istodobno smanjivanje interesa same EU za smanjeni Zapadni Balkan, pojavit će se jedna vrsta *hladnoratovske situacije*, u kojoj će možda i neka "dvostruka igra" *a la Tito* biti opet moguća. Logično je, stoga, da se – sve dok ne postoji potpuna izvjesnost o stvarnoj otvorenosti vrata EU u odnosu na zemlje kandidatkinje – zadržava neka "rezervna varijanta".

ŠTA IH SPAJA, A ŠTA DELI: Ivo Josipović, Tomislav Nikolić i Zoran Milanović
Foto: Reuters

No, dogodilo se doista da se pred zemlju kandidatkinju postavi jasno i nedvojbeno pitanje na koje neće moći lako odgovoriti niti ga izbjeći – npr. pitanje formalnog priznavanja Kosova kao samostalne države – odluka će ovisiti o tome hoće li političari znati i moći uspješno ignorirati građane. Naravno, pod pretpostavkom da u međuvremenu ne dođe do značajnije promjene u javnom mnijenju, tj. povećanja popularnosti EU, što je – s obzirom na širu nepopularnost EU, kao i na njenu novu skeptičnost u pogledu pitanja daljnjeg proširenja u dogledno vrijeme – malo vjerojatno. Uostalom, ne treba se zavaravati: strukture Evropske unije su i same vrlo elitističke i to ne samo po modelu odlučivanja unutar Unije (*demokratskom deficitu*), nego i po samoj ideji o tome zbog čega je osnovana i kako bi se dalje trebala razvijati Unija. Ona je osnovana upravo zato da bi se spriječio populizam, koji je u evropskoj povijesti 20. stoljeća bio izravno vezan s ekstremnim nacionalizmom. Elite su trebale naći načina da se, s jedne strane, održe demokratske forme i neke demokratske prakse, ali i da se istodobno spriječi situacija u kojoj bi suverenost evropskih naroda vodila u novi ratni sukob. Retorički, govorilo se o demokraciji, ali u stvarnosti se građane smatralo suviše "opasnima", pa ih se *de facto* isključivalo iz procesa odlučivanja. To je bila, između ostalog, i sasvim logična posljedica iskustva iz međuratnog razdoblja (1918–1939) u kojem je Evropa pokazala da sama nije u stanju dugoročno održati mir. Želi li se mir u Evropi, a to je bio primarni cilj procesa evropskog udruživanja, trebalo se osloniti na diskretnu, povjerljivu, racionalnu i moćnu strukturu koja bi mogla "zaobići" javno mnijenje, ako i kad se ono okrene u "riskantnom smjeru". Evropska unija tu "kvalitetu" naziva – *leadership,* objašnjavajući da narod ne smije voditi političare (što bi bio *populizam*), nego političari moraju voditi narod, čak i kad su odluke koje nameću teške i nepopularne.

Dakle, tri su po(r)uke onima koji su krenuli putem Evropske unije: 1) nađite moćne prijatelje i izolirajte ili udobrovoljite neprijatelje, 2) reformirajte se ili naučite kako da odglumite reforme, i 3) pustite političarima da vas ignoriraju i ne uzimaju u obzir. I nemojte pretjerano brinuti: "Evropska unija" (a zapravo: zemlje članice) će odlučiti kad je vrijeme za ulazak, tu se ne da mnogo promijeniti. ¶

Autor je redovni profesor međunarodne politike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Donedavno je bio je glavni analitičar predsjednika Republike Hrvatske.

Ponovo među kumovima

Šešelj se vratio na mesto sa koga je 24. februara 2003. otišao u Hag, praćen trubačima i partijskim kolegama od kojih su pojedini bili zarozani u suzama. Njegov dolazak je ponajviše obradovao očerupanu i osirotelu Srpsku radikalnu stranku, dok je kod nekadašnjih partijskih saboraca vidljiva nelagodnost. Ima i Vučićevih protivnika na opozicionoj sceni koji seire nad navodnim Šešeljevim rečima da se ne vraća u Srbiju da se leči već da se sveti, zna se kome, uz nadu da bi ta osveta mogla da uzdrma ili čak sruši Vučića i Nikolića

"Haški slučaj" Vojislava Šešelja priveden je kraju. Šešelju je zbog teške bolesti dozvoljeno da se leči u Srbiji, a sud je naveo da je pušten na slobodu pod uslovima da ne utiče na svedoke, ne remeti postupak u toku, da se vrati na izricanje presude kad veće Haškog tribunala to bude zatražilo i da vrati pasoš. Sud, međutim, nije smatrao da je potrebna saglasnost Šešelja za navedene uslove, pa je očigledno da je Hag samo želeo da se zbog bolesti što pre reši svetskog rekordera-pritvorenika, koji je u njegovim ćelijama proveo jedanaest i po godina bez konačne presude. Navodni uslovi smandrljani su tek da bi se nešto reklo glede suđenja, za koje niko zaista ne očekuje da će imati formalni kraj.

OPTUŽNICA, SUĐENJE, ČEKANJE PRESUDE

Optužnica za Vojislava Šešelja je obelodanjena 14. februara 2003. godine. Šešelj je dobrovoljno otišao u Hag već posle deset dana, a delovao je kao čovek koji jedva čeka da stigne do Haškog tribunala. Govorio je da bi bio duboko nesrećan kada bi "taj svetski cirkus" prošao bez njegovog direktnog učešća: "Moj životni cilj nije da mirno umrem u krevetu, već da ostavim neko delo po kome će me se sećati pokolenja. Hag je za tako nešto idealna prilika."

Optužen je da je podsticao zločine protiv čovečnosti, za kršenje zakona i običaja ratovanja na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Vojvodine između avgusta 1991. i septembra 1993. godine, za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu, jer je govorima i izjavama doprineo da se kod izvršilaca stvori odluka da počine navedene zločine... Navode optužnice je negirao, iako se devedesetih javno hvalisao sličnim delima, i iz "haškog kazamata" započeo borbu "po kojoj će ga pamtiti pokolenja". Svega je tu bilo, psovki, vređanja, pravničkog nadmudrivanja, traženja miliona dolara za troškove odbrane, štrajka glađu, bolesti.

U pritvoru je čak do 2006. godine čekao početak suđenja, uz mnoga objašnjenja od kojih je najgluplje bilo ono o manjku slobodnih sudnica. Tražio je da se brani sam "jer boljeg pravnika od sebe ne zna", odbijao nametnute advokate, 2006. godine zbog toga štrajkovao glađu i završio u bolnici, ali gotovo svi njegovi zahtevi su uslišeni.

Suđenje je ponovo počelo 7. novembra 2007, a Šešelj je na kraju svoje višesatne uvodne reči pozvao sudije da ga osude na najstrožu kaznu, tvrdeći da će njegova ideologija biti snažnija što kazna bude veća. Suđenje je ponovo prekinuto februara 2009. zbog navodnog zastrašivanja nekoliko svedoka tužilaštva. U julu 2011, Šešelj je podneo zahtev za obustavu postupka zbog "flagrantnog kršenja prava na suđenje u razumnom roku", ali i taj zahtev je odbačen. U januaru 2012. Šešelj je smešten u bolnicu i ugrađen mu je pejsmejker.

FIJASKO TRIBUNALA

Glavni pretres protiv Šešelja završen je u martu 2012, a tužilaštvo je u završnoj reči zatražilo da bude kažnjen sa 28 godina zatvora. Iznoseći svoju završnu reč, Šešelj je ponovio uglavnom sve što je pričao prethodnih godina – da je Haški tribunal nelegalan i da ne radi u interesu pravde već ostvaruje "prljavi zadatak" zapadnih obaveštajnih službi koje mu "komanduju", da je taj sud politički instrument koji zamenjuje američku konjicu ili Šestu flotu, poručio da je završna reč tužilaca "gomila gluposti". Poručio je i da sebe doživljava kao neku vrstu proroka, da veruje da je Hag velika pozornica po kojoj će ga čitav svet pamtiti, da je "vrlo zadovoljan onim što je postigao" tokom suđenja, označivši kao najvažnije to što će "transkript ostati" i da je "zbog toga vredelo živeti", dodajući da ga "presuda ne zanima" i da protiv njega nema nikakvih dokaza.

O Šešeljevim nedelima pre Haga pisano je mnogo puta na stranicama "Vremena" prethodnih decenija, ali pomenuta nedela ne menjaju činjenicu da je Šešelju sam Haški tribunal višestruko pripomogao da od procesa napravi beskrajni cirkus, u kome se često nije znalo ko kome sudi ni šta je uopšte cilj tog suđenja. U održavanju slike žrtve među njegovim pristalicama, Šešelju je sud pomogao skandalozno dugim pripremama za početak suđenja i čekanjem presude, čak i uz činjenicu da je svojim opstrukcijama delimično sam doprinosio odugovlačenju.

Brzometno puštanje zbog bolesti u odmaklom stadijumu, da ne kažemo Šešeljevo izbacivanje iz Haškog kazamata zbog pomenutog razloga, samo je pojačalo osećaj mučnine koji je čitav proces pratio. Florans Artman nekadašnja portparolka bivše tužiteljke Haškog tribunala Karle del Ponte, ocenila je da je "Šešeljev slučaj fijasko Haškog tribunala". Ocena je možda preterana: sud koji je, između ostalih, bez dokazane krivice ispratio na slobodu Jovicu Stanišića, Franka Simatovića, Ramuša Haradinaja, pomenuti fijasko je odavno doživeo.

PO DRUGI PUT MEĐU SRBIMA

Kako bilo, Šešelj se vratio na mesto sa koga je 24. februara 2003. otišao u Hag, praćen trubačima i partijskim kolegama od kojih su pojedini bili zarozani u suzama. Doduše, i u prethodnim godina je u Srbiji bio prisutan, mada više kao

NA VRATIMA HAŠKE SUDNICE: Vojislav Šešelj
Foto: Reuters

nadnaravno biće koje se ne vidi, ali se o svemu oglašava preko objava koje je prenosio njegov zamenik Tomislav Nikolić (prisutnost je bila naročito intenzivna do 2008. godine, dok iz radikalskog jata nisu odleteli pomenuti zamenik i Aleksandar Vučić, odvodeći gomilu saboraca).

Ovoga puta, Šešeljev dolazak je na srpskoj političkoj sceni ponajviše obradovao očerupanu i osirotelu Srpsku radikalnu stranku, koja na izborima 2012. ni cenzus nije uspela da pređe. Kod nekadašnjih partijskih saboraca nelagodnost je vidljiva – razumeju oni muku zbog koje je Haški tribunal Vojislava Šešelja ekspeditovao u Srbiju, ali to razumevanje im ne pomaže da progutaju knedlu u grlu koju im Šešeljev dolazak izaziva, zato što znaju da su mu baš oni na mestu najvećih izdajnika zamenili "strane plaćenike" iz devedesetih godina. Mada je predsednik Vlade Srbije Aleksandar Vučić rekao da lideru Srpske radikalne stranke želi dobro zdravlje i brz oporavak, da uz tu izjavu "nema ni 'i', niti 'ali'", pomenute "i" i "ali" umesto njega danima razvlače premijerovi tabloidi i skutonoše poput Aleksandra Vulina, trubeći o zaveri svetskih moćnika koji bi preko Šešelja da sruše Vučića i destabilizuju Srbiju. Radikali kroz usta zamenika predsednika SRS-a Nemanje Šarovića tvrde da Šešelj neće izazvati haos i nemire u zemlji, već da će destabilizovati "jedino izdajnički režim". "Šta će biti njegovi prvi koraci to niko ne zna osim njega i pretpostavljam da ćemo ga svi čuti na velikom skupu dobrodošlice na Trgu republike, zakazanom za 15. novembar, tačno u podne", izjavio je Šarović.

Ima i onih među ostalim Vučićevim protivnicima na opozicionoj sceni koji sa slatkom jezom seire nad navodnim Šešeljevim rečima da se ne vraća u Srbiju da se leči već da se sveti, zna se kome, uz nadu da bi ta osveta mogla da uzdrma ili čak sruši Vučića i Nikolića, samo ako Šešelj progovori o onome što su zajedno ranije radili. Ono jeste da je Šešelj sva svoja nedela činio u najbližoj mogućoj saradnji sa najvišim predstavnicima sadašnje vlasti (koji su se tom saradnjom ponosili i javno hvalili do čudesnog preumljenja 2008. godine), i da bi o tome imao šta da kaže, samo što je teško očekivati da će Šešelj iz ormana izvući baš takve kosture koji bi i nekadašnje radikale i njega odvukli u takvo blato iz koga se ne izlazi – da mu je do toga bilo, to bi se već desilo.

Ako Šešeljevo zdravstveno stanje to bude dopustilo, najavljivani sukob kumova i bivših prijatelja imaće sigurno sva obeležja nekadašnjih radikalskih obračuna sa "izdajnicima i stranim plaćenicima", uz uobičajeni repertoar najprljavijih optužbi, bez iznošenja dokaza. Nekad jedinstvena, danas rascepljena radikalsko-naprednjačka familija, oduvek je podsećala na onu jednu nezgodnu porodicu kakvu gotovo svaka ulica ima, čiji su članovi skloni nasilničkom ponašanju, skandalima, vulgarnostima, uglavnom prema okolini, a u određenim okolnostima i među sobom. Kada unutar takvih porodica krenu razračunavanja uz psovke, tuču i lupanje tanjira, pristojan svet ne likuje i ne prislanja uvo na zajednički zid da bolje čuje, već se odmakne, uz dozu nelagodnosti i gađenja što pored takvih mora da živi. ¶

MOMIR TURUDIĆ

Tihi Zvezdarac

Nije dobro kad se neko moćan zainteresuje za vas, sve i da ste sumnjivi po raznim linijama; štaviše – tek onda

Ta nesrećna Bela knjiga (službeno: Kriminalne grupe i pojedinci koji se bave organizovanim kriminalom; MUP Srbije, leto 2001) ume da bude nadahnjujuće štivo. Ko bi danas znao za Nikolu Sandulovića da se nije sam istakao u Londonu? Znala bi Bela knjiga, hvala lepo. Ima još dragocenih likova koji kroz tu knjigu prolaze, pa im je danas zbog toga donekle (ne previše, doduše) malo neprijatno: ipak su opstali, makar i kao "*kontroverzni bizmismeni*", i onda im taj prolazak kroz evidenciju lečka smeta; kao, sve bi inače bilo u redu – samo da nije toga...

JUNAK BELE KNJIGE: Dragoslav Kosmajac

Za razliku od tih kojima je malo neprijatno, Dragoslavu Kosmajcu je mnogo neprijatno ovih dana: iz Bele knjige dospeo je ravno u pritvor do 30 dana prošle nedelje. Naime, Kosmajac je tada – 2001. godine – u dotičnoj Beloj knjizi bio opisan ovako:

Str. 13: "Kriminalci koji se bave krijumčarenjem opojnih droga, I grupa.

Grupu krijumčara opojnih droga je organizovao Kosmajac Dragoslav, koji je jedan od najznačajnijih trgovaca opojnim drogama na području SRJ i Zapadne evrope (*tako piše u originalu*). Kosmajac je povezan sa međunarodnim krijumčarima opojne droge i u Južnoj Americi, odakle organizuje transporte velikih količina kokaina za Evropu a odavno ima i uhodani kanal za krijumčarenje heroina iz Turske, Bugarske i Makedonije preko SRJ za zemlje Zapadne evrope (*opet isto*) i to najčešće za Nemačku i Italiju (tzv. 'Balkanski put'). Posao Kosmajca je organizovanje nabavke, transporta i preprodaje opojnih droga i sam nikada ne dolazi u kontakt sa narkoticima niti licima koja neposredno vrše navedene poslove već za određene poslove angažuje najčešće članove grupe Buha Ljubiše zv. 'Čume' i Duleta Spasojevića zv. 'Kum' (*tako piše*). Uglavnom organizuje nabavku i trgovinu velikih količina narkotika za potrebe Zapadne evrope (*sic!*) a jedan deo preko gore navedenih članova grupe preprodaje na sitno u Beogradu i drugim većim gradovima Srbije. Od krijumčarenja droge stekao je veliki kapital koji je uložio u kupovinu placeva i izgradnju nekretnina na teritoriji Beograda. Operativna saznanja ukazuju da je veliki deo kapitala plasirao i na kupovinu nekretnina po raznim zemljama Zapadne evrope (*opet malo e*)." Tako Bela knjiga.

Tako je Dragoslav Kosmajac mirno živeo od nedostatka dokaza, mada uveliko poznat organima gonjenja, evo najmanje 13 godina. Bio je dobar zvezdarski komšija, čovek skroman i samozatajan; pričaju klinci da se brinuo ako neko skrene i očinski savetovao decu da se klone droge i kriminala; pomagao je više puta raznima da se vrate na pravi put. Sedeo je po kafićima na Bulevaru skromno, bez ikakve pratnje, družio se s ljudima, nikoga nije dirao. Ponašao se – ukratko – kao starovremski sicilijanski don iz romana Marija Puza. Za telefon se nije hvatao, inače bi pao davno, kažu policajci.

Sve to tako lepo i idilično išlo dok se Aleksandar Vučić nije dohvatio te klete Bele knjige i digao galamu, otprilike ovako: a gde vam je Kosmajac, jel' ovde lepo piše da je glavni narko-diler, a vi ništa; niko ne sme ni da ga pomene, ni novinari ni policija? Ukratko, zatražio je njegovu glavu na tanjiru s plavom ivicom, smesta i odmah. Uostalom, rekao je, zna on da s Kosmajcem pričaju razni, pa i policajci, i aludirao je da tu nisu čista posla.

Strela je, dakle, odapeta i Nebojša dr Stefanović krenuo je na posao. U trenutku Vučićeve fatve, Kosmajac je bio u Crnoj Gori, pa je malo nestao i onda se pojavio u Beogradu. Uhapšen je u svojoj kući na Zvezdari uz TV kamere UKP: sve se videlo, od lupanja na vrata u zoru, preko bazena i kuće, zaključno sa raskoplјenom knjigom Stevana Dojčinovića Šarić itd. pored kreveta; čitao čovek stručnu literaturu.

Tu sad dolazimo do delikatnijeg dela priče. Dragoslav Kosmajac lišen je slobode zbog osnovane sumnje da je utajio porez, a ministar unutrašnjih poslova dr Stefanović dodao je na vanrednoj konferenciji za štampu da će se već videti mogu li još nešto da mu nađu, sad kad ga imaju u rukama. Pored Kosmajca lišeno je slobode još sedam lica po istim osnovama za sumnju.

Dragoslav Kosmajac, kao što se po Zvezdari zna, bavio se (kaže i Bela knjiga) stambenom izgradnjom na način do sada nesporan. Kupovao čovek placeve, ishodio građevinske dozvole, gradio kuće i prodavao stanove; uglavnom oko ulice Dimitrija Tucovića, u gornjem delu, ali i drugde. Bili su to krupni poslovi s velikim prometom, tako da je eventualna utaja poreza moguća tema – čim se dokaže. Izvori iz vlasti šapuću da su osnovi za sumnju prikupljeni poređenjem Kosmajčevih prijavljenih poreza sa njegovom imovinom, što bi bilo logično; čudo je što se to nije radilo od početka sa svima; nadati se da je ovo presedan koga će se vlast držati i dalje.

Narkotika u ovoj priči još nema. Nije bilo ni šverca alkohola u slučaju Alfonsa Kaponea svojevremeno; bilo je utaje poreza, na šta nas je ponosno podsetio dr Stefanović: hvatamo ga za šta možemo, a ostalo ako mu dokažemo; što je i logično sa elementarne policijske tačke gledišta. Iz okolnosti da je uhapšeno još sedam lica u istom slučaju dade se izvesti slutnja da će među njima vlast tražiti svedoke-saradnike, uz odgovarajuća obećanja. Videćemo uskoro je li neko od tih sedam umočio i u nešto belo, pa da ispriča. ¶

MILOŠ VASIĆ

NEKA VAŠ PROIZVOD OSTANE VAŠ PROIZVOD

Sa svojom jedinstvenom kombinacijom materijala visokog kvaliteta Tetra Pak® štiti vaš proizvod od potencijalno štetnih uticaja sunca, vazduha i vlage, čuvajući sve hranljive sastojke koji održavaju vaš proizvod upravo onakvim kakvim ste ga vi napravili.

www.tetrapak.rs

ШТИТИ Tetra Pak® ШТО ЈЕ ДОБРО

Kako je Ištvan Kaić ispao iz voza

Agencija FoNet obrela se u vrtlogu optužbi da sprovodi cenzuru nad Ištvanom Kaićem, iako novinske agencije po pravilu ne objavljuju pisma čitalaca

Piše: **Zlatko Čobović**

U jesenje popodne, neuobičajeno toplo za ovo doba godine, te subote 25. oktobra na adresu Novinske agencije FoNet stigao je, u 16.16 sati, jedan mejl. Gotovo bezazleno nepismeno naslovljen kao "Saopštenje za javnost povodom Zorana Živkovića", nije nagoveštavao da bi mogao da postane "predmet cenzure". Javnosti se obratio Ištvan Kaić, saradnik Instituta za javnu politiku. Nešto kasnije pokazaće se da pošiljalac nije samo saradnik, već zapravo šest u jedan: građanin), analitičar, autor, filozof, ekonomista i – saradnik.

"U prilogu vam šaljem saopštenje vezano za jučerašnji presedan Zorana Živkovića, predsednika Nove stranke, u skupštini Srbije", napisao je Kaić u propratnom tekstu. U atačmentu naslov bez znaka pitanja: "S kojim pravom Živković vređa porodicu premijera Srbije". Potom sledi tekst koji doslovno glasi:

"S kojim pravom Živković vređa porodicu premijera Srbije

Povodom nečuvenih optužbi koje je lider Nove stranke i poslanik u Narodnoj skupštini Zoran Živković izneo na račun članova porodice premijera Aleksandra Vučića, želeo bih ovim putem javnosti da ukažem na apsolutnu moralnu, a moguće i zakonsku nepodobnost gospodina Živkovića da na ovakav primitivan način zagađuje naš javni i politički prostor.

Pored toga što se na neprimeren, krajnje nemoralan način okoristio novcem građana Srbije u dobro poznatim poslovima oko vinograda, o Živkovićevim moralnim kvalifikacijama da uvredama i lažima napada premijera Srbije i, što je još gore, članove njegove porodice, možda najbolje govori činjenica da je reč o osobi koja se javno i bez trunke ustezanja i griže savesti hvali da je učestvovala u izvršenju najtežih krivičnih dela!

Živkovićev stranački zamenik Vladimir Pavićević, ali i još desetak članova nekadašnjeg organizacionog odbora koji je

CENZURISAN ILI NESHVAĆEN:
Ištvan Kaić na javnoj raspravi o slobodi medija u Skupštini Srbije
foto: Beta

radio na osnivanju Nove stranke, mogli bi da posvedoče da se Živković, na jednom od sastanaka osnivača Nove stranke, održanom u njenom prvobitnom sedištu u Hilandarskoj ulici u toku februara 2013. godine, otvoreno hvalio kako je u svojoj ranoj mladosti, prilikom jednog putovanja vozom od Niša do Beograda zajedno sa svojim društvom iz voza u punoj brzini izbacio stranog državljanina i to samo zato što je govorio engleskim jezikom! Na pitanje njegovih šokiranih stranačkih prijatelja da li je nesrećni čovek preživeo izbacivanje, Živković je lakonski odgovorio da 'najverovatnije jeste pošto o tome ništa nije pisalo u novinama narednih dana'.

Iako niko sa sigurnošću ne može da tvrdi da li je Živković tu priču, iz samo njemu znanih razloga, izmislio ili je reč o stvarnom događaju, činjenica je da bi u pitanju moglo biti njegovo učešće u izvršenju jednog od najtežih krivičnih dela, ubistva u pokušaju ili možda čak i ubistva, što bi tužilaštvo podrobno moralo da ispita u odgovarajućem istražnom postupku.

Bez obzira na to da li je u pitanju samo još jedna od uobičajenih Živkovićevih izmišljotina i pokušaj samoreklamiranja po sistemu 'čega se pametan stidi time se Živković ponosi', ili je pak reč o stvarnom događaju, već i sama činjenica da se lider Nove stranke otvoreno hvali svojim učestvovanjem u izvršenju najtežih krivičnih dela ozbiljno ga diskvalifikuje za bilo kakvo dalje bavljenje javnim poslovima, posebno u svojstvu lidera jedne političke stranke i poslanika Narodne skupštine.

Iako mi ne pada na pamet da ustvrdim da je Živković bar u ovom slučaju govorio istinu, ovim putem otvoreno pozivam Republičko javno tužilaštvo i druge nadležne organe da tim povodom otvore istragu. U tom smislu lično sam spreman da sa nadležnim tužilaštvom podelim sva saznanja koja imam o slučaju koji sam izneo u javnost i njegovim potencijalnim svedocima.

Za razliku od Živkovića koji se olako upustio u iznošenje laži, optuživanje pa i izricanje presude Aleksandru Vučiću i članovima njegove porodice, ja ipak očekujem da o 'slučaju Živković' konačnu reč daju nadležno tužilaštvo i sud. A na građanima Srbije je da odluče žele li da ih političari neskriveno kaubojskih manira i kriminalnih kvalifikacija ubuduće predstavljaju u najvišem zakonodavnom telu Republike.

Ištvan Kaić,
Saradnik Instituta za javnu politiku."

PITANJA I ODGOVOR

Urednički posao je, pored ostalog, da pažljivo pročita sve što stigne u redakciju. Da u obilju pošte, tekstova, informacija, ali i brojnih mentalno literarnih izlučevina u formi kojekakvih saopštenja, reagovanja, upozorenja, pozivnica, reklama, selektuje bitno od nebitnog. Znaju to novinari i urednici. Tako je i dežurni urednik u FoNetu tog 25. oktobra pročitao i sastav koji je Kaić poslao. U skladu sa standardima novinarske profesije, a zbog toga što se saopštenje tiče premijera, odlučio je da od pošiljaoca zatraži par objašnjenja, ali istovremeno, i da ga obavesti o jednoj notornoj činjenici, bez obzira na sadržaj poruke koja je primljena. Nekoliko nepoznanica je, naime, imao ovaj tekst. Evo ih redom.

Kaić se potpisao kao saradnik Instituta za javnu politiku. Da li je to što je poslao, tako potpisano, iako nije bilo na memorandumu Instituta, zvanično saopštenje i stav Instituta? Značajno pitanje. Jer, autoritet pojedinca ili institucije koja stoji iza saopštenja, utiče na to da li će saopštenje biti objavljeno, a tekst može da napiše, i potpiše, i osoba zaposlena u toj instituciji, makar bila i saradnik. Čak, i po cenu da su tema i sadržaj bizarni.

Dalje, da li je, s obzirom na temu i sadržaj, Kaić sročio proglas za javnost u ime premijera Vučića ili ga je premijer ovlastio da reaguje i napiše saopštenje? Zašto je to važno? Poznato je da premijer mnogo radi, da ima mnogo obaveza... Da su i on i njegova porodica izloženi napadima, na šta često ukazuje, ali zbog zauzetosti neke stvari i ne može da postigne, pa možda i da reaguje u pravom trenutku, gde bi želeo i kako bi želeo. Zbog svega toga moguće je da bi ovlastio nekog da reaguje ovako. U tom slučaju saopštenje bi trebalo da bude objavljeno, jer je premijer funkcija od autoriteta u ovoj državi, njegova reč je važna, makar i iz usta posrednika. Nužno je međutim da pisac, koji je, i ako je, ovlašćenjem postao premijerov čovek od ove vrste poverenja, to i naglasi.

U skladu sa standardima profesije, a da bi odlučio da li će emitovati saopštenje, dežurni urednik je zatražio da mu Kaić pojasni ove stvari, obavestivši ga, istovremeno, da se pisma čitalaca ne objavljuju. Mejl glasi doslovno:

"Poštovani,

S obzirom da Vi niste pomenuti u izlaganju poslanika Zorana Živkovića u Skupštini Srbije, niti u odgovoru premijera Aleksandra Vučića – niste naveli u kom svojstvu ste se oglasili saopštenjem koje ste nam poslali.

Da li u ime tog Instituta za javnu politiku, kao saradnik, kako ste se predstavili i potpisali, da li po ovlaštenju premijera Aleksandra Vučića, kao njegov zastupnik, ili kao građanin koji je pratio TV prenos zasedanja Skupštine.

Ukoliko ste saopštenje napisali kao saradnik pomenutog Instituta, kao stav tog Instituta, čiji ste saradnik, kako ste se predstavili, potrebno je da naglasite da je reč o zvaničnom reagovanju/stavu Instituta za javnu politiku.

Ako ste saopštenje sastavili po ovlašćenju premijera Aleksandra Vučića, kao njegov zastupnik, sami ili uz njegovu pomoć, potrebno je, takođe, da naglasite da ste ovlašćeni da napišete saopštenje, ko Vas je ovlastio, i da dostavite kopiju ovlašćenja, radi autentičnosti.

Ako ste saopštenje sastavili kao građanin koji je pratio TV prenos skupštinskog zasedanja, pa je tim povodom izneo svoj stav i komentar događaja, obaveštavamo Vas da Novinska agencija FoNet nema rubriku 'pisma čitalaca'.

Srdačno, dežurni urednik."

Mejl je poslat sa adrese Agencije. Pristup elektronskoj adresi, u svakoj agenciji, ne samo u FoNetu, nema svako. Sa te »

adrese poštu može da pošalje samo urednik. U svakoj agenciji, kao i u svakoj ozbiljnoj novinskoj kući, postoji raspored rada novinara i urednika, pa je, tako, poznato koji je urednik, i kada bio u smeni u proteklih godinu dana. Dežurni urednik nije, prema tome, imaginarni pojam. Nije pseudonim iza koga se "krije" neko ili nešto. U rutinskim pismima, kakvo je bilo ovo, u kojima su zatražene dodatne informacije, kako bi bila doneta odluka o objavljivanju, ili u kojem je poslata informacija, nisu nužni, niti bitni podaci urednika, ali su, rečeno je, uvek na raspolaganju. To nije tajna.

Desetak minuta kasnije na e-mail redakcije stigao je sledeći odgovor:

"Poštovani 'dežurni uredniče',

Oglasio sam se u svojstvu građana, analitičara, autora, filozofa, ekonomiste, saradnika Instituta, kako god želite. Stavovi izraženi u saopštenju su stavovi čoveka koji se potpisao, čoveka koji za razliku od vas ima svoje ime i prezime. Ali umesto da ispitujete mene koji sam javna ličnost (to tvrde oni koji brane one koji me pljuju na društvenim mrežama, a ja im verujem), ovim odgovorom ste pokazali da vas uopštene zanima sadržaj koji sam izneo samo zato što dolazi od mene. Vaš degradirajući stav u finalu vašeg maila posebno je zanimljiv i zbog toga ću učiniti sve da vaše pismo obelodanim javno. Zaslužili ste to svojom neprofesionalnošću, na čemu vam iskreno čestitam jer potvrđujete sve o čemu pišem i govorim.

Pozdrav,

Ištvan Kaić"

Proizilazi, prema tome, da saopštenje nije zvaničan stav Instituta za javnu politiku o dijalogu premijera Aleksandra Vučića i narodnog poslanika Zorana Živkovića u Skupštini. Nije, takođe, sastavljeno ni u ime, niti po ovlašćenju premijera. Sročio ga je sam Kaić u svim svojim funkcijama, plus kao javna ličnost. Iako to o javnoj ličnosti nije najsrećnije objasnio. Dakle, jedan od mnogo građana u ovoj zemlji, koji su – možda ne baš sve u jedan, kao Kaić – ali i analitičari, i filozofi, i ekonomisti, i saradnici i javne ličnosti.

Kada se pod ove činjenice podvede sadržaj štiva naslovljenog sa "Saopštenje za javnost povodom Zorana Živkovića",

"KAUBOJ", IZ DRUGE RUKE: Zoran Živković, predsednik Nove stranke
foto: A. Anđić

odluka dežurnog urednika, budući da je reč o mejlu, bila je – Recycle Bin.

Ovo su činjenice. To je istina. I tu bi došla tačka, ali...

ZBOG ČEGA RECYCLE BIN

Ovo saopštenje bi bilo samo jedan od mnogih priloga s kojima se redakcije svakodnevno suočavaju, a koji ne zadovoljavaju novinarske, agencijske, literarne, vremenske, stilske, logičke, profesionalne kriterijume da bi bili objavljeni. Što, opet, novinari i urednici dobro znaju, da tom saopštenju, post festum, nije data politička dimenzija koju nema, niti zaslužuje, i da mu nije prilepljena etiketa "cenzurisano".

Što je napisao u svom poslednjem mejlu, Kaić je i učinio. Već sutradan, u nedelju 26. oktobra, novinarskom udruženju prijavio je "slučaj cenzure" zbog koje je "javnost ostala uskraćena za informaciju od javnog značaja". Sujeta je zadovoljena. Nema veze. Ali je onda, uoči sednice Odbora za kulturu i informisanje Skupštine Srbije, 6. novembra, u medijima ponovljeno kako je "Kaić prijavio i cenzuru koju je doživeo od agencije FoNet, koja je odbila da objavi njegovo pismo protesta protiv Zorana Živkovića, a u zaštitu porodice Aleksandra Vučića". Ozbiljna kvalifikacija u koju bi neupućeni, a takvih je u ovoj zemlji priličan broj, mogli i da poveruju.

E, pa, da ne bi više puta ponovljena laž polako, po proverenom receptu, postala istina. Put pismenog sastava ("informacije od javnog značaja za koju je javnost ostala uskraćena") koji je agenciji dostavio Kaić, a završio je u Recycle Bin, zaslužuje dodatnu pažnju i analizu.

Prvo, ako ne kao građanin, ono svakako kao analitičar, autor, filozof, ekonomista i saradnik, pa još i – kako se predstavio – javna ličnost, Kaić bi morao da zna da novinske agencije ne objavljuju pisma čitalaca, njihove komentare, odjeke i reagovanja. Izuzetno, aktuelna događanja agencijski komentarišu priznati i poznati stručnjaci iz pojedinih oblasti, ljudi od profesionalnog integriteta. Eksperti, dakle. Javne ličnosti. Ne "javne ličnosti" zbog sopstvenog verovanja da su to.

Morao bi, takođe, da zna da agencije prenose informacije o aktuelnim događajima. O onome što se dogodilo danas, ili se danas događa, da najavljuju ono što će se dogoditi sutra, ili u bliskoj budućnosti. Ne bave se onim što je prošlo juče, pre godinu i osam meseci, ili pre tridesetak godina.

Ali, dobro. Možda Kaić to zaista ne zna, što nije veliki greh. Naučiće. Nevolja je što nedostatke svog pismenog rada, zbog kojih nije dobio prelaznu ocenu u jednoj agenciji, pripisuje političkoj "cenzuri".

Liči to na objašnjenje čoveka koji muca kako nije prošao kao sportski TV komentator, jer nije imao vezu. Može biti da je "Saopštenje za javnost povodom Zorana Živkovića" moglo da prođe u nekim novinama koje imaju rubrike "pisma čitalaca", "lični stav", "iz mog ugla", "odjeci i reagovanja". Ali, ne može biti da novinska agencija bude posrednik i da listove koji imaju ove rubrike snabdeva materijalom – pismima čitalaca. Taj posao se završava (ili ne) bez posrednika – direktno.

Kaić je, kako se čini, pre svega i isključivo željan publiciteta po svaku cenu, i svuda. To je cilj. A kad mu ne uspe da ga dobije, poziva se na "cenzuru". Možda i nije loša taktika, jer i to pozivanje obezbeđuje nekakav, kakav-takav publicitet.

IZ DRUGE RUKE

Šta je to za šta Kaić tvrdi da je bilo "predmet cenzure", o čemu, naravno, nema govora? On se u saopštenju bavi događajem koji su gledaoci TV prenosa iz Skupštine Srbije mogli da vide dan ranije.

BEZ ZAKLJUČAKA: Ministar kulture i informisanja Ivan Tasovac i njegov pomoćnik Saša Mirković
foto:BetaPhoto

Koji su preneli svi mediji. To, dakle, što se desilo nije ni novo, niti nepoznato. No, on u svom saopštenju ističe najpre događaj iz februara 2013. godine – od pre godinu i osam meseci! I to šalje novinskoj agenciji očekujući da ta "aktuelna" informacija bude objavljena. Štaviše, Kaić i nije bio svedok tog "aktuelnog" događaja koji gotovo detaljno opisuje u svom saopštenju. Takva svedočenja se, inače, pred sudom zovu "svedočenja iz druge ruke", i gotovo i da nemaju pravnu snagu. Znači, em "aktuelno", em "pouzdano", iz druge ruke. I tako spakovano, objaviti zdravo za gotovo!

Šta je Kaić čekao godinu i osam meseci? Da li je ljubomorno čuvao tajnu čekajući pravi trenutak da je otkrije? Ili je, u roku od 24 sata, postao svedok iz druge ruke – između petka, kada je vođena rasprava u Skupštini, i subote, kada je FoNetu poslao mejl? Šta bi radio da, kojim slučajem, Živković i Vučić nisu imali dijalog u Skupštini kakav su imali? Da li bi i dalje nastavio da ćuti o eventualno počinjenom, jednom od najtežih krivičnih dela i da čeka priliku da svoje saznanje obelodani? Iako ova pitanja nemaju direktne veze sa etiketom o "cenzurisanju", logična su u odnosu na njegovu tvrdnju dežurnom uredniku:"... ovim odgovorom ste pokazali da vas uopšte ne zanima sadržaj koji sam izneo samo zato što dolazi od mene".

I onda – vrh! To i takvo "svedočenje iz druge ruke" o događaju od pre godinu dana i osam meseci, odnosi se na događaj od pre tridesetak godina ("otvoreno se hvalio kako je u svojoj ranoj mladosti, prilikom jednog putovanja vozom od Niša do Beograda zajedno sa svojim društvom iz voza u punoj brzini izbacio stranog državljanina i to samo zato što je govorio engleskim jezikom")!

Pri kraju sledi apsolutno haotični logičko-pravni zaključak: "Iako niko sa sigurnošću ne može da tvrdi da li je Živković tu priču, iz samo njemu znanih razloga, izmislio ili je reč o stvarnom događaju, činjenica je da bi u pitanju moglo biti njegovo učešće u izvršenju jednog od najtežih krivičnih dela, ubistva u pokušaju ili možda čak i ubistva, što bi tužilaštvo podrobno moralo da ispita u odgovarajućem istražnom postupku." Niko sa sigurnošću ne može da tvrdi, ali bi moglo da bude učešće u jednom od najtežih krivičnih dela?!

Da je Kaić nekim nesrećnim slučajem i novinar, pored svega što je već, ovakav tekst bi, u iole pristojnom listu, bio odmah bačen u korpu (Recycle Bin). Onda bi on, kao u neka zdravija vremena za novinarstvo, kada su novinari bili obrazovani, a ne edukovani (jer, danas su mnogi edukovani, ali nemaju ni obrazovanja, niti znanja, a vaspitanje je mislena imenica), izvadio zgužvani papir iz đubreta, razvio ga i potrudio se da popravi ono što je napisao i kako je napisao. Da pronađe svedoke, ljude koji će da potvrde da li je i ako jeste šta je rečeno pre godinu dana i osam meseci. A potom i da li se i šta dogodilo ne "u ranoj mladosti" pre oko tridesetak godina, nego ako se dogodilo – tačno kada se dogodilo. To se danas zove istraživačko novinarstvo, i taj posao je dug i mukotrpan. Ne može da bude odrađen jednim lakonskim, loše sročenim "saopštenjem za javnost".

"Informacija od javnog značaja koja je uskraćena javnosti" završila je u korpi za otpatke ne zbog toga na koga se odnosi. Ne iz nekakvih političkih razloga i "cenzure" kako je umislio Kaić. Otišla je u đubre zbog toga kako je sastavljena, zbog svedočenja iz druge ruke, tajminga (pre godinu i osam meseci i tridesetak godina), zbog nagađanja (niko ne može da tvrdi, ali moglo bi da bude).

Ali, Kaić nije novinar. Kako je očito da bi želeo nešto da otkrije, da istraži, prava adresa nije novinska agencija. Da li je poslanik Živković u ranoj mladosti "učestvovao u izvršenju jednog od najtežih krivičnih dela, ubistva u pokušaju ili možda čak i ubistva", posao je za tužilaštvo. Ono što je izvesno jeste da u oktobru ove godine Ištvan Kaić, etiketirajući Novinsku agenciju FoNet za "cenzurisanje", nije počinio silovanje istine u pokušaju. On je silovao istinu. ¶

Ogledalce u kesi tregerici

Kako su tabloidi preuzeli ulogu stranačkih glasila, dodatno razvili već uhodani sistem u kojem rade u korist različitih interesnih grupa i na taj način doveli do tabloidizacije društva i direktnog gušenja prava na slobodu mišljenja i govora

Kada je početkom februara 2014. sneg zavejao put kod Feketića, a Aleksandar Vučić otišao da obiđe mesto događaja, bio je to samo jedan u nizu političkih hepeninga koji su upotrebljeni u predizborne svrhe i koji je vrlo brzo zaboravljen. U medijskom svetu, međutim, isti taj događaj predstavlja početak epohe u kojoj je u tabloidima pregaženo i ono malo profesionalnih standarda koji su preostali i koja će po tome sigurno i biti upamćena.

Uz fotografiju na kojoj Vučić unosi spaseno dete u helikopter, "Kurir" je 2. februara na naslovnoj strani objavio masni, debeli naslov Heroji, i podnaslov "Nole i Vučić spasavali mališane iz smetova!". U tekstu na drugoj i trećoj strani navodi se: "Vučić je za 'Kurir' rekao da je dečak koga je spasao iz ogromnih smetova samo plakao. – Nije pričao. Samo mi je plakao u naručju rekao je Vučić. Na pitanje kako se on lično osećao tokom akcije spasavanja, odgovorio je da nije imao vremena da bude potresen i dodao: – Izuzetno je bilo hladno."

Opšti ton koji je postavljen ovom poetičnom pričom, biće primenjen i kasnije: kada Vučić bude objašnjavao zašto će izgubiti na izborima, kada bude najavljivao kako neće dugo živeti, kada bude obećavao reforme, smanjivao penzije, spasavao poplavljene u Obrenovcu, odlazio u diplomatske posete, planirao letovanje... Ukratko, premijer će – kao čovek kojem su još u februaru podigli spomenik – tokom cele godine, uvek i u svakoj situaciji, biti predstavljen kao superheroj, požrtvovani pregalac i žrtva zlih ljudi, lopova, tajkuna i stranih plaćenika. Teško da bi i sam Vučić sebe lepše predstavio nego što je predstavljen u "Kuriru" i "Informeru" u sezoni 2014.

GUTANJE ŽABE

Teren za ovakvu situaciju bio je više nego dobro pripremljen. Bazirani na velikim i efektnim naslovima, kratkim tekstovima i otvaranju afera, tabloidi su – o čemu je na ovom mestu već bilo reči – iz godine u godinu sve više padali pod uticaj političkih stranaka i različitih interesnih grupa. Iako nikada nije dokazan, uticaj DS-a na uređivačku politiku "Kurira" podrazumevao je redovne dnevne konsultacije s bar jednim visokim državnim i funkcionerom te stranke.

S druge strane, tabloid "Press" koji je nastao 2005. kapitalom Miroslava Mišković a i navodno Dragana Đilasa, takođe nije mogao da ostane imun na različite pritiske: urednici "Pressa" oduvek navode da se Mišković nikada nije mešao u ono što objavljuju, ali je indikativna činjenica je da je njegovo vlasništvo do samog kraja bilo isključivo stvar spekulacija, dok je drugi partner do danas ostao (zvanično) nepoznat.

No, pošto se na izborima 2012. čitava stvar okrenula naopako, stvari su se iskristalisale: "Kurir" je jednostavno promenio pravac, a "Press" nestao. To ipak nije značilo da će "Kurir" ostati sam na tržištu moćnih tabloida. Nakon što je otišao iz "Pressa", njegov urednik Dragan J. Vučićević pokrenuće sopstvene novine – "Informer" – koje će od samog početka stati uz Aleksandra Vučića. Vučićević je, inače, uređivao tabloide tokom čitave svoje karijere: još kao mladić, pokrenuo je "Izlaz" – list koji je doživeo nekoliko izdanja, a proslavio se (kako kaže urbana legenda) prekopavanjem po kanti za đubre bračnog para Drašković; radio je zatim u više dnevnih listova, a potom preuzimao redom "Nacional", "Kurir" i "Press". U svakom od tih izdanja zalagao se za različite političke opcije – praktično sve koje postoje u Srbiji (vidi okvir Muva!), ostajući dosledan jedino psovkama, bahatim kolumnističkim nastupima i tezi da su etički kodeksi novinarstva demodirana stvar. Njegovoj karijeri ipak su više pogodovale okolnosti, nego lične osobine i talenti. Jer, ma kakav da je, Vučićević bi na nekom drugom mestu možda imao status osobe koja je donekle "pogurala" tabloide i donekle uticala na kulturu javne reči. U zemlji kakva je Srbija – bez uređenog sistema primene zakona, bez ikakve etike u političkom i društvenom životu, bez previše medijski pismenih čitalaca – on je od samog početka važio za najvažniji trofej svakog političara. S njim je uspeh bio zagarantovan, a svi ostali urednici i vlasnici bili su samo utešna nagrada. Pošto je Aleksandar Vučić još ranije rasturio blisko prijateljstvo s Predragom Popovićem, nekadašnjim glavnim urednikom "Nacionala" i potom "Pravde" (koja je bila pod jakim Vučićevim uticajem pre nego što je došao na vlast), okrenuo se – a kome drugom, nego Vučićeviću. U međuvremenu, domet Dragana J.

Izbori

Kuća ljudskih prava, koja okuplja nekoliko eminentnih nevladinih organizacija, jedina je institucija koja je radila monitoring štampanih medija tokom izborne kampanje 2014. Ono do čega se došlo analizom dnevnih izdanja krajem februara i početkom marta, možda je i najbolja ilustracija atmosfere u kojoj su izbori održani, ali i najava svega što će tek slediti u medijima.

U nalazima za list "Kurir" od 15. do 23. februara, navodi se: "Procentualno, na SNS otpada 40 odsto tekstova, dok su koalicije oko SPS-a i DS-a zastupljene sa 18,57 odsto. Kuriozitet je da su svi tekstovi o DS-u apsolutno negativni."

Nedelju dana kasnije ponavlja se situacija: "Dnevni listovi 'Kurir' i 'Informer' nastavljaju sa negativnom kampanjom protiv Demokratske stranke."

Isti trend konstatovan je i od 3. do 8. marta, kada je opet zabeležena "ogromna podrška medija vladajućoj Srpskoj naprednoj stranci", kao i "izrazito negativna kampanja koja se vodi protiv najveće opozicione stranke u listovima 'Kurir' i 'Informer'".

POTPUNO RAZUMEVANJE:
D.J. Vučićević i A.Vučić
Snimak: TV Pink

Vučićevića proširio se i na Televiziju Pink, gde nedeljom uveče vodi emisiju "Teška reč" u kojoj redovno gostuju ili Vučić ili članovi njegove stranke i Vlade.

Osim personalnih, ovoj simbiozi na ruku su išle i opšte društveno-medijske okolnosti. Većina sagovornika "Vremena" saglasna je u oceni da je Vučićeva medijska mašinerija zapravo preuzela sve što joj je u nasleđe ostavio Boris Tadić. "To je krenulo ranije, još za Koštuničinog vakta, ali se vaspostavilo kao sistem onog momenta kada su tajkuni iz DS-a preuzeli svu kontrolu nad marketinškim budžetima oglašivača, velikih, platežnih kompanija. Onda pred vama ostaju dva izbora. Prvi je 'Pristani & Preživi & Poslušnost dobro naplati', a drugi 'Budi lud & Nestani'... Sad su ti marketinški budžeti u najvećoj meri u rukama SNS-a, ali sistem funkcioniše po istom obrascu, takoreći savršeno", smatra Antonije Kovačević, bivši urednik "Kurira" i "Aloa", a sada "Naših novina". "Sve kanale kontrole koje je Tadić prokopao prema medijima, Vučić je samo nastavio da koristi."

Imajući u vidu tu situaciju, jasno je da se za ljude koji rade u tabloidima ništa suštinski nije promenilo. Po rečima jednog sagovornika, jedina razlika jeste u tome što su nekada "znali da te iznenade, pa ti u zadnji čas sruše dve stranice koje se tamo nekome ne dopadaju", dok se sada tačno zna "šta u novine može, a šta ne može da ide". Odgovarajući na pitanje o čaršijskim pričama po kojima jedna savetnica Aleksandra Vučića trenutno uređuje neke medije, Branislav Bjelica, bivši urednik "Kurira" i magazina "Puls", kaže da za to ne zna, ali da ga ne bi iznenadilo: "I ranije su neke savetnice 'uređivale' neke stranice i samo treba imati stomak za to. Savetnica te posavetuje kako to 'treba da izgleda u novinama', pošto ona, je li, bolje od tebe 'zna da pravi novine' i ti, šta ćeš, progutaš žabu i kažeš: 'Vaaauuu! Ala je ovo dobro!' I to radiš dok imaš stomak za žabe. Ili dok savetnica ne izgubi na izborima."

"Isto vladin"

Ono što je već mesecima važilo za javnu tajnu – da je tabloid "Informer" pod kontrolom aktuelne vlade, potvrdio je i Vladimir Beba Popović u poslednjem izdanju "Utiska nedelje", emitovanom 29. juna 2014. U toj emisiji on se pojavio u vreme kada je crnogorsko izdanje "Informera" objavilo porno-snimke na kojima navodno Vanja Ćalović, jedna od najviđenijih NVO aktivistkinja u regionu, seksualno opšti sa psom. Prema sopstvenom priznanju, Popović je taj snimak dobio putem mejla i dalje ga slao na različite adrese – čime se potvrdilo i njegovo učešće u skandalu.

Predstavljajući se kao savetnik premijera Vučića, Popović je na pitanje čiji je "Informer" odgovorio: "Jeste, njihov je, Vladin je. 'Informer' u Srbiji je isto Vladin. Pazite, svi tabloidi u Srbiji su onoga čija je vlast do trenutka kada tabloidi osete da oni tu vlast gube." Osim "Informera", on je kao Vladin medij označio i Televiziju Pink.

RAZRADA ISTOG

Bez obzira na nasleđene mehanizme i sad već dugačak staž u opsluživanju različitih političkih opcija, "Kurir" i "Informer" ipak su uspeli da pređu čak i sopstvene granice. Model rada "Kurira" uglavnom se svodio na medijski linč Vučićevih političkih protivnika, među kojima su prednjačili funkcioneri DS-a Oliver Dulić, Borko Stefanović, Bojan Pajtić i – pre svih – Dragan Đilas. O tome će, u kontekstu izveštavanja tabloida o poznatim ličnostima, biti više reči u nastavku ovog feljtona.

S druge strane, "Informer" se bavio razradom tri osnovne teme:

1. Vučićevi neprijatelji i njihovi planovi: Na primer, u antologijskom izdanju od 23. maja 2014, gde se objavljuje "pakleni plan tajkuna i demokratske stranke" koji podrazumeva da će u "narednim danima 'nezavisni mediji' dokazivati kako su za katastrofalne poplave krivi 'nesposobna vlast' i Aleksandar Vučić", a sve to pod naslovom "Vučića udaviti u poplavama!". Na drugoj i trećoj stranici – gde se redovno plasiraju ovakve medijske tvorevine – izneto je šta bi tzv. nezavisni mediji mogli da objave, pa je sve to garnirano s dve Vučićeve fotografije na kojima je on pokisao, mokre kose i naočara, mučeničkog izraza lica. Posle toga, sve što bi iko objavio, a što bi bacalo čak i senku krivice na aktuelnu Vladu, moglo je da se stavi u kontekst onoga što je "Informer" već najavio kao zaveru i "davljenje" premijera.

2. Teorije zavere iza kojih stoje tajkuni i tajne službe: Jedna od poslednjih takvih jeste i nedavna priča o tome da su u hotelu Crowne Plaza – inače u vlasništvu Miroslava Miškovića, prisluškivani i snimani premijerovi razgovori tokom zasedanja Trilaterale, što je "vidljivo... angažovanje tajkuna sa ciljem da sve te aktivnosti dovedu do rušenja vlasti".

3. Otvoreno divljenje prema premijerovim podvizima: U ovu kategoriju, na primer, spada naslovna strana posle Vučićeve najave o smanjenju penzija i plata, u »

vikend izdanju za 20. i 21. septembar.

Uz fotografiju Aleksandra Vučića objavljena je poruka "Ima muda. Srbi mu to neće oprostiti".

Iako su profesionalni standardi srpske štampe već dugo niski, činjenica je da ovakvih primera nikada do sada nije bilo. Po mišljenju Zorana Živkovića, predsednika Nove stranke, novitet je zapravo samo u stilu, pošto su "Tadićevi savetnici bili malo pismeniji, malo urbaniji, malo proevropskiji i civilizovaniji". On to metaforički objašnjava: "To vam je isto kao da na čoveka koji se nije istuširao dva dana, stavite dezodorans. To u jednom trenutku može da vas ubedi da je on čist, ali taj trenutak traje kratko. Međutim, ovi sada se ne kupaju i ponosni su na to. I ne pokušavaju da stave dezodorans. Njihovo biračko telo očekuje brutalnost, dok je Tadićevo biračko telo, dok ga je imao, očekivalo manire dobrog deteta iz dobre porodice. Jedina razlika je u tome što je u Tadićevo doba sve bilo bolje upakovano, što je Tadićeva cenzura u medijima bila u jednom lepom celofanu s lepom mašnicom, a Vučić to nosi u kesi tregerici."

Komentar ovakvih navoda nije bilo moguće dobiti ni od bivšeg predsednika, ni od aktuelnog premijera Srbije. Na molbu da Boris Tadić bude sagovornik u ovom feljtonu, njegova savetnica za medije pitala je najpre koja je forma teksta, ko su sve sagovornici i da li razgovor s njim može da se objavi u odvojenom antrfileu. Posle toga, više nije odgovarala na pozive. Saradnja sa savetnicom Aleksandra Vučića bila je vrlo korektna, ali je – pošto su mu poslata pitanja – objašnjeno da je on prezauzet.

SAVEZNIČKE SVAĐE

"Kurir" i "Informer" na prvi pogled deluju vrlo koordinirano u reklamiranju Vučića i njegove vlade, ali njihovi međusobni odnosi daleko su od skladnih. Do tada prilično prikriven, otvoreni sukob između njih počeo je u 17. juna, kada je "Kurir" objavio tekst u kojem se bez ikakvih konkretnih dokaza navodi da je crnogorski predsednik Milo Đukanović "krenuo u otvoreni rat sa srpskim medijima kako bi ih stavio pod kontrolu i proširio svoj politički uticaj". Đukanović je to odmah demantovao i otpočela je paljba, za koju na ovom mestu jednostavno nema dovoljno prostora. Ipak, za našu priču, vrlo su značajna dva detalja koji dobro opisuju kal u kojem deluju ova dva lista.

U tekstu "Vučko, ostani đubre do kraja!", objavljenom u međusobnoj razmeni vatre, osnivač "Kurira" Radisav Raja Rodić tvrdi da je svojim novcem kupio Vučićevićevu fakultetsku diplomu, ali i da je ovaj reketirao Miroslava Miškovića i tokom čitave novinarske karijere radio za različite političare ili biznismene. S druge strane, posle višednevnih optužbi zbog navodno nelegalnog poslovanja "Kurira" i veza sa različitim tajkunima i kriminalcima, Dragan J. Vučićević se u autorskom tekstu objavljenom 2. jula obraća direktno Rodiću: "Znaš ti, bolje od bilo koga, da se stotine hiljada evra ne uzimaju bez omerte. To je, znaš, ono kad se tvoj sin 'naplati' kod opasnih krimosa, pa ga sad oni teraju da raspali po Vučiću, a on, sinji kukavac, ne sme, pa kupuje vreme napadajući Mila i Bebu."

Koliko god bile sočne, sve ove storije prekinute su isto onako naglo i "ničim izazvano" kako su i započele, što čitavoj stvari daje dodatnu težinu. Informacije su više nego oskudne i vrlo je teško analizirati zašto je do sukoba uopšte došlo i ima li on ikakve veze s Aleksandrom Vučićem i eventualnom borbom za status njegovog medijskog miljenika. "To je rat oko trgovine informacijama, oko pristupa informacijama. Informer nedvojbeno ima jedan izvor informacija. To je čovek iz policije koji je odan Vučiću. A u 'Kuriru' ne znaš koje su sve interesne grupe – da li je to samo neko od političara, neko od tajkuna, neko iz policije, da li iz tih nekih gangova, ali je očigledno da su uticaji pomešani", kaže za "Vreme" novinar Slaviša Lekić.

Ko god stajao iza njih i kako god njima upravljao, ključno je ipak pitanje koliko ovi listovi zaista utiču na naše živote. Imajući u vidu terminologiju, profesionalnu i svaku drugu etiku srpskih tabloida, kao i činjenicu da u poslednjih godinu dana zapravo ne rade svoj posao u oblasti informisanja, da li je moguće da im veruje nekoliko stotina hiljada ljudi koji ih kupuju ili čitaju? Da li je moguće da "običan" svet ne vidi da u Vučićevom životu ova izdanja imaju istu ulogu kao ono čarobno ogledalo u životu zle kraljice, koja je svakog dana morala da čuje kako je upravo ona najlepša na svetu? Da li je moguće da im iko danas veruje?

"Pokazuje se da Vučić jako dobro zna šta je za njega u populističkom smislu produktivno. To je, međutim, kratkog daha – kao pogrešni vremenski podaci. Može neko svakodnevno da objavljuje da je napolju sunce i prijatnih 22 stepena, ali ako napolju u stvari pada kiša, duva vetar i nema više od 6 stepeni, svakome će sve da bude jasno. Tabloidi i mediji mogu samo do jedne granice da proizvode stvarnost – ona realna ipak izbija", objašnjava Nebojša Spaić, predavač na Fakultetu za medije i komunikacije i savetnik za odnose sa medijima.

Sličnu tezu zastupa i Sveta Marjanović, nekada najbliži saradnik Dragana J. Vučićevića u "Nacionalu", "Kuriru" i "Pressu". "Mediji se vrte u krugu informacija i novca. I ti, ako hoćeš da budeš u medijima, moraš da imaš ili informacije ili novac. A Vučić je trenutno sve. On drži i jedno i drugo. Mene bi, recimo, bilo blam one priče sa snegom. Ali, on najbolje poznaje mentalitet ovih ljudi. On bolje od svih zna šta kod ljudi može i treba."

Recept je očigledno dobar i za sada funkcioniše. Uprkos tome što svet prikazan u tabloidima Aleksandra Vučića i svet u kojem trenutno živimo nemaju veze jedan s drugim i što nam, na njihova "prijatna 22 stepena", mrznu uši. ¶

TAMARA SKROZZA

Izradu ovog teksta finansijski je podržala Ambasada Kraljevine Norveške u Beogradu. Sadržaj ovog teksta je isključiva odgovornost izdavača i ni na koji način ne odražava stavove Ambasade Kraljevine Norveške

MUVA

"Šta se to, ljudi, sa nama Srbima dogodilo u prethodne četiri godine?! Jesmo li svi mi, onako kolektivno, oboleli od gnojne upale mozga, pa smo preko noći sve pozaboravljali i dozvolili svoj onoj silesiji od vučelića, dačića, vučića, nikolića i ostalih bakija da nam na sav glas drže moralne pridike?

Kako smo se, pobogu, svi mi našli u ovom potpuno neprirodnom stanju, zašto smo dozvolili da nam zajednička sudbina zavisi od dobre volje najgadnijih likova iz živopisne galerije Miloševićevih podguznih muva?! Zašto, kako, otkud, zbog čega, ko nam je kriv?

Pitanja je mnogo, a odgovor je samo jedan – krivi smo mi! Svi smo mi krivi! Jer, što bi rekao panonski pesnik – krivi smo mi koji smo ćutali. Krivi smo mi koji smo se pravili blesavi i oprštali neoprostivo."

DRAGAN J. VUČIĆEVIĆ, "KURIR", APRIL 2004.

20. FESTIVAL AUTORSKOG FILMA

26. NOVEMBAR - 3. DECEMBAR 2014.

www.faf.rs festivalautorskogfilma FAFBg

Retki primeri uspeha

U moru neuspešnih, izdvajamo malobrojne uspešne privatizacije: odakle su krenuli, kako su se razvijali i gde su danas

Nema sumnje da se proces privatizacije u Srbiji može oceniti kao neuspešan. Veliki broj nekada uspešnih i dobrostojećih firmi upropašćen je privatizacijom, a broj radnika koji su ostali bez posla meri se stotinama hiljada. Najveći broj ovako privatizovanih preduzeća u poslednjih dvadesetak godina njihove "gazde" nisu kupovale da bi nastavile i unapredile poslovanje, podigle standard i broj radnika, već zbog kompanijskog zemljišta, materijala, mašina... Novac je izvlačen putem povezanih pravnih lica, radnicima su sve češće kasnile plate, nisu uplaćivani doprinosi, te su se ovakve priče po pravilu završavale na sudu, a radnici i nekada solidne firme ostajali bez posla, sa dugovima koji se ne mogu namiriti.

POZITIVNI PRIMERI

No, nisu sve privatizacije ovako završile, niti su sve privatizovane firme "oglodane" i bačene. Naprotiv, postoje na tržištu Srbije preduzeća koja su privatizacijom znatno unapređena – u odnosu na ukupan broj privatizovanih firmi, ona su u manjini, ali su zahvaljujući privatizaciji dospela među neka od najuspešnijih preduzeća. Prema podacima Agencije za privatizaciju, među najuspešnije sprovedene privatizacije spadaju privatizacija Valjaonice aluminijuma iz Sevojna, "Zdravlja" iz Leskovca, cementarâ Kosjerić i Novi Popovac, Duvanske industrija Niš, "Merime" iz Kruševca i "Frikoma" iz Padinske Skele. U Agenciji za promociju stranih ulaganja (SIEPA) ističu strane investitore, koji nisu nužno privatizovali neko preduzeće, poput "Fresenius Medical Care", "Yura Corporation", "Gorenja", "Bosch" ili "Michelina", kao pozitivan primer. Na kraju, u pozitivne primere ulaze i privatizacije "Sojaproteina", Fabrike ulja "Mladost" i Veterinarskog zavoda Subotica, koje je sprovela jedna domaća kompanija, Victoria Group.

IMPOL SEVOL

Valjaonicu aluminijuma iz Sevojna kupila je 2002. godine slovenačka kompanija "Impol" za 6,5 miliona dolara. Kompanija je promenila ime u "Impol Seval", a kupac je u potpunosti izvršio investicionu obavezu od nešto više od 14,6 miliona dolara. U Agenciji za privatizaciju ističu da je 2001. godine proizvedeno 9159 tona proizvoda iz proizvodnog programa

(toplo valjana traka), a u 2007. proizvodnja je iznosila skoro 64 hiljade tona. Na desetogodišnjicu privatizacije, 2012. godine, u "Impol Sevalu" objavili su da je u tom periodu realizovano više od sto različitih investicionih projekata u vrednosti oko 64 miliona evra. Prema podacima Agencije za privredne registre (APR), konsolidovana neto dobit u 2013. bila je oko 270 miliona dinara, dok je broj zaposlenih 722 (pre privatizacije bilo je 1123 radnika).

ZDRAVLJE LESKOVAC

Ovu farmaceutsku kompaniju kupila je 2002. firma sa Islanda "Pharmaco HF", koja je naknadno promenila naziv u "Actavis". Cena je bila 3,5 miliona evra, uz (izvršenu) investicionu obavezu od 20 miliona evra. Prema podacima Agencije za privatizaciju, "Zdravlje" je u 2003. poslovalo sa gubitkom od 634 miliona, a u poslednjoj godini privatizacije, 2007, ostvarena je dobit od 193 miliona dinara. U 2013. ostvarena je konsolidovana neto dobit od 131 milion. Sa 2065 zaposlenih u 2003. broj se smanjio na 391 u 2013. U "Zdravlje Actavis" investirano je oko 35 miliona evra – u razvoj proizvodnih kapaciteta i uvođenje najnovije tehnologije za proizvodnju lekova.

CEMENTARA KOSJERIĆ

Privatizovana je 2002. godine sa kupcem "Tithys Limited" sa Kipra i garantom "TITAN Cement Company" iz Grčke za 35,5 miliona dolara, a ukupna investiciona obaveza koja je izvršena iznosila je 28,5 miliona dolara. Cementara je promenila ime u "Titan cementara Kosjerić". Poslovni prihodi su od 2000. do 2010. uvećani više od četiri puta (4,7 milijardi dinara u 2010), a konsolidovana neto dobit u 2013. iznosila je 954 miliona dinara. Broj zaposlenih smanjen je sa 657 na 263. U "Titan Cementaru Kosjerić" od privatizacije je investirano skoro 56 miliona evra, a današnji kapacitet je oko 750.000 tona cementa godišnje.

CEMENTARA NOVI POPOVAC

Nakon privatizacije promenila je naziv u "Holcim Srbija". Prodata je za 52,5 miliona dolara kupcu "Breitenburger" Auslandbeteiligungs, GmbH iz Nemačke, sa kompanijom Holcim Ltd iz Švajcarske kao garantom. Investiciona obaveza izvršena je u iznosu od 85 miliona dolara, a poslovni prihodi su se skoro upetostručili od 2000. do 2007. godine. Neto dobit u 2013. bila je skoro 1,3 milijarde dinara. Broj zaposlenih smanjen je sa 2408 na sadašnjih 288. Godišnji kapaciteti cementare su 1,35 miliona tona cementa i veziva.

DIN FABRIKA DUVANA

Duvanska industrija Niš prodata je za 387 miliona evra 2003. "Philipu Morrisu", sa investicionom obavezom od 64,85 miliona evra. Poslovni prihod je skoro utrostručen do 2008. godine. Broj zaposlenih smanjen je sa 2402 na 415, a neto dobit u 2013. bila je 2,14 milijardi dinara.

MERIMA KRUŠEVAC

Privatizacijom je promenila naziv u "Henkel Srbija". "Henkel" je 2002. kupio "Merimu za 14,4 miliona evra. Od trenutka privatizacije ukupna proizvodnja (deterdženti, praškovi, sapuni, kozmetika...) porasla je sa oko 39 hiljada na skoro 122 hiljade tona u 2007. Neto dobit u 2013. iznosila je 1,48 milijardi dinara, a broj zaposlenih smanjen je sa 1151 iz 2002. godine na 432 u 2013.

FRIKOM

Industrija smrznute hrane "Frikom" iz Padinske Skele prodata je 2003. hrvatskom kupcu "Agrocoru" za 11 miliona dolara, uz investicionu obavezu kupca od oko 22,2 miliona dolara, koja je izvršena u prvoj godini nakon privatizacije. Od 2006. do 2013. poslovni prihodi su se sa 4,58 milijardi popeli na 9,93 milijarde dinara, a broj zaposlenih je od 762, koliko je bilo na dan privatizacije, povećan na 944 u 2013. Prema podacima APR-a, neto dobit za prošlu godinu bila je malo iznad 660 miliona dinara.

SOJAPROTEIN

"Sojaprotein" u septembru 2002. godine postaje sastavni deo "Victoria group". Od kada je privatizovana, fabrika beleži rast u proizvodnji i poslovnim rezultatima: proizvodnja je od 2002. do 2012. godine udvostručena (sa 126.000 na 250 hiljada tona); izvoz je uvećan za preko sedam puta (5,9 miliona 2002. godine u odnosu na 44,6 miliona evra 2012), ukupan prihod je sa 54 miliona dostigao 133 miliona evra. Prema Bloombergu, u prvom polugođu 2014. godine ostvaren je rast poslovnih prihoda za skoro 30 odsto u odnosu na isti period prošle godine, uz prihode od prodaje veće za preko 2,6 milijardi dinara. Najznačajnija investicija je pogon za proizvodnju tradicionalnih sojinih proteinskih koncentrata, vrednosti 30 miliona evra. Danas "Sojaprotein" po svom kapacitetu prerade od preko 250.000 tona godišnje, raznovrsnosti i kvalitetu proizvoda spada među najznačajnije prerađivače isključivo genetski nemodifikovane soje u centralnoj i jugoistočnoj Evropi.

VICTORIAOIL

Fabrika ulja "Mladost" postaje članica Victoria Group 2005. godine i menja ime u "Victoriaoil". Tokom 2009. godine aktiviran je novi pogon za punjenje i ambalažiranje jestivog ulja uz kapacitet 14 hiljada litara na sat, kada i nastaje danas prepoznatljiv brend – suncokretovo ulje "Iskon". Uz odlične rezultate na domaćem tržištu, oko polovine proizvodnje plasira se u izvoz – u zemlje regiona, kao i na tržišta Grčke, Mađarske, Češke, Slovačke i Austrije, zahvaljujući kvalitetu i njegovom odnosu spram cene. Kompanija danas raspolaže značajnim prerađivačkim kapacitetima dnevne prerade 1200 tona suncokreta i proizvodnim kapacitetima od 300 tona rafinisanih ulja na dan. U novu rafineriju investirano je 20 miliona evra.

VETERINARSKI ZAVOD SUBOTICA

Kao i prethodni primer, i Veterinarski zavod Subotica je privatizovan 2005. godine i predstavlja najsveobuhvatniju fabriku u Srbiji u oblasti veterine – od preventive preko ishrane do lečenja životinja. Od trenutka privatizacije Veterinarski zavod Subotica beleži stalan rast poslovnih rezultata i proširenje proizvodnih kapaciteta. U 2005. godini u rad su puštena čak četiri pogona: za proizvodnju hrane za kućne ljubimce, za proizvodnju ekstrudirane hrane za ribe, kao i fabrike čvrstih i tečnih farmaceutskih formi. U 2011. godini urađen je iskorak ka humanoj farmaciji kroz proizvodnju sirovina za farmaceutsku industriju. Danas je godišnja proizvodnja hrane za životinje oko 60.000 tona, a po APR-u, neto dobitak u 2013. bio je nešto viši od 130 miliona dinara. ¶

R. V.

Strah, nemoć, neznanje

Nemamo ništa: niti smo mi građani, niti su oni koji su sve ovo proizveli – vlast. Mi smo provizorij, koji svako od nas može zvati kako god hoće, i usput, nismo ni društvo niti država. Pogotovo ne pravna i pogotovo nemamo ni minimum vladavine prava

Gdje ja stadoh, ti produži – nije prvi puta da ponavljamo ovu rečenicu kad je o pravosuđu u Srbiji riječ. Bivša nomenklatura sa Snežanom Malović na čelu – a ovi tzv. novi se vole na njihove promašaje pozivati – ostavila je prilično katastrofu. Nova vlast (trajala ona tek koji mjesec ili neku godinu, svejedno) tu je katastrofu produbila.

Ama baš ništa ovi "novi" nisu poboljšali, naprotiv. Prethodnici su im ostavili problem sa sudijama koje su, onako bespriziorno, otjerali iz sudstva (s tužiocima je bilo bar malo nježnije), da bi onda Ustavni sud Srbije odlučio da ništa nije u skladu su Ustavom, pa ih sve – njih gotovo hiljadu – jednom odlukom vratio na posao.

Svemu tome je u ishodištu Visoki savet sudstva i Državno veće tužilaca: nitko od članova nije ni pomaknut sve ovo vrijeme, osim što su se promijenili nosioci funkcija, od ministra pa nadalje, koji po slovu zakona u tim tijelima imaju svoju fotelju. Eto prvog dokaza da su, gdje su oni prethodni (ma koliko se na njihove greške pozivali) stali, oni produžili... Nama građanima, u prvom redu, pa potom i sudijama i tužiocima, sasvim je svejedno, samo se u imenima razlikuju članovi tih tijela koja nam kroje sudbinu.

ALAVI MENJAJU ZAKONE

"Svedoci smo toga da većina u pravosuđu ćuti i okreće glavu od sprovedene reforme i urušavanja pravosudnog sistema. Plašeći se od gubitka posla, tzv. pravosudna 'elita' pognute glave sluša nadmene reformatore o uspešnosti reforme, grca u gomili predmeta koju je nemoguće savladati i gromoglasno ćuti. Nisu izgubili posao, ali jesu dostojanstvo", odavno je rekla Dragana Boljević, predsjednica Društva sudija Srbije i sudija koja je prošla golgotu ne(re)izbora i prošle i ove pravosudne vlasti.

Sve je počelo krajem 2010. godine tim nakaradnim (re)izborom sudija i tužilaca. Pritom, doneseni su novi zakoni o pravosuđu, koji su do danas mijenjani nebrojeno puta; ne samo oni, već i oni sistemski, poput krivičnog i parničnog zakonodavstva. Te izmjene izmjena i dopune izmijenjenoga najposvećeniji sudije, advokati i ostali pravnici jedva da uspijevaju pratiti. Iz svega je jasno da u ovoj državi pravne sigurnosti, izvjesnosti i pristupa pravdi naprosto – nema. I to tako godinama ide unedogled (o investitorima i njihovim interesima nema smisla, u ovoj situaciji u kojoj su "obični" građani, niti slova prozboriti).

Toj situaciji, vrlo znanoj građanima Srbije, presudio je Ustavni sud Srbije baš u trenutku kad se promijenila vlast: vratili smo odstranjene, potom smo ustanovili nove pravilnike i propise kojima smo im nametnuli da rade isključivo "statistički" (koliko smo od aktualnih, ali i zaostalih, sudskih predmeta riješili) princip, po kojem je pravda za građane ostala negdje drugdje, nedokučena i zanemarena, a po kojem isključivo broj predmeta riješenih ima neku vrijednost. Opet je pravda ostala zanemarena, sudije ucijenjene brojkama, pravosuđe podređeno izmišljenim kriterijima.

Da se razumijemo, jeste to sve zaostavština bivše vlasti: u njoj su bivša ministarka Malović i bivša šefica najvišeg Vrhovnog kasacionog suda i Visokog savjeta sudstva Nata Mesarović radile što su htjele: jedna mlada i neiskusna, druga alava na lukrativne dobitke "svoje i svojih bližnjih". Sjećamo se kako su djelovali i poslanici u Skupštini Srbije. Sve što je stizalo od te dvije dame, poduprte podrškom tadašnjeg predsjednika Borisa Tadića i njegovih pulena, prihvaćali su bez mnogo razgovora.

Otad je prošlo skoro tri godine. Dvjema spomenutim gospođama ipak treba odati bar neko priznanje: pokazale su da je reforma pravosuđa neophodna, iako su ju provodile drastično i katastrofalno, a usput su uspjele – od svih izmjena silnih zakona – da u priču uvedu neke dobre, poput onog notarskog iz 2011. godine, i neke posve loše, poput izmjena krivičnog i građansko-procesnog zakodavstva i još nekih, poput uvođenja privatnih izvršitelja koji su, umjesto na vječno zaduženu državu, uspjeli zasjesti tek na grbače zaduženih građana; čak i kad im ta ista država duguje pare.

TOPLI ZEČEVI

Tu dolazimo do onoga što novo-stara vlast predvođena naprednjacima tvrdi: naslijedili smo njihove dugove, njihove brljotine, njihove probleme... A stvar je posve suprotna: najprije su napadali demokratsko-koalicijsku vlast zbog svega i svačega (često i opravdano), da bi potom uredno naslijedili ama baš sve što su im ovi ostavili. Svi su im sudije i tužioci odjednom postali odlični, mnogi od onih za koje je svima jasno da su imali "putra na glavi" postali su najprije vršioci funkcija, a potom i predsjednici sudova i tužilaštava, fini ljudi iz "afere Indeks" (do danas sudski nezavršene) postali su vrhovni pravni arbitri (npr. predsjednički savjetnik Oliver Antić, volšebno izuzet od krivičnog progona, i to i od bivših i aktualnih moćnika), a najviši organi – navodno nezavisni – za izbor sudija i tužilaca opstali su u istom sastavu, samo su se mijenjali ministar i ostali po funkciji imenovani.

Riječ koja je prevladavajuća u svim tim krugovima je samo jedna: strah. Teško će se danas naći netko u svim tim strukturama tko će "na crtu" izaći ministru Selakoviću i njegovoj porodičnoj i prijateljskoj ministarskoj strukturi. Ono što je Tadićeva nomenklatura napravila, na primjer, u Državnom tužilaštvu u kojem samo Zagorka Dolovac smije zboriti – a ona šuti na sve, čak i na ono o čemu bi morala bar poneku riječ javnosti reći – ova tzv. nova vlast još je pooštrila. Nema, naime, niti jednog suda, tužilaštva, organa u kojem

foto: FoNet

PRIZORI IZ ŽIVOTA SRPSKOG PRAVOSUĐA: Ministar pravde Nikola Selaković i štrajk advokata
fotografije: M. Milenković

možete zaobići nekog portparola koji će vam dati traženu informaciju, jer nisu ovlašteni od velikog šefa koji čuva svoju fotelju, iako je ustavno obavezan da javnost obavijesti o činjenicama koje su po javnost i građane važni.

Tako će se desiti da jedan sudija Specijalnog suda za borbu protiv organiziranog kriminala (dobro, službeno Posebnog odjeljenja Višeg suda u Beogradu, pa kako kome drago) prođe kroz "toplog zeca" tabloida, političara, ali i pravosuđa, zato što je branio dignitet profesije; o sudiji Vladimiru Vučiniću je riječ. Njega je disciplinski prijavio tadašnji vršilac funkcije Višeg suda – dotičnome na čast – ali je činjenica da niti njemu nadređeni sudije nisu reagirali, pa čak i nakon oslobađajuće odluke disciplinske komisije. Šute isti ti i danas, i predsjednik Apelacionog i Vrhovnog kasacionog suda, kao da ih se ništa ne tiče to što se protiv njihovog kolege vodi tabloidna i ministarska (Selaković) kampanja zbog njegove procesne odluke da se nekom od optuženih u, navodno najvažnijem nacionalnom procesu, vrati pasoš. Ne samo to: problem je saznati i tko je od sudija sjedio u vijeću koje je njegovu odluku ukinulo. Umjesto da to bude javna činjenica, javnost je u situaciji da se pita iza čega se skrivaju donosioci pravosudnih odluka kojima idu naruku politici, i umjesto toga da dokažu, ako ništa drugo, da imaju kičmu i da ih je baš briga tko je na vlasti i čiji tajkun bi u kojem trenutku trebao, ili ne, biti lišen svojih osnovnih ljudskih prava.

U kompletno urušenom pravnom i pravosudnom sistemu – zakone nam donose uglavnom i isključivo u hitnom postupku i bez javne rasprave, ne znamo više što nam je propisano, pa smo i mi građani i sudstvo paralizirani u nemoći i neznanju – samo nam je trebalo to da advokati obustave rad. Oni su, pritom, na braniku naših ljudskih prava: cijelu jednu materiju, to da raspolažemo svojom »

Notarski prihodi

Za sada bez zvaničnih podataka

"Prodata je robna kuća 'Beteks' na Banovom brdu, a Hypo-Alpe Adria banka je bila hipotekarni poverilac. Notar je naplatio više od 8000 evra samo za taj ugovor, koji, naravno, nije on sačinio. Ni banka niti bilo koja velika kompanija ne bi dozvolile da im notar sačini ugovor, nego su oni doneli ugovor koji je notar doslovce samo prepisao i naplatio. Šesto hiljada dinara mu je najveća brojka za ugovor, na to je došao PDV od 120 hiljada, i naplatio je još dve hipotekarne izjave, i to je sve izašlo preko osam hiljada evra – samo od jednog posla", kaže za "Vreme" advokat Saša Ivanišević

Od 1. septembra i početka rada, u javnosti kolaju priče o ogromnim prihodima koje imaju javni beležnici. Ove brojke je, za sada, nemoguće potvrditi, jer još uvek nije "isplivao" niti jedan zvaničan dokument, te je zaključivanje moguće samo zaobilaznim putem.

"Notari u Beogradu su u septembru zarađivali od 50 do 180 hiljada evra", moglo se početkom novembra čuti u Skupštini Srbije, prilikom rasprave o izmenama i dopunama Zakona o javnom beležništvu, koji je stupio na snagu 1. septembra. Tvrdnje o ovolikim zaradama javnih beležnika (notara) izneli su poslanici Nove stranke Zoran Živković i Vladimir Pavićević: potonji je rekao da je podatak o tih 180 hiljada za jednog "notara-rekordera" dobio iz beogradske Poreske uprave. Potom ga je ministar Selaković pozvao da kaže ime tog notara, Pavićević je ministra pozvao da "pritisne dugme" i javno objavi primanje svih javnih beležnika, i na tome je, manje-više, sve i ostalo, bar kada je o Skupštini reč.

Pouzdanih podataka, međutim, još uvek nema. Na sajtu *protestadvokata.org* Advokatske komore Srbije (AKS), koji je postao svojevrstan "dnevnik" advokata u štrajku, pominju se takođe brojke od nekoliko desetina hiljada evra za prvih dvadeset dana rada, pojedinačni ugovori koje su notari naplaćivali više od pola miliona dinara, ali i podatak da je ukupno uplaćeni PDV od notara u Srbiji za septembar iznosio oko 9,5 miliona dinara – međutim, sve bez ijednog dokumenta.

BIA, POTPISI I TAJNOST

"Trenutno ne može da se zna koliki su prihodi notara prema poreskoj prijavi, jer oni podnose prijave tek na kraju godine. Oni mogu da prijave stvarni prihod, odnosno da će da ostvaruju neki promet, ali po isteku godine podnose poresku prijavu, jer moraju po knjigama da iskažu stvarni prihod i tek će se onda znati koliki je zapravo taj prihod. Ni mi nemamo nikakva saznanja koliki su njihovi prihodi dok ne podnesu prijavu zvanično. Ovo sve ostalo je rekla-kazala", kaže naš izvor iz jedne od poreskih uprava, koji je želeo da ostane anoniman. Razlog: "Ovaj naš novi direktor koji je došao iz BIA terao nas je da potpišemo da nećemo ništa iznositi medijima i u javnost."

Postoje, međutim, neki javno dostupni podaci iz kojih se može izvesti kakva-takva računica. Na primer, prema Informatoru o radu Prvog osnovnog suda u Beogradu (nadležnog za opštine Vračar, Zvezdara, Palilula, Savski venac i Stari grad), za prvih šest meseci rada u 2014. naplaćene su sudske takse u iznosu od 452 miliona dinara, odnosno oko 75,3 miliona mesečno. Za

imovinom, premjestili su u "vlastni" (po dr Koštunici) monopol notarima. Treba li više govoriti da je cijela stvar s javnim bilježnicima uvedena navrat-nanos, da je podmuklo izmijenjen (2013. godine) i po hitnom postupku Zakon o javnom bilježništvu, da je pitanje što je sudbina svih u dva i nešto mjeseca zaključenih notarskih ugovora s obzirom na to da je Javnobilježnička komora Srbije posve nelegalna, jer su je osnovala 94 – od zakonski predviđenih 100 – imenovana notara? U međuvremenu, jedan je odustao od notarskog posla, jedan imenovani je umro, pa smo spali na 92 notara.

PRIVATNE PRĆIJE

Kako se čini, advokati neće odustati, iako ni toj profesiji nije lako: i njih čekaju porezi i računi, ali i to da – kao i svi mi ostali – moraju sebi i svojoj djeci osigurati neki doručak, ručak, večeru...

Vratimo se ponovo na riječ teksta ili, bolje rečeno, riječ stvarnosti: strah. Malo ljudi priča o tome da je ova vlast, kad je o pravosuđu riječ, dodatno urušila sigurnost i stabilnost pravosudnog sistema. Malo će ih se usuditi progovoriti i o činjenici da su prošli vlastodršci uveli, a ovi aktualni nastavili s time, tek brojčane norme (riješeni predmeti), ali ne i kvalitet onoga što u sporovima i predmetima građana rješavaju. Malo se priča i o

pobrojane opštine trenutno je nadležno 11 notara. Međutim, pogrešno bi bilo jednostavno podeliti ovaj iznos sa 11 i dobiti da je prosečan prihod jedne notarske kancelarije oko 6,85 miliona dinara mesečno (oko 57.000 evra), jer su sudske takse bile višestruko niže od cene usluga javnih beležnika, a treba uzeti u obzir i da je reč o prihodu od svih sudskih taksi, a ne samo od onih za koje su sada nadležni notari.

Međutim, javni beležnik Đorđe Sibinović, jedini notar na Starom gradu, izneo je u emisiji kod Jugoslava Ćosića na Televiziji N1 da je u septembru bruto prihod njegove kancelarije sa 11 zaposlenih bio 1,2 miliona dinara (10.000 evra). U istoj emisiji, predsednik AKS Dragoljub Đorđević izneo je svoju pretpostavku da je, za dva meseca u kojima notari nisu davali 30 odsto prihoda u budžet, država propustila da prihoduje oko 300 miliona dinara. Po ovoj računici, prihod notara u prva dva meseca bio je milijardu dinara, odnosno prosečno 5,43 miliona dinara mesečno za svakog od 92 notara (nešto iznad 45 hiljada evra).

"Nemam crno na belo informaciju o brojci od 180 hiljada evra koja se pominjala na Skupštini, pa ne bih želeo ni da je širim, ali nije sporno da se radi o enormnim ciframa", kaže za "Vreme" advokat Saša Ivanišević. "Evo samo jedan primer, za koji sam potpuno siguran. Prodata je robna kuća 'Beteks' na Banovom brdu, a Hypo-Alpe Adria banka je bila hipotekarni poverilac. Notar je naplatio više od 8000 evra samo za taj ugovor, koji, naravno, nije on sačinio. Ni banka niti bilo koja velika kompanija ne bi dozvolile da im notar sačini ugovor, nego su oni doneli ugovor koji je notar doslovce samo prepisao i naplatio. Šesto hiljada dinara mu je najveća brojka za ugovor, na to je došao PDV od 120 hiljada, i naplatio je još dve hipotekarne izjave, i to je sve izašlo preko osam hiljada evra – samo od jednog posla. Kada nešto notar overi u Hrvatskoj ili u Sloveniji, po tarifnom broju plaća se naknada notaru i taksa po tarifnom broju. Kod nas nije ušlo u zakon da notari naplaćuju takse, to su izbegli, jer, uz svoje enormne nagrade i PDV, sa taksama to niko živi ne bi mogao da plati. I kada smo mi advokati izvršili pritisak, onda su rešili da notari daju 30 odsto u budžet, a oni se ne bune ni na tih 30 odsto – zamislite da neko vama oduzme 30 odsto prihoda? To znači da je ta cifra još uvek enormna, a takva je jer vi ne možete da birate", kaže Ivanišević.

BEZ "KONAČNOG REZULTATA"

Ujedno, Saša Ivanišević je dostavio nedeljniku "Vreme" i izveštaj o naplatama sudskih taksi Drugog osnovnog suda za tekuću godinu (ovaj sud nadležan je za opštine Voždovac, Čukarica, Rakovica i Grocka – sada ove opštine "pokriva" 14 notara). Od 284 miliona dinara ukupno naplaćenih taksi od početka januara do kraja avgusta 2014, stavke Overe ("OV I" i "OV II") iznosile su 222,71 milion dinara, odnosno 78,3 odsto prihoda od svih sudskih taksi. Dakle, prosečno je Drugi osnovni sud od taksi za overu do kraja avgusta imao 27,84 miliona dinara mesečno. U septembru je ova brojka drastično umanjena i iznosila je 8,38 miliona. Za pretpostaviti je da je razlika od skoro 20 miliona otišla na 14 notarskih kancelarija u ovim opštinama, što, ponovićemo, ne može biti "konačan rezultat", jer su notarske tarife daleko veće od sudskih taksi.

Takođe, Srpsko advokatsko društvo je u prvoj polovini oktobra podnelo zahteve za pristup informacijama od javnog značaja na adresu četiri notarske kancelarije, u kojima je, između ostalog, tražena i informacija o ukupnom novčanom iznosu naplaćenom od građana i drugih subjekata u septembru 2014, na koje javnobeležničke kancelarije nisu odgovorile, pa su Povereniku za informacije od javnog značaja podnete žalbe i prekršajne prijave.

RADMILO MARKOVIĆ

novim pravilnicima koje, sasvim mimo važećih – čak i ovako loših i redovno mijenjanih i po hitnom postupku – zakona, donose ili namjeravaju donijeti vladajući, a koji će neminovno dovesti do toga da oni – bili ili ne – na vlasti mogu i pravosuđe, sudstvo, ali i advokaturu, kao što vidimo posljednjih mjeseci, napraviti svojom "privatnom prćijom".

Mi danas i ovdje imamo silne pozive investitorima koji bi trebali nahrliti u Srbiju kao u zemlju investitorske nade, u zemlju u kojoj je sudstvo paralizirano i sporo, ne samo zbog obustave rada advokata kojima se, kao i građanima posljedično, pokušava oduzeti poslovna sposobnost kao takva. Imamo, uz to, i tvrdoglavog ministra i njegovu ekipu, koji kao uvredu shvaća svaku naznaku normalnog razgovora sa advokatima i građanima. Imamo i potpunu pravnu nesigurnost koja iz svega rečenoga slijedi.

Ukratko, nemamo ništa: niti smo mi građani, niti su oni koji su sve ovo proizveli – vlast. Mi smo provizorij, kojega svatko od nas može zvati kako god hoće, i usput, nismo ni društvo niti država. Pogotovo ne pravna i pogotovo nemamo ni minimum vladavine prava. Ili, ako hoćete – ako vlast hoće – ni minimum potencijala nemamo za ono poglavlje 24 s kojim će nas Evropska unija godinama unaprijed mučiti. ¶

TATJANA TAGIROV

VREME

OEBS Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Nedeljnik "Vreme" u saradnji sa Misijom OEBS-a u Srbiji u četvrtak 13. novembra sa početkom u 14 sati, u Press centru Udruženja novinara Srbije, Knez Mihailova 6/III, organizuje tribinu pod nazivom:

"Pravosuđe nakon ponovne reforme, gde smo na kraju 2014?"

Ne samo da "nova" Vlada Srbije i novo-staro Ministarstvo pravde nisu ispravili niti jednu grešku neuspešne reforme pravosuđa (započete krajem 2010. godine), nego je stanje – posebno poslednjih meseci – dodatno pogoršano i može se konstatovati da je ceo sistem pravosuđa dodatno urušen.
Starim problemima pridruženi su i novi: aktualni štrajk advokata pokazuje da je novo pravosudno zanimanje, javno beležništvo, umesto da relaksira bar neke od problema kojima je pravosuđe zatrpano, donelo samo nove probleme.

Moderatorka tribine: Tatjana Tagirov, novinarka nedeljnika "Vreme"

Pozvani učesnici:
- Predstavnik Ministarstva pravde i državne uprave
- Društvo sudija Srbije – Kosta Mitić Vrankić
- Udruženje tužilaca Srbije – Gordana Jekić Bradajić
- Advokatska komora Srbije – Dragoljub Đorđević, predsednik
- Advokatska komora Vojvodine – Srđan Sikimić
- Advokat Vladimir Horovic
- Sindikat pravosuđa Srbije – Slađanka Milošević
- Sudije Vrhovnog kasacionog suda Radmila Dragičević Dičić i Ljubica Milutinović
- Profesorka Pravnog fakulteta Union Vesna Rakić Vodinelić
- Sudija Apelacionog suda u Beogradu Miodrag Majić
- Udruženje tužilačkih pomoćnika – Lazar Lazović
- Predstavnik Javno beležničke komore
- Predstavnici organizacije neimenovanih javnih beležnika – Jelena Nikolić, advokat

Uvodna izlaganja na tribini izneće profesorka Vesna Rakić Vodinelić, sudija Apelacionog suda u Beogradu Miodrag Majić i predsednica Sindikata pravosuđa Srbije Slađanka Milošević.

Najznačajniji delovi rasprave na tribini biće objavljeni u narednom broju "Vremena" od 20. novembra 2014. godine.

TEOFIL PANČIĆ

Povratak pobednika

I tako, vratio se (valjda?) Šešelj dr Vojislav u Srbiju, nakon uspešno obavljene misije. Vi ste u četvrtku, ili kasnije, pa znate kako je to izgledalo. Ja sam u utorku, pa mogu samo da zamišljam.

Avion se odlepi od piste Shipola; Šešelj, zavaljen u sedištu 23D, zadovoljno potegne gutljaj prijatno reske apa-kole (čuva je u šteku od 1989, da ne bi pio imperijalističke šećerne vodice; borac tog kalibra ništa ne prepušta improvizaciji), pogleda uprtog ka dalekom Balkanu, željnom oslobođenja koje mu ponovo stiže. Dok stjuardesa pravi one smešne kretnje koje niko ne gleda (jer nisu *one* smešne kretnje) niti bi bilo ko umeo da ih ponovi, negde u pozadini, daleko iza jeroplana, začuje se strahovit tresak, kao da je hiljadu bombardera istovremeno probilo zvučni zid. Svi putnici su uznemireni, pokušavaju da vireći kroz prozorčiće vide šta se to dešava tamo negde iza repa čelične ptičurine, jedino Šešelj sedi savršeno spokojan, kao kakav Buda-plavušan: ne mora da gleda, on to već zna. To se upravo stropoštava ustaško-vatikansko-američki Novi svetski poredak, kojem je upravo on odsvirao posmrtni marš. Zato sada zadovoljan ide kući, mada ne znači da neće još ponekad svratiti ovamo, da mu zapleše na grobu.

Vi ste u četvrtku ili kasnije, pa znate kako je izgledao Šešeljev povratak; ja sam u utorku, pa mogu samo da zamišljam

Onda stigne u Otadžbinu, pozdravi se po trired u obraze s Vjericom i onim jednim bradatim čije čekinje mu blago iritiraju obraze, a kojem više ni on ne pamti ime – valjda je onomad bio domar, šta li – te ih priupita a da gde li su se denuli ostali članovi, zašto nisu došli na prozivku i smotru? Vjerica i Onaj S Bradom se diskretno zglednu ispod oka, ona se izlane "Pa, kod Tome i Vuč...", ali bradonja je krvnički nagazi na cipelu, te ona prvo neartikulisano krikne, a potom artikulisano zaćuti. Šešelj popije srpsku bez šećera skuvanu na domaćinski prisno olupanom rešou, ritualno pojede krempitu koju mu je onaj s bradom doneo iz "Zore" u Glavnoj i ode kući u Batajnicu da se malo odmori i okrepi, izljubi se s prisutnima, utvrdi brojno stanje ljudstva i tehnike, popije jedan kvas, gricne malo gibanice i jedan peljmen iz zamrzivača, davni dragi poklon od Žirinovskog, pa potom zalegne u domaću postelju: kod kuće je ipak najbolje, naročito ako je u pitanju *kućica u Sremu*.

Sutradan, međutim, Šešelju je već dosta džabalebarenja, nije to za njega; komunisti i nacionalisti – a on je stigao da bude oboje, i oboje do balčaka – najbolje znaju da se samo *rad s masama* računa u politici. Zato Šešelj odluči da krene među narod, i to spontano i nenajavljeno, a gde ćeš boljeg i prisnijeg druženja s narodom od javnog prevoza? Uđe u autobus 706, relacija Batajnica – Zeleni venac, gotovo neprimećen. Autobus krene, i Vojvoda reši da se obrati prisutnim građanima: "Braćo Srbi i sestre isto! Vi dobro znate da sam ja upravo pobedio haš...", ali usred rečenice prekine ga jak, oštar, zapovednički glas, tačnije, kvartet glasova: četiri mlađe žene skoro pa uglas – biće da je svaka kod po jednih vrata – kažu "Poštovani putnici, očitajte svoju kartu". On se trgne, iznenađen, mada mu se odmah učini da ni na koga drugog ta zapovest iz nevidljivog zvučnika nije ostavila nikakav utisak. Jedni dremaju sedeći, drugi se ravnodušno zureći ni u šta ljuljuškaju držeći se malo oklembešeno za ona vešala što vise sa gornje šipke. Niko kao da ne obraća pažnju ni na njega ni na one četiri dosadne kokoši. I taman što je počeo svoj govor ispočetka, one šmizle se opet oglase: "Poštovani putnici, očitajte svoju kartu."

Prekinut usred naleta nadahnuća, Šešelj uzrujano skenira neprijateljsku situaciju: "Pa šta je, bre, ovo? Zar su tokom mog odsustva stvari baš toliko otišle dođavola? Idem sad pravo kod one dvojice arhiizdajnika da im se krvi napijem!" Šešelj se pribere i nastavi propoved na mestu na kojem je prekinut, ali još ni prvu rečenicu završio nije, kad one četiri proklete dronfulje iznova zareže uglas: "Poštovani putnici, očitajte svoju kartu."

Navikao je Vojvoda u svojoj dugoj i bogatoj karijeri na svakakve opstrukcije, ali sa ovako podlim, nevidljivim neprijateljem još se nije suočio. Za trenutak ćutke okleva, premišlja se, i tako uoči nekog tinejdžera kako zaprepašteno zuri u njega. Klinac mune svog drugara u rebra: "Tebra, nije li ono Šešeljmen, jebote?!", pa pokaže u njegovom pravcu. Ovaj drugi balavac jedva ga i pogleda izvirujući tek nosom iz kapuljače, i samo leženo odvrati: "Tebra, na čemu si ti, jebote? Šešeljmen ne postoji, to je bre, ono, superheroj, lik sa televizije, 'esi ti normalan?!" Ko, bre, ne postoji, razljuti se Šešelj, i ponovo zagrmi o svojoj borbi za vaskoliko srpstvo, zapadne srpske zemlje i rušenje Novog svetskog poretka. Ali avaj, malo ko obraća pažnju, ljudi su se u međuvremenu izvežbali da ignorišu autobuske propovednike. No, on ne odustaje, ta, nije mu prvi put da kreće od nule! Svi ti što su mu se smejali posle su mu jeli iz ruke! I taman da Šešelj izvede jednu od onih svojih patentirano suptilnih, briljantnih bravura u kojim će sve izdajnike raznih boja nabosti na zajedničku sablju, kad eto ti opet one četiri ustaške kurvetine: "Poštovani putnici, očitajte svoju kartu."

Šešelj se maksimalno iznervira, i uhvati najbliži validator za, hm, gušu: "Ustašice jedna, 'oćeš da očitam kartu, a?! Jel 'oćeš!? E, sad ćeš da vidiš kako ja očitavam!" I prinese validatoru malu kartu Velike Srbije, koja mu je ionako uvek u džepu. Validator, međutim, na to prekorno odvrati: "Nemate dovoljno kredita." ¶

Adaptacija, poslednja moda

Republika Srbija trpi ogromne ekonomske, ali i ljudske gubitke zbog učestalijih i razornijih nepogoda – poplava, suša, požara, ledenih talasa i ekstremno vrelih dana. Ipak, još ne postoji strateški plan za to kako se prilagoditi klimatskim promenama. Nema ni celovite procene adaptivnog kapaciteta, ranjivosti i troškova

Pre više od 40.000 godina, Evropom lutaju poslednji neandertalci. U potrazi za hranom i toplim skloništem, povlače se ka jugu, istovremeno dok prvi ljudi, homo sapiensi, pristižu na kontinent iz Afrike. Danas to znamo na osnovu uporedne analize sa više od 40 evropskih arheoloških nalazišta. Klima u Evropi tog doba se menja i bez obzira na to šta je ključni uzrok njihovog nestanka, neandertalci nepovratno izumiru. Mada su snažnije građe, brži u trku i lovu, prekriveni sa više krzna, neandertalci nemaju onu sposobnost adaptacije, odnosno prilagođavanja raznovrsnim klimatskim i ekološkim uslovima, koja će ljude u narednim milenijumima učiniti gospodarima planete. Pre oko 150 godina, engleski prirodnjak Čarls Darvin uočava da je adaptacija presudan faktor u borbi za opstanak, odnosno evoluciji vrsta. Dok otac moderne teorije evolucije u svojoj bašti u engleskom gradiću Daunu razmišlja o prilagođavanju, širom Zapadne Evrope počinje industrijska revolucija.

Pokretana energijom dobijenom iz uglja, industrija Zapada menja svet. Međutim, cena napretka stiže na naplatu početkom XXI veka, kad počinju da se osećaju posledice globalnog zagrevanja nastalog zbog ogromne količine ugljendioksida (CO_2) koja je, prilikom spaljivanja fosilnih goriva, ispuštena u atmosferu Zemlje. Prema podacima Svetske meteorološke organizacije (WMO), očekuje se da će se srednja globalna temperatura, koja trenutno iznosi oko 14,6 stepeni Celzijusa, što je oko pola stepena više nego u drugoj polovini XX veka, do kraja ovog veka povećati za još dva stepena. A to će, i globalno i lokalno, promeniti život koji poznajemo. Smatra se da čovek može da se prilagodi bilo kakvim uslovima sve dok srednja globalna temperatura ne dostigne 35 stepeni, kad sve postaje izgubljeno, tako da prostor za prilagođavanje nije mali, ali je očigledno da su određeni koraci neophodni.

Još u Četvrtom izveštaju Međuvladinog panela za klimatske promene (IPCC) iz 2007. (ove godine je objavljen novi, peti izveštaj), u odeljku II, o uticaju, adaptaciji i ranjivosti, koji potpisuju Klajn i saradnici, data je preporuka da se međunarodne ustanove, a pre svega regioni i države, moraju *adaptirati* na klimatske promena bez obzira na uspeh *mitigacije*, tj. pokušaja da se smanji emisija CO_2. Čak i da se emisija CO_2 sasvim zaustavi, stanje u atmosferi je takvo da će čovečanstvo, a posebno njegovi nerazvijeni delovi, trpeti posledice ako se ne prilagode novim klimatskim okolnostima. Ovo upozorenje isprva nije shvaćeno ozbiljno ni u razvijenom delu sveta, ali kako je postalo sve izvesnije da će vrlo teško doći do političkog dogovora i zajedničke akcije smanjenja CO_2, ideja adaptacije je dobila na značaju. Poslednjih godina, adaptacija kao pojam ulazi u modu. Osim priče, u Evropi se preduzima i nekoliko konkretnih koraka i to u dva pravca – ulaže se u strateško planiranje uzbunjivanja i odgovora na vanredne situacije, kao i u prostorno planiranje. Poslednji globalni korak ove vrste je osnivanje Zelenog fonda od 100 milijardi dolara za pomoć nerazvijenom delu svetu u adaptaciji na klimatske promene.

KAPACITET PRILAGOĐAVANJA

Šta se događa sa Srbijom? Kad je reč o adaptaciji na klimatske promene, obično se status neke države posmatra kroz dva parametra. Jedna je *ranjivost* na klimatske promene i tu Srbija uopšte nije dobro prošla (pogledati prethodne nastavke ovog serijala). Drugi parametar se naziva *adaptivni kapacitet*, što predstavlja sposobnost da se jedna zajednica prilagodi izazovima. Iz godine u godinu Republika Srbija trpi ogromne ekonomske, ali i ljudske gubitke zbog učestalijih i intenzivnijih nepogoda – poplava, suša, požara, ledenih talasa i ekstremno vrelih dana. Ipak, adaptacija u Srbiji, ni kao pojam ni kao sveobuhvatna borba za preživljavanje budućih generacija, još nije ušla u modu.

Moguće je da će moda adaptacije u Srbiju tek stići, ali za tu priliku Srbija nema šta da obuče. Nigde u javnim dokumentima i izveštajima nadležnog Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine nije data celovita procena adaptivnog kapaciteta, ranjivosti i troškova. U dokumentu "Indikatori životne sredine", koji je Agencija zajedno sa tadašnjim ministarstvom spremila 2007. sa idejom da u jednoj publikaciji pobroji barem svu terminologiju, pojam *adaptacija* nije čak ni naveden. Znatno su sveži godišnji izveštaji Agencije za zaštitu životne sredine. Oni prepoznaju sve nepovoljnije klimatske prilike, na koje Republički hidrometeorološki zavod upozorava iz sezone u sezonu, ali ništa više od toga.

Zato takozvana "Nacionalna komunikacija Republike Srbije", sveobuhvatni pregledni dokument o klimatskim promenama koji je kao jedna od 192 potpisnice Okvirne konvencije o klimatskim promenama UN (UNFCC) Srbija bila dužna da usvoji a što se desilo tek 2010. godine, baca više svetla na ovu temu. U četvrtom poglavlju, posvećenom ranjivosti i mogućim merama adaptacije, date su četiri tabele koje se odnose na pošumljenost, poljoprivredu, biodiverzitet i zdravlje, ali iz

ADAPTIVNI KAPACITET: Kolika je sposobnost za prilagođavanje infrastrukture novonastalim klimatskim prilikama
Foto: M. Milenković

njih se ne može saznati mnogo. Uz svaku potencijalnu meru stoje uvek dve iste *prepreke*: "nedovoljni fondovi" i "nedostatak svesti".

"Trenutni adaptivni kapacitet Srbije na klimatske promene prilično je skroman", zaključuje se u publikaciji "Procena ranjivosti na klimatske promene" iz 2012. godine. Publikacija je jedan od retkih pregleda stanja u ovoj oblasti u Srbiji, koji stiže iz nevladinog sektora kao zajedničko izdanje Svetskog fonda za zaštitu prirode i Centra za unapređenje životne sredine. "Elite, politička i ekonomska, čini se da i dalje ne prepoznaju ozbiljnost situacije i stepen ranjivosti čitavog društva u nestabilnoj klimatskoj situaciji", smatraju autori ovog izdanja. Nažalost, nadležni vrlo retko pokazuju da adaptacija predstavlja prioritet. Još ne postoji strateški plan kako se adaptirati na klimatske promene, niti su prostorni planovi usaglašeni sa izazovima globalnog zagrevanja. Sektori poput poljoprivrede ili građevinarstva, mada direktno pogođeni, nažalost, nisu prepoznali potrebu za prilagođavanjem.

RANJIVOST

No, u pogledu adaptacije Srbija nije jednostavan slučaj. Uprkos manjku i fondova i svesti o potrebi da se gradovi, infrastruktura i poljoprivredna proizvodnja prilagode klimi, zahvaljujući tome što se Srbija približava Evropskoj uniji, učinjeni su neki pozitivni pomaci. Unapređeni su kapaciteti Republičkog hidrometeorološkog zavoda, koji danas predstavlja značajan izvor pravovremenih informacija i redovno pruža vremensku prognozu (Meteoalarm), hidrološku prognozu (Hidroalarm), indeks opasnosti od pojave šumskih požara (FWI), prognozu UV indeksa i najavu toplih, odnosno hladnih talasa. Posebno je značajno što je unutar Ministarstva unutrašnjih poslova osnovan Centar za vanredne situacije i to je, samo po sebi, u uslovima velikih nepogoda prethodnih godina znatno smanjilo ionako prevelike štete.

Nacionalna strategija u oblasti životne sredine iz 2011. predviđa da će više od 10,6 milijardi dolara iznositi samo troškovi prilagođavanja domaće regulative evropskim normama u oblasti životne sredine. Sveobuhvatni troškovi adaptacije verovatno će biti još veći. No, štete i troškovi koji nastaju zbog neprilagođenosti na nove vremenske prilike koštaju mnogo više. Prema podacima Svetske banke, samo trenutni troškovi zbog vremenskih prilika u Srbiji godišnje iznose između 150 i 480 miliona evra.

Najstrašnije svedočanstvo ove vrste su majske poplave iz 2014. godine koje su koštale više od 1,5 milijardi evra. Za zaštitu od poplava u Srbiji izgrađeni su nasipi dužine od gotovo 3500 km, regulisana su korita brojnih vodotokova, a u odbrani od poplava se koristi 39 akumulacija i retenzija. No, da stanje nije zadovoljavajuće, pokazivali su i brojni slučajevi pre majskih događaja iz Obrenovca i drugih naselja – poplave iz 1999, poplave u Jaši Tomiću 2005. i poplavni talas iz 2006. godine. Uprkos tim slučajevima, ništa nije preduzeto i veliki deo teritorije je ostao nezaštićen i ugrožen poplavama.

Veliki izazov za Srbiju predstavljaju i šumski požari – tokom prethodne decenije, požari samo u državnim šumama načinili su štetu od 363 miliona evra. Suše svakog leta odnose milijarde u poljoprivredi i, sudeći po klimatskim modelima, u drugoj polovini veka predstavljaće najveći problem. Prema izveštajima Agencije za zaštitu životne sredine, samo, na primer, tokom leta 2012. bila su 62 dana sa temperaturama višim od proseka, a letnje temperature su dramatično porasle. Klima se menja i već nanosi ozbiljne gubitke. Zato ovde nije reč samo o tome da je Srbija nemoderna jer ne misli na adaptaciju. Neandertalci su, sasvim nalik tome, nezainteresovano posmatrali homo sapiense kako traže sklonište na tvrdom tlu, visoko iznad vode. ¶

SLOBODAN BUBNJEVIĆ

U narednom broju, 20. novembra, o mogućnostima i izazovima za smanjenje emisije CO_2.

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
REGIONALNA KANCELARIJA ZA JUGOISTOČNU EVROPU
Stavovi izneti u članku ne predstavljaju nužno stavove Fondacije Hajnrih Bel.

YUHOR
Milano salama
Mešnata slanina
Meze mix
Kulen
Levačka kobasica
Yuhor Extra slanina
Sušeni pršut
Svaki zalogaj je bitan!
YUHOR
Još od 1902.
Posvećen dobrom ukusu!

LJUBOMIR ŽIVKOV

Romi i ja III

Više ne znam gde je bilo konjsko groblje, moralo je biti negde iza Selišta (poznatog iz mislim uvodn. poglav. o Romima), sećam se samo okrugle otvorene rake, zastrašujuće uvećanog bezvodnog bunara, jedan sam jedini put sa jezom pogledao u njenu vrtoglavu dubinu i prividelo mi se, a možda sam na neverovatnom dnu baš i video, bačeno konjsko truplo.

Časn. zanatom strvodera bavio se Ilija (Radu) sa čijom sam kćeri Dadom, starijom godinu ili dve od mene, išao u školu. O Dadi se pričalo da spava u fijoci, što je možda i bilo istina, ne sećam se njene matere, i može biti da joj je samohrani otac od raznoraznog tekstila improvizovao postelju, uglavnom smo se mi patriciji, koji smo spavali na slamaricama, podsmevali Dadi, ja sam to, nimalo hrišćanski i nimalo pionirski, ispričao posadi koja je pekla ciglu, bili su me podigli na sadenutu gomilu pečene cigle, čika Dušan (koga su kad nije bio prisutan zvali Dadilo) dao mi je bio lovačku pušku, i ja sam se na visini od možda dva metra, sa srpskom dvocevkom na srpskom ramenu osećao moćnim kao Ričard Vidmark, Glen Ford i Gari Kuper. Dada je čula moju nedostojnu govoranciju i izazivala me da siđem dole, ne boji se puške i ide kući po nož, moj stric Karči spusti me u taj mah sa vrha moje utvrde zvane Alamo, Dadilo me razoruža, zabavljali su se čekajući Dadin povratak.

Suočen sa verolomstvom i izdajom, potprašio sam pete ka baba Jelinoj i Kekinoj kući (koja je bila na samom kraju sela), Dada se, razroka i ošišana do glave isto kao i ja, pojavila sa službenim očevim nožem u junačkoj levici (kojom nije smela da piše u školi, takav beše prosvetni adet), na jedvite sam jade otvorio pokvarenu bravu, i rekao baba Jeli ko me juri, sa kakvom nakanom i sa kakvi hladnim oružjem. Moj otac, stric i ostali radeni napustili su cigljanu da bi izbliza gledali krvavi epilog, i ja ga se sada sećam više iz njihove priče nego kao očevidac, jer sam još zaduvan od sramnog povlačenja jedva provirivao kroz poluotvoreni kapidžik: "Krv te jebo ciganski, oćeš da izbodeš Batu, daj taj nož ovamo..." Prvi put sam čuo i takvu psovku i da se o krvi govori o muškom rodu, ali mi ne beše do gramatike. Dada je poricala ne samo ubistvo u pokušaju nego i to da je naoružana, ruku sa nožem stavila je iza leđa, nije govorila čisto "s", nego više nešto nalik novonormiranom crnogorskom glasu "šj": "Di mi nož, šateram ti nož!"

Dada je budući starija od mene shvatila ulogu koju su joj u vodvilju namenili moji najbliži i odigrala ju je maestralno. Dvadcat' ili tridcat' let spustia (potom, docnije; učimo ruski sa Ljubom – besplatno i nesistemat.) Dada i Ilija ubili drvoseču, mislim Slovaka; zločin beše daleko od savršenog i milicija iz Perleza rasvetlila ga je ne treba lepše ni brže, tja, možda sam ipak preko ramena gledao smrti u oči, koliko se može gledati kad si bez daha i onoliko osramoćen, kad si za oholost i bezdušnost kažnjen na licu mesta.

✻

Eto ti Romi, šinter i njegova kći lišiše života drvoseču, pripadnika isto doduše manjine, ali čuvene po neodustajnoj radinosti, higijeni i nenasilju. Ma zna se ciganско: lažu, kradu, dok jednog lepog dana ne proliju naglu krv. Pogledajmo međutim malko i statistiku: osim Dade poznajem lično još sad ćemo videti koliko osoba pravosnažno osuđenih za ubistvo. U Zrenjaninu kupim kao gimnazijalac "Novosti", kad tamo – Farkaždin! "Kavgadžiju sekirom po glavi", Žika Japelin ubijen nadomak svoje kuće! Uhapšene i osuđene dakako poznajem, jedan ozbiljan domaćin, paor, njegov saučesnik pak radnik u zemprozu, obojica pripadnici svetosavskog naroda. (Mnogo docnije za ubistvo biće osuđeni dugi ljudi, otac i sin, obojica Srbi, o tom potom, možda i nikad).

Ne nadam se da ću sve narode sa čijim sam pripadnicima imao posla potanko opisati u ovoj ne baš toliko ni naučnoj studiji, ali je suživot sa svima bio moguć i štaviše prijatan

Ubijeni je svojevremeno zlostavljao oca mog prezimenjaka čike Žike Muminog (zvanog Lort), pa su islednici mudro pretpostavili da je suvonjavi i bolešljivi Žika, koji se bavio neoporez. šusterajom, iznebuha poželeo da se osveti udarcem ušice sekire u čeonu nasilnikovu kost. Verovatno u zapisniku koji bečkerečki SUP i danas čuva stoji Žikina izjava: "Ja ga nisam ubio, a ko ga je ubio fala mu!"

Poznavao sam i Dinu, i njegovog oca Paju, obojicu iz Zelenog sokaka: iza kafane koju je kuma Milorad kupio od Moca ubili su deda Zareta, zidara koji je pravio Kurjačkima kuću, a ja se sećam Dine, otac me vodi više da mu pravim društvo nego da mu pomažem oko razbacivanja stajskog đubreta po njivi, sretnemo Dinu koji se vraća praznim kolima, iznad nas milijardu vrana u nerazumljivom bučnom aeromitingu, a Dina će: "Majku im njinu, šta im je, da ne uzimu đubre s moje njive i ne odnosu sve kod Krilana!?" Bio mi je simpatičan, kao uostalom i moj stric S.O. zvani Koreja koji je postao oceubica i samoubica, ali to su već porodične stvari.

✻

Najlakše je reći kako neki narod naginje kriminalu (čija je poslednja reč ubistvo, a naročito serijsko), a vidimo da ruku na bližnjeg dižu i dobri domaćini: dok kao dete čitaš prve romane, duševnog bolesnika i ubicu zamišljaš kao retku i strašnu izopačenost, a stvari stoje kao u dijalogu Bosančeta sa onim koji mu život darova: "Babo, šta su to idioti?" – "... Ljudi, ko i ja i ti!" ¶

Povodom jedne knjige i jedne godišnjice: **Isaija Berlin i Berlinski zid**

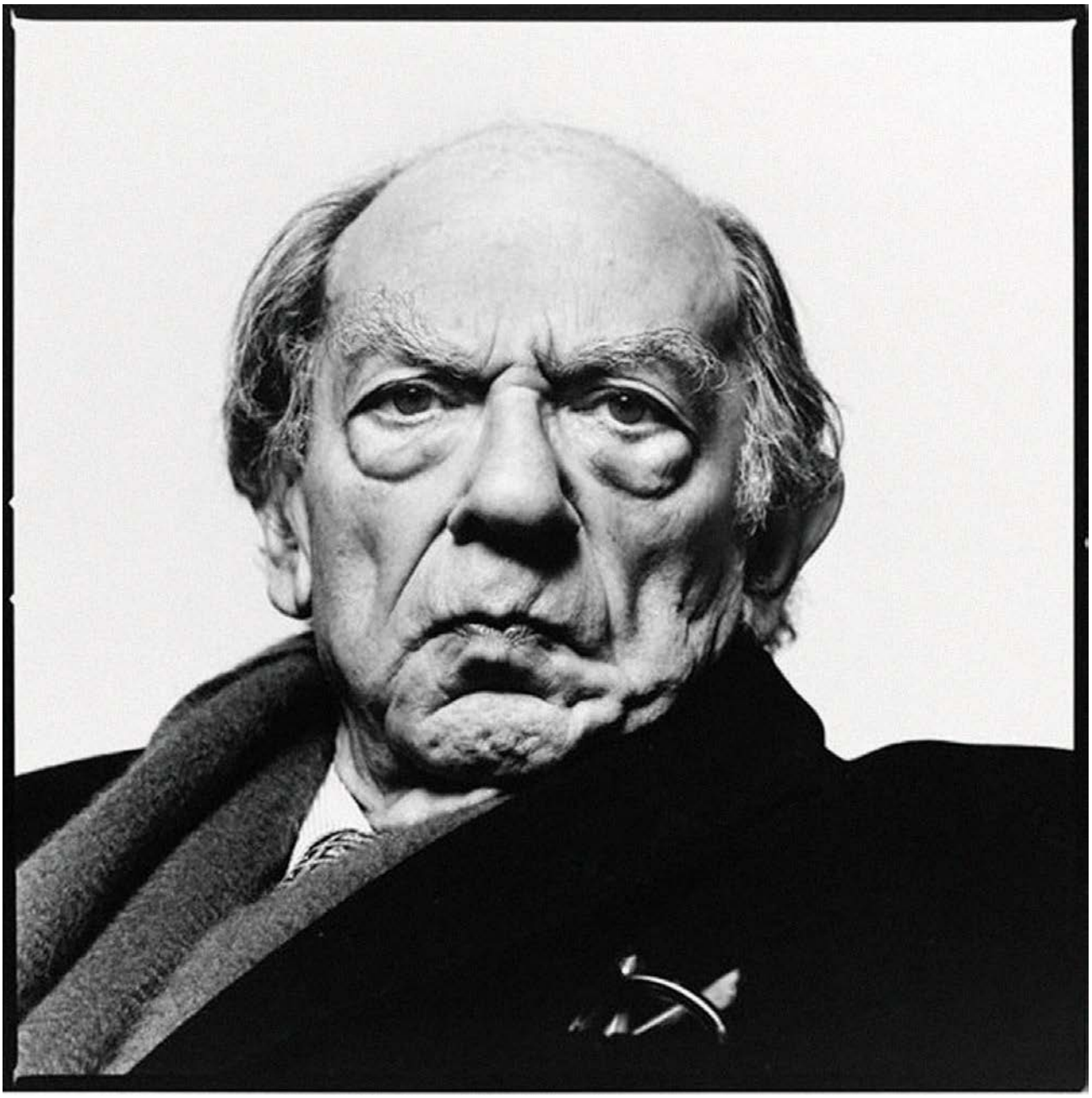
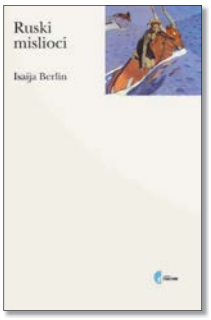

foto Richard Avedon

BERLINOV ZID

Jedva je četvrt veka prošlo od pada Berlinskog zida, a Mihail Gorbačov, ključni protagonist tog događaja koji je simbolički označio kraj Hladnog rata, već govori o početku nove hladnoratovske ere. U upravo proteklom međuhladnoratovskom intervalu mnoge su umetničke i filozofske reputacije doživele eroziju. Neke reputacije, međutim, makar i stvorene u hladnoratovskom kontekstu, opstaju i izvan tog konteksta. Takav je slučaj sa Isaijom Berlinom

Skorašnje afere oko izdavačke kuće Službeni glasnik, sve ono što je zgodno sažeto u jedan novinski naslov ("Niče, Prust, Bahtin, Pekić kao stara hartija"), učinile su da se skoro i ne piše o vrijednim novim naslovima koji pod egidom Službenog glasnika još uvijek izlaze ili su doskoro izlazili. Istini za volju, tu je (gotovo) bez izuzetka riječ o izdanjima koje su ranije pripremili urednici otjerani nakon dolaska Radoša Ljušića na čelo ove izdavačke kuće. Tako je, recimo, krajem prošle godine, mjesecima nakon prisilnog odlaska Branka Kukića iz Glasnika, objavljena još jedna u nizu sjajnih knjiga koje je on uredio: *Ruski mislioci* Isaije Berlina u prevodu Ivana Radosavljevića. Objavljivanje ove knjige nije u srpskoj javnosti, barem koliko sam primijetio, privuklo bilo kakvo zanimanje. A riječ je o knjizi koja zaslužuje veliku pažnju. Cinik bi rekao da bi ona trebala da bude interesantna čitaocima sa svih strana ideološkog fronta: rusofilima i "istočnjacima" jer govori o ruskim misliocima, "zapadnjacima", anglofilima i liberalima, jer ju je napisao Isaija Berlin, a "neutralnima" – jer je odlična knjiga.

Šalu na stranu, u svakoj ozbiljnoj kulturi pojava (prevedene) knjige Isaije Berlina trebalo bi da bude događaj. Uostalom, *Ruski mislioci* i nisu prva Berlinova knjiga objavljena kod Službenog glasnika. Godinu-dvije ranije, isti izdavač objavio je *Korene romantizma* (u prevodu Branimira Gligorića), knjigu koja je doživela više izdanja.

OD BALTIKA DO TEMZE

Berlinova biografija je dobro poznata. Rođen je u Rigi 1909. godine. Današnji glavni grad Letonije tada se nalazio u carskoj Rusiji. Berlinov otac bio je imućni jevrejski industrijalac. Poslije revolucije, kad je malom Isaiji jedanaest godina, porodica Berlin se preseljava u London. Kao u onim kreacionističkim interpretacijama po kojima je planeta Zemlja na jedinom mjestu pogodnom za začetak života – da je malo bliža Suncu bila bi pretopla, da je malo dalja bila bi prehladna – Isaija Berlin stiže u London dovoljno mlad da postane *pravi* Englez, a dovoljno star da ostane blizak i srođen sa svojim istočnim korijenima i savršeno *zavičajan* unutar ruskog jezika. Školovao se u Oksfordu. Još od studentskih dana njegova karijera počinje da se odvija na neusporediv način. Druguje Berlin sa cijelom generacijom engleskih intelektualaca što će obilježiti istoriju dvadesetog vijeka, kao jako mlad čovjek piše jednu od čuvenijih i uticajnijih biografija Karla Marksa, a s početkom Drugog svjetskog rata počinje – mada ne baš sasvim džejmsbondovski – da radi *u službi njenog veličanstva*. Godine 1945. odlazi u SSSR i ta je posjeta postala legendarna. Njegovi susreti sa Borisom Pasternakom i naročito sa Anom Ahmatovom upisaće se ne samo u istoriju književnosti nego i u *veliku* istoriju.

Od pedesetih godina dvadesetog vijeka njegova se akademska karijera razvija sa obe strane Atlantskog okeana. Po riječima njegovog najslavnijeg biografa, to je vrijeme u kojem politika za njega ne predstavlja emancipacijsku aktivnost, nego tek nešto što mu je nužno. Onako kako on piše o slobodi i pravdi, ne piše više niko. Kraj pedesetih i početak šezdesetih vrijeme su njegove najveće slave. On je tada onaj koji hrabro iznosi da istina ne oslobađa ljude, a da ih sloboda ne čini uvijek boljim. Kasnih šezdesetih piše kako je prva obaveza svake politike da "izbjegne ekstreme patnje". Tih godina polemiše nezaboravno sa Markuzeom i Hanom Arent. Pod stare dane mu se vjerovatno čini – kao u Krležinom nekrologu Titu – kako je "ostvario svoje ideale". Dio toga bio je i pad Berlinskog zida. Činilo se, naime, kako je time liberalna demokratija nepovratno pobijedila totalitarizam. Isaija Berlin je umro početkom novembra 1997, prije tačno sedamnaest godina, kada valjda niko nije pomišljao da postoji mogućnost da se makar i na nekim drugim osnovama ponovo počne govoriti o hladnom ratu. Čitava gomila pisanija, uglavnom iz pera autora rođenih istočno od Beča, u tom je momentu još uvijek imala reputaciju što je počivala isključivo na dnevnopolitičkoj hladnoratovskoj auri. U nadolazećim godinama, kako se bude činilo da je hladni rat nepovratna prošlost, uslijediće tekstovi i konteksti što će da razotkriju političku suštinu sukoba koji su se nekom mogli činiti estetskim.

HLADNI RAT: Džon Kenedi pred Berlinskim zidom 26. juna 1963. AP Photo

CIA, SNAJKA, CIA

Dvije godine nakon Berlinove smrti britanska autorka Fransis Stonor Saunders objavila je u domovini knjigu koja godinu dana kasnije izlazi i u Americi pod naslovom *The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters*. Trinaest godina kasnije beogradska izdavačka kuća Dosije studio objavila je knjigu u prevodu na srpski (*Hladni rat u kulturi: CIA u svetu umetnosti i književnosti*, prevela Nevena Mrđenović). Temeljno i studiozno Fransis Stonor Saunders u svojoj knjizi piše o nečemu o čemu se manje ili više otvoreno govorkalo još od 1967. godine, naime o činjenici da je CIA stajala ne samo iza Kongresa za slobodu kulture i niza publikacija pokrenutih pod njegovim kišobranom nego i da je znatan dio svojih fondova trošila »

ČETVRT VEKA POSLE PADA: Angela Merkel pred ostacima Berlinskog zida, 9. novembar 2014. AP Photo

na bitke na polju kulture. CIA je tako finansirala pokretanje i izlaženje četiri časopisa u četiri evropske zemlje (*Encounter* u Velikoj Britaniji, *Tempo Presente* u Italiji, *Preuves* u Francuskoj te *Der Monat* u Njemačkoj), kao što je finansirala i evropske turneje Luja Armstronga, Dizija Gilespija i drugih crnih muzičara da bi odbacila optužbe Sovjetskog Saveza zbog rasizma. CIA je – po riječima Fransis Stonor Saunders – "obavljala funkciju tajnog ministarstva kulture koje je imalo za cilj da Evropi nametne američke vrednosti, naročito u krugovima intelektualne levice koja joj je bila najdalja." (Tu ona, uostalom, samo parafrazira Džordža Kenana, jednog od arhitekata hladnog rata i svojevremenog Kenedijevog ambasadora u Beogradu, koji je jedanput primijetio kako Amerika nema ministarstvo kulture pa, eto, CIA ponekad mora da *uleti*.) Involviranost tajnih službi u svijet književnosti i umjetnosti postala je toliko opštepoznata da, recimo, predstavlja i seting za recentni roman Ijana Mekjuana *Sweet Tooth*, a i tretman Milovana Đilasa odnosno njegove reputacije na Zapadu u knjizi *Konstante konvertitstva* Mire Bogdanović ima veze sa ovim kontekstom. Važno je ovo pomenuti zato što je i neke od eseja od kojih će kasnije načiniti knjigu *Ruski mislioci* Isaija Berlin izvorno objavio u *Encounteru*. Danas se pouzdano zna da Berlin nije imao nikakvu direktnu vezu sa CIA-om ili britanskom tajnom službom, kao i da nije znao – makar je možda naslućivao – da CIA finansira *Encounter* u vrijeme dok je pisao za ovaj časopis. Godinama kasnije, Berlin je izjavio kako nema nikakav problem u sarađivanju sa bilo kojim časopisom koji otvoreno finansira Amerika – "ja sam proamerički i antisovjetski intelektualac", kazao je doslovce – ali da mu jako mnogo smeta ako se pokaže da je medij koji iznova i iznova ponavlja kako je nezavisan biva ustvari finansiran od američke tajne službe. Majkl Ignjatijev tvrdi kako bi bilo vrlo nategnuto posmatrati Berlinove eseje o ruskim misliocima kao udarce u ideološkoj borbi, kao i doživljavati njegove političke eseje kao hladnoratovsku propagandu. Najgoru sličnost između fašizma i komunizma, ono zbog čega je prezirao i jedno i drugo, Berlin je prepoznao u "moralnom cinizmu", odnosno u "njihovom zajedničkom preziru prema običnim ljudskim bićima".

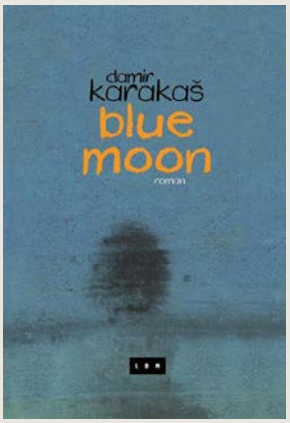
POBEDA I PORAZ

Iz te tačke zapravo, aksiološki dakle, a ne istorijski, vrijedi govoriti o Isaiji Berlinu i njegovoj aktuelnosti danas. Berlin je imao otpor prema ideologijama koje indoktriniraju ljude tako da oni odbace vjeru u svoj vlastiti sud i predaju se inerciji kolektivnog uma. U tom smislu, on nije bio utopista, nego politički realista, nije težio ka idealnom društvu, nego ka mogućem, a najmanje lošem. On je bio na strani zapadne liberalne demokratije i dobro je znao na kojoj je strani. Pad Berlinskog zida najjači je simbol pobjede njegove strane. Postoji, međutim, problem s pobjedama i to je ono o čemu često govori najbolja umjetnost i najveća filozofija. Pobjeda donosi aroganciju zbog koje pobjednik vrlo često postaje sve sličniji onome koga je porazio. Niče je pisao kako oni koji hoće da unište svog protivnika treba da pripaze da ga upravo time ne ovjekovječe u sebi. Toskanac koji je svoju vilu na Kapriju ostavio vladi Narodne Republike Kine dobro je znao da je *sramota dobiti rat*. A Dž. R. R. Tolkin, autor istovremeno najfantastičnijeg i najrealističnijeg romana dvadesetog vijeka, koliko god se javno protivio svakom dnevnopolitički alegorijskom iščitavanju *Gospodara prstenova*, u jednom pismu svom sinu Kristoferu za vrijeme Drugog svjetskog rata piše kako će pobjeda nad Sauronom uz pomoć Prstena od Ljudi i Hobita postepeno načiniti Orke, uz bojazan da će se pobijediti "s previše Orka na našoj strani". Pobijedivši totalitarizme, ključne zemlje Zapada preuzele su, nažalost, na sebe sklonost ka "moralnom cinizmu" i "preziru prema običnim ljudskim bićima". Tu istu sklonost prečesto iskazuju i brojni intelektualci i javni radnici što sami sebe, čisto estradno, površno i pomodarski, krste *antifašistima*. Iz suštine njihovog djelovanja izbija, međutim, nešto potpuno suprotno. Istorijski, fašisti nikad nisu krili da su fašisti. Oni su se fašizmom ponosili, oni su sami sebe zvali fašistima. U vrijeme kad nigdje na svijetu nijedna relevantna politička snaga ne identifikuje sama sebe kao fašističku, u vrijeme kad *ime fašizma* egzistira isključivo na najužoj i najbizarnijoj margini, potencijalne nasljednike fašističke prakse prepoznaje se upravo po "preziru prema običnim ljudskim bićima". Od takvih je Berlin sam sebe ograđivao simboličkim zidom. Oni koji su moralistički osuđivali to što su vlasti nekadašnjeg istočnog bloka vatrenim oružjem sprečavali svoje građane da pređu granicu i emigriraju, danas vatrenim oružjem i zidovima čvršćim od Berlinskog (makar i nevidljivijim) sprečavaju očajnike iz trećeg svijeta da pređu njihove granice. Blizak Hercenu po stavu da je smisao života zapravo život sam, Berlin je u jednom intervjuu kazao kako vjeruje da ne postoji ništa destruktivnije za ljudske živote od fanatičnog ubjeđenja da postoji savršen život, savršen način života (da ne kažem *our way of life*), a da iza tog ubjeđenja stoji neka politička ili vojna moć, dodavši malo zatim: "Vjerujem u borbu za, na najmanji mogući način, pristojno društvo." Fanatici su s druge strane Berlinovog zida. ¶

MUHAREM BAZDULJ

Predratni roman posleratne književnosti

Damir Karakaš: *Blue moon*
L. O. M., Beograd, 2014.

Neko vrijeme stajao sam i gledao kroz jednokrilni prozor u mrak; svaki put kad bih udahnuo, činilo mi se da imam manje zraka; ovo mi se često događalo kad bih se vraćao kući. U selu je bilo nekoliko starih napuštenih kuća, a tišina je bila takva da sam mogao čuti kako iz njih, kao iz pješčanog sata, polako istječe pijesak.

Damir Karakaš jedan je od spisateljskih, i uopšte autorskih osobenjaka "regionalne" scene, takoreći poput svog imenjaka Avdića, i ljudi o njemu naprosto obožavaju da imaju mišljenje: nemalo puta sam se susreo s tim da ljudi ili vole da ga vole, ili vole da ga mrze, samo zato što im nekom svojom opštom pojavnošću *zrači* pozitivno ili negativno, bez udubljivanja u ono što zapravo radi... A Karakaš je u poslednjoj deceniji i kusur sebi izdubio jednu specifičnu nišu, u kojoj se očigledno dobro oseća. Teško je toj niši pronaći neko odgovarajuće ime, koje bi u čitaočevoj svesti odmah pronašlo dobru, razgovetnu rezonancu. Recimo da se radi o piscu koji u književnost stupa sa društvene, pa ako hoćete i intelektualne margine (to ovde nije vrednosna odrednica), one koja akademske "kanone" ne samo da ne kani uvažavati nego ih najčešće nije ni svesna, to jest, podriva ih bez da ih je prethodno upoznala...

Oni koji poznaju ranije prozne knjige ovog autora (recimo, *Kino Lika*, *Sjajno mjesto za nesreću*, *Eskimi*, *Pukovnik Beethoven* etc.) prepoznaće u njegovom novom romanu *Blue moon* mnoge motive karakteristične za njegovu prozu. Tu je mlađi muški pripovedač krajnje nestabilne materijalne i ljubavne egzistencije, rastrzan između prinudne, nimalo "romantične" boemije i bezveznih, loše plaćenih poslova, koji stanuje na vrlo, hm, nesolidnim adresama, upleten je u problematične ljubavne veze tamo negde u, što kaže Goribor, "loše zagrejanim stanovima" Zagreba, Splita ili nekog zapadnoevropskog grada, a sa porodično-detinjim bekgraundom u valjda najgoroj tački ličke zabiti, gde u ljudima zaostalost i okrutnost – tačnije: neosetljivost na samu ideju da bi moglo biti nečega pogrešnog u nanošenju bola drugom, makar i najbližem – vode mrtvu trku bez izgleda za razrešenje. Krajnje nasilni otac, ne mnogo bolja majka, odurno okruženje u poređenju s kojim oni Bernhardovi gornjoaustrijski seljani – inače poludegenerični sociopatski tupani koji ljubomorno kriju naci uniforme u podrumu – deluju kao serkl tankoćutnih duhova, u korenu sasečena svaka mogućnost normalne komunikacije i obične međuljudske ljubavi: sve je to i ovde, jedino je malo drugačije "izmešano".

Samo, kada se to tako kaže, može se steći utisak da iz još jednog variranja dobro poznatih motiva po kojima se Karakaš takoreći "brendirao" sledi čitalačka dosada i zamor, što se, međutim, ne dešava. Zapravo je *Blue moon* verovatno nešto *najozbiljnije* što je D. K. do sada napisao, pri čemu ovaj epitet treba shvatiti samo kao priznanje za ujednačenost teksta i snagu tzv. konačnog dojma s kojim čitalac zaklapa korice.

A taj dojam je, tja, neka vrsta *retroaktivne teskobe*, makar kod dolepotpisanog čitaoca.

Blue moon je, naime, predratni roman jedne posleratne književnosti... Smešten je u kasne osamdesete i sam početak devedesetih. Karakaševski "metastabilni" narator potuca se od nemila do nedraga, žicari ili raducka preko studentskog servisa, u vezi je sa devojkom iz malo – ili mnogo – drugačijeg sveta, s kojom će dobiti dete – i to je jedan od okidača potmule i neotklonjive egzistencijalne teskobe – a sve to u okruženju ubrzanog raspadanja što socijalizma, što Jugoslavije, gde se iz mraka i podzemlja najednom izdižu sablasne pojave do juče nezamislive (a isplivavaju, bogme, i ne baš dične porodične tajne), prodaju se limenke "čistog hrvatskog zraka", i odjednom je strašno, strašno važno ko se kako zove i s koliko se prstiju krsti, ili se, ne daj bože, uopšte ne krsti. Pripovedač je pripadnik one bizarne supkulture *rokabilija* (ne verujem da je vaskolika istorija pop kulture izmislila nešto groznije, računajući čak i hair metal i slično!), brižljivo uzgaja svoju frizuru kokoticu, spava na tri jastuka ne bi li je očuvao u "erekciji", gluvari po klubovima gde se ponekad pušta njemu draga muzika... Okej, nije li "žal za mladost" opšte mesto? U *Blue moonu* rokabili ikonografija, međutim, zapravo postaje neka vrsta metonimije obične ljudske normalnosti, blaženosti večne, aistorijske mladosti u kojoj se misli samo na dobar provod i na... i da, na dobar provod. Vreme kokotice postaje svojevrstan izgubljeni raj: na kraju će ona netragom nestati sa naratorove glave, "spljoštena" što ličnim životnim procesima, što sveopštim zatamnjenjem u koje grad i zemlja polako klize. I u kojem će pripovedačev najbolji prijatelj Džimi odjednom izroniti kao kolateralna žrtva svog pravog imena – Miloš...

Možda je autor ovog prikaza u izvesnom "sukobu interesa" jer je neposredni svedok tog vremena na istom tom mestu, ali opet, to mi je možda i recepcijska prednost u prosuđivanju... Karakaš je napisao vrlo solidan roman s nekim snažno upečatljivim mestima, roman u kojem se, kako to često u dobrim knjigama biva, sveudilj pleše, peva, pije i prca dok Titanik tone i dok punom snagom zvone posmrtna zvona – kome? Svakome ko se u njima mogao prepoznati, a to je bio uglavnom svako ko ih je tada mogao čuti. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Mladost ne opravdava

Autorka i kod nas prikazane serije "Girls" Lina Danam objavila je memoare *Nisam ja takva*, odnedavno dostupne i čitaocima u Srbiji. Idol mladih, heroina novog feminizma, miljenica liberalnih medija, nesporno je talentovana, ali ujedno gluva i slepa za sve osim za samu sebe. Kako joj je to uopšte pošlo za rukom?

Ima jedna stvar u vezi sa *vunderkindima* i uopšte sa decom koju odrasli vole da označavaju kao "zrele za svoje godine", pametnije i bistrije od svojih vršnjaka, posebne, i slično. U početku, sve ide glatko, svi su fascinirani njihovom nadarenošću, elokvencijom i drugim izvanrednim sposobnostima. Nižu se školski i vanškolski uspesi, mnogi među njima dospevaju i u medije ili osvajaju razne nagrade i priznanja, i sve u svemu, život je sjajan. Ali onda se desi ono što je neminovno – čudo od deteta odraste. Odjednom, zrelo i odraslo ponašanje se podrazumeva, izvanredan talenat više nije dovoljan da bi se zadržala posebnost, a intelektualna i fizička zrelost sustignu jedna drugu. Mnoga od te nadarene i pametne dece nađu se u čudu, nesnađeni u svetu koji ih više ne štipka za obraz i ne mazi po glavi. Nije retko da zbog toga nekadašnji *vunderkind* postane okupiran samim sobom, svojim neurozama, iracionalnim strahovima ili uvrti sebi u glavu da je "glas svoje generacije".

Izuzetno je retko, međutim, da neko svoj narcizam, neurozu i razmaženost dobro unovči i pri tome se još i nametne kao ikona jednog životnog stila i kao kulturološki fenomen. To je uspelo Lini Danam, dvadesetosmogodišnjoj scenaristkinji, rediteljki i dobitnici glumačke nagrade "Zlatni globus". Njeni memoari *Nisam ja takva* (*Not that kind of girl*) nedavno su izašli i u Srbiji, u izdanju izdavačke kuće "Urban Reads" i prevodu Jasmine Marković Karović.

Danam je ovdašnjoj publici poznata kao kompletna autorka i glavna glumica u HBO-ovoj seriji "Girls" (vidi "Vreme" br. 1114, tekst "Posle emancipacije"). No, dok je u Srbiji tek jedva poznata, u Sjedinjenim Američkim Državama ona je hodajući fenomen, vodeća feministkinja najnovijeg talasa (četvrtog, petog ili desetog, teško ih je prebrojati, a i mišljenja se razlikuju), heroina indi scene, i još mnogo toga. U krajnjoj liniji, kad neko sa nepunih 27 godina dobije ponudu od "Random Housa" da baš za ovu izdavačku kuću napiše memoare, uz astronomski avans od 3,7 miliona dolara, mora biti da tu ima nečega.

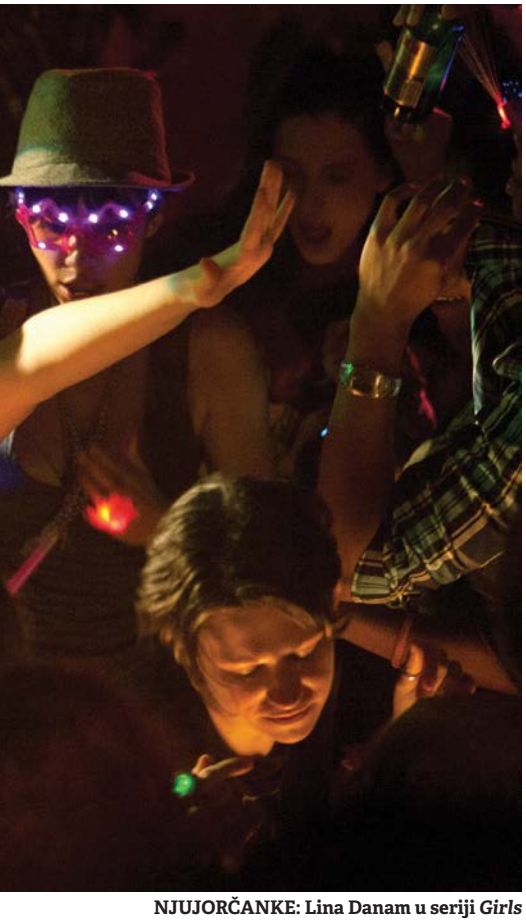
Lina Danam postala je sve ovo gore navedeno pre svega zahvaljujući seriji "Girls" i načinu na koji prikazuje svoju generaciju mladih Njujorčana od dvadeset-i-nešto. Ona to ne čini nimalo zašećereno, naprotiv, većinu njenih likova gledalac često želi da protrese uz dva-tri šamara, ne bi li se dozvali pameti i prestali da se ponašaju kao idioti. Lina zapravo nemilosrdno, ali iskreno, secira samu sebe i svoje okruženje, te je najlogičnije očekivanje od knjige bilo da će se u njoj naći isto to, samo još preciznije i još iskrenije. Ali, to se nije desilo.

Umesto memoarske proze koja bi pružila dublji i refleksivniji uvid u živote i razmišljanja takozvanih "millennials", kako savremena štampa naziva generaciju rođenu u drugoj polovini osamdesetih godina XX veka, Lina Danam je objavila niz labavo povezanih eseja, i to uglavnom svojih starih dnevničkih zapisa.

NIKO KAO JA

U engleskom postoji jedan divan izraz, "self-absorbed", koji označava ljude okupirane samo sobom. Ali čini se da "self-absorbed" obuhvata mnogo više od puke okupiranosti. Već sama reč "absorbed" ukazuje na to da imamo posla sa ljudima koji ne samo da su sami sobom

besvest

NJUJORČANKE: Lina Danam u seriji *Girls*

opsednuti, već i samoupijeni, sami sobom natopljeni i ujedno sobom obmotani, poput mumije obmotane gazom od glave do pete. Lina Danam, uprkos svim svojim kvalitetima, prevashodno je to, autoapsorbovana jedinka, nesposobna da samu sebe i svoja lična iskustva smesti u bilo koji kontekst koji bi se ticao još nekoga osim nje same. Izgleda da umetnički rad takve osobe mnogo bolje funkcioniše u televizijskom formatu, jer na papiru je prilično iritantan. U knjizi *Nisam ja takva* gde bi valjda trebalo da sebe ogoli i dâ čitaocu na tanjiru, ona umesto bilo kakve autorefleksije, nudi anegdotalni pristup svojim seksualnim iskustvima, kratko se dotiče odbojnosti koju ima prema seksu, ne ulazeći dublje u razloge za to. Ogoljenost pred čitaocem ona svodi na priznanje kako je tokom snimanja jedne scene seksa u "Girls" naprasno otkrila da joj iz bradavice raste velika crna dlaka, kako je jednom pronašla kondom u sopstvenom anusu, u kojim je sve situacijama podrignula, i sl. Pišući o svom najdubljem strahu, strahu od smrti, Lina iz sećanja izvlači smrt svoje baba-tetke, i scenu vožnje u kolima sa svojim ocem, slomljenim od tuge, kog mlada autorka smara paničenjem jer će i sama jednog dana umreti, i uopšte, svi će umreti. Nakon ovih stranica, razuman čitalac može samo da se iznervira: osoba od 26 godina, ni na sekund ne pomislivši na upravo preminulu tetku, pa čak ni na svog oca, koji je em tužan, em trenutku sopstvene smrti mnogo bliži nego ona, histeriše jer će umreti!

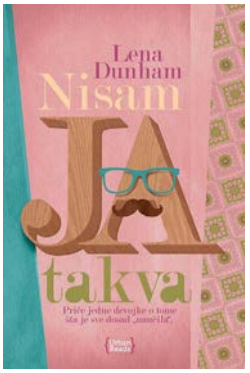
Poseban, nemali, deo knjige zauzima kontemplacija Line Danam o sopstvenoj materici, čime se autorka približava trenutnom hit-žanru u zapadnoj verziji feminizma, takozvanom klit-litu (skraćenica od "klitoris literatura"). Autorke ovog žanra fokusirane su na svoju ili tuđe vagine, te se bave svime što jednu prosečnu vaginu može da snađe, od fantastičnog ili manje fantastičnog seksa, preko polnih bolesti do porođaja ili abortusa. Danam se odlučila da u duhu klit-lita obradi vlastitu matericu, u knjizi čak postoji i ilustracija, ta materica je malo izmeštena iz ležišta, ali do kraja ovog poglavlja nije jasno zašto nam autorka sve to priča. Zapravo, i to je samo još jedan od eseja u nizu koji imaju poentu: "ovo sam ja, ja, ja, pogledajte me i spolja i iznutra".

GENERACIJA KOJA NASTAJE

Ostatak knjige čine liste, slične onima koje u obilnim količinama preplavljuju internet: "15 stvari koje sam naučila od majke", "13 stvari koje sam naučila da nije u redu reći prijateljima", "17 stvari koje sam naučila od oca", "10 razloga zbog kojih <3 Njujork"... Tu su i dva poglavlja koja zdravorazumski navode na pitanje izdavačkoj kući "Random House": da li ovo stvarno vredi 3,7 miliona dolara? Reč je o delovima knjige gde Danam nabraja šta sve nosi u torbi (ništa posebno i ništa drugačije od ostatka sveta) i onom koje zauzima čak 12 strana u knjizi, a gde autorka nabraja sve što je pojela tokom nedelju dana.

Jedini deo knjige za koji se može reći da nečemu vredi jeste opis jednog jezivog seksualnog iskustva autorke, pijanog koitusa od kog je dobila ozbiljne fizičke povrede. Jedino na tom mestu, inače nesporni, spisateljski talenat Danamove zaista dolazi do izražaja. Samo tada knjiga zaista komunicira sa čitaocem, a čitalac zaista saoseća sa junakinjom. Opis događaja dat je tek u obrisima, bez previše eksplicitnih detalja, ali je sasvim dovoljan da bude jasno šta se tačno dogodilo. Čitaocu se, baš kao i samoj Danamovoj, vrzmaju po glavi ista pitanja: gde je granica između grubog seksa i silovanja? Šta tačno treba da bude funkcija obostranog pristanka, te famozne reči "consent", koja predstavlja granicu između dozvoljenog i zabranjenog u sferi seksualnosti? Autorka ne daje odgovor na ovo pitanje, a na izjavu svoje drugarice da to što joj se desilo jeste silovanje, Lina odgovara histeričnim smehom.

Memoari Line Danam *Nisam ja takva* samo u tom kratkom trenutku zaliče na intimističku prozu. Ostatak knjige ne odgovara ni naslovu, jer nam Lina Danam nigde ne govori kakva jeste, ako već nije "takva". Kroz čitavu knjigu, ona otvoreno otkriva samo svoju ogromnu ambiciju, i to je možda jedino što se o njoj posle čitanja knjige može zaključiti. Njena je ambicija, kao što kaže u jednoj sceni iz serije "Girls" Hana Horvat, koju igra Danam, da bude "glas svoje generacije", uz dodatak: "Ili možda samo glas." Danamovoj je, sudeći po knjizi *Nisam ja takva*, uspelo tek ovo drugo: da bude samo glas, i to glas koji čuje jedino samog sebe i ništa drugo.

Nisam ja takva trebalo je da bude priča o ženi koja je od talentovanog introvertnog devojčurka postala autoritet u svetu šou-biznisa. Nažalost, devojčurak nije stekao autoritet, jer – što vrišti sa svake stranice – odbija da sazri. Uprkos insistiranju medija na njenoj mladosti, znamo da "mladost ne opravda besvest".

Kako je takva osoba uspela da postane planetarni fenomen, uzor mladim feministkinjama, miljenica liberalne američke štampe? Možda upravo zato što je i savremena popularna kultura upravo takva: oduševljena samom sobom, narcisoidna, gluva i slepa za svet izvan sebe. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

U takozvanim šezdesetim

U poslednjem dvobroju časopisa “Gradac” nalaze se tekstovi koji na različite načine osvetljavaju ličnost i delo jednog od najvećih američkih pesnika XX veka, ikonične ličnosti popularne kulture i vođe grupe Dorsi – Džimu Morisonu. “Gradac” o Morisonu priredio je Savo Stijepović i u ovom zborniku tekstova nalazi se najpre izbor iz Morisonove poezije u prevodu Zorana Paunovića i nekoliko manje poznatih intervjua, zatim eseji Zorana Paunovića, Dragana Ambrozića, Žikice Simića i Slobodana Nikolića, kao i prilozi svedoka, savremenika i tumača Morisonove pojave, poezije i poetike, među kojima su Pati Smit, Majkl Meklur, Džon Heni, Bil Kirbi, Alan Rone, Valas Fauli i drugi. Uz dozvolu izdavača, ovom prilikom prenosimo odlomak jednog od tekstova iz ovog “Gradca”

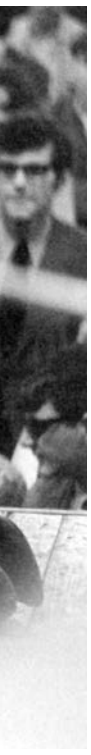
(...)

Posmatrajući pad Berlinskog zida 1989, Frensis Fukujama je napisao svoj čuveni esej (istovremeno i istoimeni strip u “Njujorkeru”) Kraj istorije, objavivši da čovečanstvo više neće biti izloženo nikakvim promenama osim modnih trendova. Svojoj deci je tada zaveštao život u miru, spokoju i slozi. Nil Jang, član Bafalo Springfilda kada su napisali pesmu *For What It's Worth*, gledao je isti događaj i napisao pesmu *Rockin' in the Free World*. On je već iza sebe imao dugačak staž neobičnosti. U zavisnosti od toga kad biste ga posmatrali: bio je smeten i zbunjen, čudnovat, ali i uvek iznova neko koga niste čuli nikada ranije. Pretvarao se da je Indijanac. Govorio je pozitivne i mistične stvari o Čarlsu Mensonu. Napisao je i otpevao *Ohio* – pesmu o pucnjavi na univerzitetu Kent Stejt, istovremeno ushićujuću i gorku. Podržavši Regana 1984, rekao je: “Ne možete uvek podržavati slabije. Morate da i njima omogućite da stanu na jednu nogu, pola noge, šta god da imaju.” Pesma *Rockin' in the Free World* bila je izjava za koju je osetio da je toliko značajna da ju je snimio i objavio dva puta, i u akustičnoj i u električnoj verziji, snimljenu uživo i u studiju, ne bi li rekao da slobodni svet okreće leđa slobodi.

Na akustičnoj verziji ove pesme iz 1989. publika je jednako prisutna kao i glas pevača i nasilno ignoriše svaku pevačevu nasilnu osudu onoga šta je njegova zemlja zapravo postala. I dok Jang peva o bebi koju je ubio krek i “koja nikada neće ići u školu, nikada se neće zaljubiti, nikada neće biti kul” (ako ovi stihovi nisu rokenrol, koji jesu?), publika kliče, viče, trupka, podiže pesnice, pumpa rukama u vazduh: slobodni svet! To! Pobedili smo! Toliko su uzbuđeni što je ta osoba iz šezdesetih ispred njih, glavom i bradom. Kada umre, mogu da kažu nekome kako su ga videli dok je još bio živ. Publika zvuči kao da bacaju loptu za plažu s jedne na drugu stranu dok umetnik na bini peva o smrti svega što mu je drago.

To deluje užasno; i deluje sasvim u redu. Zvuk sa bine i zvuk iz mase kažu da za intrigantnu javnu ličnost ništa nije gotovo. To što on stoji ispred velike mase i svira akustičnu gitaru kako bi pevao svoje pesme zaboravnim ljudima govori da će jednog dana možda stajati na uglu, sa otvorenim gitarskim koferom ispred sebe. To je obećanje da će uvek da viče, čak i ako njegov uzvik neće niko čuti; obećanje da je uzvik koji niko ne čuje sopstveni princip moći, upravo zato što u svetu pop-kulture važi da ono što se ne čuje ne postoji. Taj uzvik je drvo koje nečujno pada i, odatle, drvo koje nikada nije ni palo sve dok, godinama kasnije, njegov eho ne protrese svet poput zemljotresa. Nil Jang otvoreno izražava ovaj paradoks: on svira poput nekog relikta šezdesetih koji to zapravo nije, čija najbolja muzika je istovremeno i iza njega i tek treba da nastane. On je uporan u tome da i dalje ima mesta za njega da opiše istoriju, nazove je izdajom i izjasni se kao nezadovoljan.

To isto je Oliver Stoun sa filmom Dorsi. Stoun je bio u svojim četrdesetim kada je napravio ovaj film. Iza njega su već bili filmovi *Salvador, Vod smrti, Vol strit, Dani radija (Talk Radio)* i *Rođen 4. jula*; svi redom prenaglašeni, preglumljeni, puni preterivanja, ali snažni. On je bio opsednut svojim mestom u istoriji i opsednut dokazivanjem sebi i svetu da je on deo njega. Prijavio se u vojsku da bi se borio u Vijetnamu zato što se uplašio da bi mogao propustiti taj rat; da bi mogao propustiti, prema rečima kritičara Leslija Fidlera iz tridesetih godina xx veka, “mitski

život svoje generacije". (Osim ako je Eva Bebic, koja je bila mnogo bliža s Morisonom nego većina ljudi koji tvrde da jesu, bila u pravu izjaviviši sledeće u vreme kad je izašao Stounov film o Dorsima: "Oliver Stoun je bio toliko nekul da je dobrovoljno otišao u Vijetnam, umesto da paradira Sanset stritom, sa ostalima iz svoje generacije. Oliver Stoun je bio toliki štreber da je postao vojnik – prava muškarčina. Nije shvatio da šezdesetih prave muškarčine nisu bili vojnici. Prava muškarčina je bio Mik Džeger u filmu Performance, u krevetu sa dve žene, našminkan i obučen u kimono." U filmu Dorsi Stoun igra strogog ali pravednog Morisonovog profesora na univerzitetu UCLA.) Za Stouna je prošlost sadašnjost. On nije bio tamo da vidi šta su Dorsi radili šezdesetih, kad su, kako kaže njegov film, uživo izvodili mitski život njegove generacije. Čuo je njihovu muziku iskrivljenu istorijom, ili sa vojnog radija ili prošvercovanih traka u Vijetnamu. Ovaj film je pobijanje te činjenice da ih je propustio, i to toliko glasno pobijanje da kaže samo jednu stvar: ja ih nisam propustio; vi ste.

Takav utisak je ostavilo i reklamiranje filma, sa užasno usiljenim replikama usečenim u radijsko emitovanje, preko muzike Dorsa: prvo svečano "Ceremonija samo što nije počela", zatim poziv na akciju "Mi moramo da stvaramo mitove!" Takav je utisak ostavljao i Stoun u intervjuima datim radi promovisanja filma. "Šta ovaj film ima da kaže publici iz devedesetih?", zapitao se u jednom intervjuu, pa je sam i odgovorio na pitanje: "Slobodu. Sada. Nekada je postojala... Ali sada se u ovu državu vraća religijski fundamentalizam. A ljudi poput mene će završiti na lomačama." On je hteo da shvatimo da je snimanje ovog filma bio herojski čin. On je bio spreman da se žrtvuje za njega. Šest dolara i možete da gledate. Ovaj film je trebalo da bude očajan. Umesto toga, ispao je sjajan.

Moja supruga i ja smo stajali u redu sa gomilom ljudi koji su bili u tinejdžerskom dobu ili dvadesetim godinama. Imali smo osećaj kao da smo izgnanici iz vremena, čekajući s ljudima koji su, činilo se, hteli da pokažu da ono što smo mi nekada išli da gledamo svakog vikenda više pripada njima nego nama. Pitao sam se zašto oni nemaju nikakvu svoju kulturu kojom bi mogli da nas nadmaše. Osećao sam šezdesete koje sam mrzeo – nešto neimenljivo, poput poslednjih preostalih i nepobedivih ostataka nekakve teške bolesti, nekakvog neizlečivog virusa, bolest sa simptomom "Sloboda... Nekada je postojala". Bolest slobode od tadašnjosti koja proklinje nove generacije, i to ne nekim njihovim plesom Sv. Vida (poremećaj nekontrolisanih pokreta ekstremiteta i lica, kojim je Sv. Vid navodno proklinjao ljude dodeljujući im tu bolest, prim. prev.) ili nekom užasnom pobunom, već svojevrsnom kulturološkom apatijom, nekom bolešljivom uspavanošću. Šta znači platiti da bi se gledalo u druge ljude kako su slobodni? Šta znači platiti da bi se gledalo u mrtve ljude kako su slobodni? "Sve parodije alternativne kulture izvedene u filmovima iz serijala Ludi odmor (National Lampoon) postale su stvarnost", rekao je Elvis Kostelo u jednom intervjuu istog meseca kad je izašao film Dorsi. "Danas zaista mogu da se kupe kolekcije najboljih protestnih pesama šezdesetih, kao istorijski pogled koji potpuno deformiše to vreme. U to izuzetno uzbudljivo vreme imali smo petnaest ili šesnaest godina, čitali tadašnje časopise i zaista smo verovali da će biti revolucije 1968, a onda je usledio momenat kad smo shvatili da se ona neće desiti. A sada imamo 'odobrenu' verziju, koja kaže da su ti događaji bili tek neka vrsta lepog izlaska kroz koji su ljudi tada prošli, a zatim se nisu otreznili, nego odmah počeli da se sažaljevaju tokom Karterove vladavine, da bi u doba Regana postali ogorčeni i samoživi. Ti istorijski vandali menjaju istoriju i spinuju je čak i pre nego što je ona okončala." Čitajući kritike, nije se moglo ništa drugačije očekivati ni od Olivera Stouna.

Sve čega se sećam od Dorsa – čega se sećam od stotina preslušavanja njihovog prvog albuma, nekoliko preslušavanja onih koji su došli kasnije i desetak njihovih koncerata na kojima sam bio – jeste složeno i uvrnuto ushićenje zbog osećanja da sam izašao iz svog tela. Takvo osećanje zabeležio je i Ijan Makjuan u romanu Nevini (The Innocent), koji se završava padom Berlinskog zida, u delu u kojem je opisano kako se jedan mladić osećao u Berlinu više od trideset godina pre toga, kada je prvi put čuo pesmu *Heartbreak Hotel*, u kojoj se "govorilo jedino o samoći i očaju. Njena melodija je bila sva skrivena, a njena melanholija smešno prenaglašena... Samosažaljivost ove pesme trebalo je da bude urnebesna. Umesto toga, Lenard se zbog nje osećao nekako stvarnijim, tragičnijim, većim."

(...)

Šta znači pisati istoriju kulture? To znači stvarati slike i zvukove kako bi se pokrenule ideje i osećanja koja deluju sasvim novo čak i kada to više nisu. Istorija kulture je materija starih formi odevena u novo odelo, koja okreće istoriju u novom pravcu. Istorija kulture može da znači i trijumf – dostizanje globalne, dugotrajne slave, pa čak i uticanje na živote mnogobrojnih ljudi još dugo vremena posle svog nestanka, kao što je to pošlo za rukom Dorsima. Verovatnije je da to znači naći sebe u zarobljenog u istoriji, koja nastavlja svoj put bez tebe, i ne moći ubiti u sebi ideju da bi stvari mogle biti bolje, ili barem drugačije, životnije nego što jesu. Možda se upravo to i dogodilo Džimu Morisonu kada je one noći u Majamiju, 1969. godine, pogledao u ljude u masi i rekao im: "Vi ste svi jedna obična gomila jebenih idiota. Dozvoljavate da vam govore šta da radite! Dozvoljavate da vas ponižavaju! Koliko mislite da će to da traje? Koliko dugo ćete dozvoljavati da se to dešava? Koliko dugo ćete im dozvoljavati da vas ponižavaju? Koliko dugo? Možda vi to volite. Možda volite da vas ponižavaju. Možda vi to volite. Možda volite da vam zabadaju lice u govna. 'Ajde. Vi to volite, je l' tako'? Volite vi to. Vi ste jedna gomila robova." Ljudi su klicali i smejali se. Mislili su da je to deo nastupa, deo šoua. Konačno, dok je bend iza njega još držao ritam, Morison je pokušao da se vrati pesmi koju je bio započeo, ali nije više mogao. ¶

GREJL MARKUS

(Prevod: Pavle Bobić)

Ima li države u Je

Poslednjih meseci svetska javnost zaokupljena je iznenađujućim napretkom vojske Islamske države, veličinom teritorije koju je osvojila i zadržala pod kontrolom. U senci ovih dramatičnih događaja odvija se sukob unutar Jemena. Smešten preko puta Roga Afrike, na samom jugu Arabijskog poluostrva, pokriven visokim planinama i pustinjama, Jemen je za većinu ljudi bio i ostao nepoznanica, zatvorena i misteriozna zemlja o kojoj se malo šta zna. Svet se za Jemen zainteresovao kratko, kada je na talasu "arapskog proleća" 2011. godine smenjen dugogodišnji predsednik Ali Abdulah Salih, da bi posle toga ponovo potonuo u zaborav, i pored dramatičnih dešavanja u ovoj državi

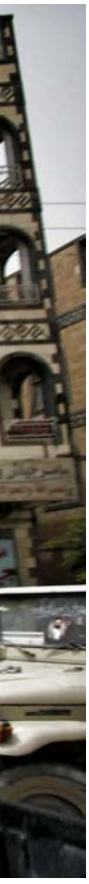
Trenutna situacija u Jemenu je obeležena očiglednim jačanjem uticaja pobunjeničkog pokreta koji sebe naziva Ansar Alah, ali je u jemenskoj i svetskoj javnosti poznatiji pod imenom Hutiji, što je naziv izveden iz imena njihovog bivšeg vođe Huseina Badredina al Hutija. Al Huti je ubijen 2004. godine, na samom početku oružane pobune. Ova pobuna je u početku bila lokalne prirode, ograničena pre svega na provinciju Sada na krajnjem severu države, kod granice sa Saudijskom Arabijom, ali Hutiji su ove godine uspeli da uđu u glavni grad Jemena Sanu, da drže pod kontrolom neke njene delove, pa čak i da otvore frontove južno od prestonice.

JEMEN KROZ ISTORIJU

Za razumevanje motiva za osnivanje pokreta Šabab al-Mumin (Verujuća omladina) od strane pomenutog Al Hutija, iz koga se kasnije razvio Ansar Alah, neophodno je imati predznanje o društveno-političkoj slici Jemena.

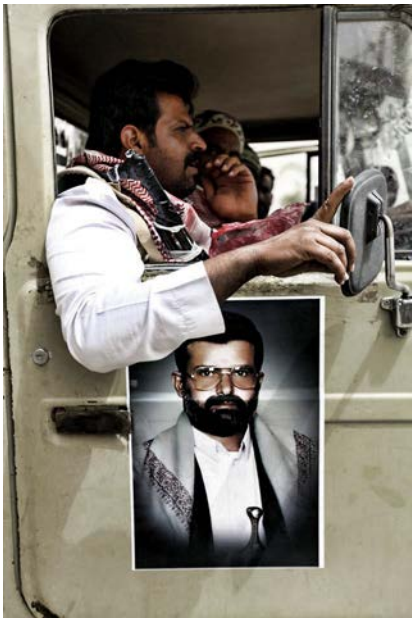
Jedna od najvažnijih karakteristika ove zemlje je da je to izrazito heterogena država, i to u skoro svakom pogledu. Pre svega, radi se o geografskim i kulturološkim razlikama koje su uslovile različite tokove istorije za različite delove Jemena. Teritorija koja danas pripada Republici Jemen predstavlja ostvarenje

emenu

ULICE STAROG DELA GRADA U SANI: Pripadnici Hutija u borbenom poretku
Foto: Reuters

VOŽNJA KROZ PROVINCIJU SADA: Fotografija Huseina Badredina al Hutija, ubijenog vođe Ansar Alaha
Foto: Reuters

vekovnih snova da ceo Jemen bude ujedinjen u jednu državu, što praktično nikada ranije nije bio slučaj. Naime, kroz istoriju se Jemenom zvala cela današnja teritorija ove zemlje, sa dodatkom nekoliko regiona koji danas pripadaju Saudijskoj Arabiji (Nadžran, Asir...), kao i regiona Zofar u današnjem Omanu. Međutim, na ovom području nikada nije postojala jedna (ujedinjena) država, već je uvek bilo najmanje dva, a često i više vladara.

U takvim uslovima, u južnoj Arabiji paralelno su se razvijale različite kulture, a današnji Jemen predstavlja njihov izuzetno šarolik i interesantan sklop. Među karakteristikama jemenskog društva, za situaciju u kojoj se ova zemlja danas nalazi verovatno je najvažnija duboka ukorenjenost zajditskog islama, frakcije šiitskog islama koju ispoveda stanovništvo severnih planinskih područja između Sane i Saudijske Arabije, a tu spadaju i Hutiji (vidi okvir "Zajditi, dvanaestoimamski šiiti i suniti"). Zajditski islam je malo poznat široj javnosti, a razlog tome je što se on u većoj meri održao samo na severu Jemena. I ne samo održao, već su od formiranja prve zajditske države (u Jemenu) 897. godine pa sve do 1962. zajditski imami, u većoj ili manjoj meri, upražnjavali i duhovnu i svetovnu vlast u ovim krajevima. Radi se, dakle, o frapantnom kontinuitetu koji nikada ne sme biti izgubljen iz vida kada se analiziraju događanja u Jemenu.

Međutim, posle republikanske revolucije u Severnom Jemenu 1962. godine zajditi su ostali bez imama, što je neminovno dovelo do krize unutar ove grane islama. Pokreti za obnovu ili očuvanje zajditskog identiteta počeli su da se javljaju nešto kasnije, naročito nakon iranske revolucije 1979. godine, a kao takav pokret nastala je i "Verujuća omladina".

ZAJDITI I SALAFISTI

Drugi faktor koji je uticao na porast tenzija predstavlja jačanje uticaja salafizma početkom osamdesetih godina prošlog veka, otprilike u isto vreme kada počinju da se razvijaju pokreti za oživljavanje zajditskog islama. Salafizam je teško definisati. U širem smislu, radi se o reformističkom pokretu unutar sunitskog islama čiji je cilj da se islam vrati svojim osnovnim vrednostima i da se na taj način pročisti. Međutim, kroz istoriju je toliko različitih pokreta nazivalo sebe salafističkim da ta osnovna kvalifikacija izgleda previše široka i kao takva ništa suštinski ne objašnjava.

Salafizam je teško posmatrati van konteksta, a u Jemenu je on takav da je njegovo jačanje svakako imalo uticaja na porast tenzija između sunita i šiita. Najzaslužniji za jačanje salafizma u Jemenu bio je Mukbil Hadi bin al Vadi. On, paradoksalno, potiče iz zajditske porodice. Jemen je, prema sopstvenim tvrdnjama, napustio zbog diskriminacije na plemenskoj bazi pa je dvadesetak godina proveo u Saudijskoj Arabiji. Po povratku u zemlju oformio je salafistički institut Dar al Hadit (ili Hadis) u Damadžu, mestu u provinciji Sada, koja je vekovima bila najjači bastion zajditskog islama. Mukbil je iz Damadža otvoreno propovedao protiv zajdita pozivajući svoje studente da ruše zajditske spomenike, što su ovi i činili devedesetih godina prošlog veka.

Celoj situaciji nije pomoglo ni ponašanje dugogodišnjeg predsednika Alija Abdulaha Saliha, čija se vladavina uglavnom zasnivala na dobro razrađenom korumpiranom patronažnom sistemu, pomoću koga je, podmićivanjem generala, istaknutih šejhova i drugih moćnika, balansirao na vlasti. Iako se njemu lično ne mogu prilepiti ekstremističke etikete, jedini faktor pri izboru saveznika bila mu je lična korist. Početkom devedesetih godina, u periodu između ujedinjenja i građanskog rata 1994. godine, kada je salafizam bio u povoju a zajditski pokreti u ekspanziji, Salihu su odgovarali i jedni i drugi. Posebno se to može reći za salafiste i generalno za islamiste, koji su odigrali veoma važnu ulogu u uništavanju Jemenske socijalističke partije, najjače partije nekadašnjeg Južnog Jemena. Korak dalje Salih je napravio pred i tokom samog građanskog rata, kada je pružio utočište mudžahedinima iz Avganistana koji su mu uzvratili tako što su mu pružili ključnu pomoć u slamanju otpora na jugu zemlje, čime se Salih još više učvrstio na vlasti.

U STRAHU OD INTERVENCIJE

U tom periodu dolazi i do jačanja mladog zajditskog pokreta na čijem čelu je bio Al Huti. Inicijalne aktivnosti Hutijeve grupe podrazumevale su organizovanje letnjih kampova u Sadi na kojima su organizovana predavanja na temu filozofije i politike, poetske večeri i sl. Kampovi su se vremenom proširili i na druge gradove u Jemenu i imali su više od 15.000 polaznika. Što se tiče samog Al Hutija, on je nekoliko godina proveo u Siriji i Iranu, što je svakako uticalo na dalje usmeravanje njegove ideologije i što je postalo očigledno početkom ovog veka.

Krajem devedesetih i početkom dvehiljaditih aktivnost ekstremista u Jemenu je bila evidentna, za šta je umnogome bio odgovoran sam predsednik Salih koji je svojom saradnjom sa mudžahedinima svesno ušao u rizik koji takva vrsta kooperacije neminovno nosi sa sobom. U manje od godinu dana dogodila su se dva teroristička napada koja su velikim delom odredila dalja dešavanja u Jemenu. Prvo je izvršen napad na američki vojni brod oktobra 2000. godine u jemenskom gradu Adenu, kada je ubijeno 17 američkih »

TRADICIONALNI PLES KAO DEMONSTRACIJA PROTIV AMERIČKIH AKCIJA: Zemlja Hutija, provincija Sada
Foto: Reuters

mornara. Jedanaestog septembra sledeće godine dogodio se teroristički napad na SAD i tada se Jemen definitivno našao na udaru, budući da se znalo da je ova zemlja godinama bila sigurna luka za veliki broj ekstremista. Uplašen od realne mogućnosti vojne intervencije SAD, Salih je započeo sa progonom ekstremista, koji je uključivao i napade dronovima, u saradnji sa Sjedinjenim Državama. U jednom takvom napadu 2002. godine ubijen je Abu Ali al Hariti, jedan od glavnih osumnjičenih za napad na američki brod.

Savezništvo sa SAD izazvalo je nezadovoljstvo među delovima jemenske populacije. Među nezadovoljnima je bio i Al Huti, koji je već od 2002. godine počeo sa javnim propovedima usmerenim protiv SAD i Izraela, dok je veoma pohvalno govorio o Hezbolahu i Iranu. Kritiku je kasnije proširio i na vahabizam. U januaru 2002. godine nastao je i poznati slogan Hutija: "Smrt Americi, Smrt Izraelu, prokletstvo Jevrejima, pobeda islamu!" Njega je prvi put upotrebio upravo Al Huti, ali iako je koristio zapaljivu retoriku nikada nije pozivao na nasilje protiv jemenske države niti je otvoreno govorio o priklanjanju njegovog pokreta dvanaestoimamskom šiitskom islamu, ostajući dosledan tome da je njegova grupa suštinski zajditska. Hutiji su, čini se, svesno provocirali i čekali u defanzivi, dok se na drugoj strani takođe kuvalo između vlasti i ekstremnih sunitskih frakcija, naročito posle ulaska SAD u Irak 2003. godine, kada je Salih ostao dosledan u svom savezništvu sa njima.

OD TERORISTA DO POLITIČKE SNAGE

Hutiji su dočekali da Salih konačno pokuša da nasilno uguši njihovu pobunu, što se dogodilo 2004. godine. Na samom početku ovog konflikta, čiji je nastavak i ovo što se danas dešava u Jemenu, ubijen je Al Huti. Suprotno Salihovim očekivanjima, mučenička smrt vođe pokreta samo je stvorila kult oko njegovog imena i dodatno inspirisala njegove sledbenike da nastave borbu.

Od te 2004. pokrenuto je više vojnih operacija od strane zvanične jemenske vojske, kao i od strane plemenskih milicija koje su plaćene da se bore sa Hutijima. Akcije su ponekad imale trenutan uspeh, Hutiji su suzbijani, ali su se uvek vraćali na prethodne pozicije. U jednom trenutku držali su pod kontrolom i pojedina pogranična mesta koja pripadaju Saudijskoj Arabiji, a uspevali su povremeno da dođu i nadomak Sane. U to vreme Salih je Hutije nazivao teroristima i izjednačavao ih sa Al Kaidom, koja je pojačavala svoja dejstva. Ovakve njegove tvrdnje bile su potpuno neutemeljene, što najbolje dokazuje današnja situacija, jer se Hutiji bore i protiv Al Kaide. Pojedine aktivnosti Hutija bi se mogle uklopiti u neku od brojnih definicija terorizma, ali bi se i mnoge Salihove akcije protiv njih mogle okarakterisati kao neka vrsta državnog terorizma.

Kada je u pitanju trenutno stanje, zanimljivo je primetiti da su Hutiji danas priznat politički činilac koji u Nacionalnom kongresu za dijalog, oformljenom posle Salihove smene kao vrsta prelaznog tela koje treba da pripremi plan za sprovođenje opštih izbora, ima 37 članova, dok, primera radi, islamistička partija Islah koja je dugi niz godina druga najjača partija u zemlji, ima 50 članova. Priznati su kao legitimni politički činilac od strane jemenskih zvaničnika, a što je podjednako važno, promenio se i stav ostatka zajditske zajednice prema njima. Da imaju veću podršku postaje jasno kada se pogledaju događanja iz ove godine tokom kojih su Hutiji uspeli da uđu u Sanu i čak kontrolišu neke njene delove. Pre toga su uspeli da nanesu težak udarac ubedljivo najjačoj i najuticajnijoj plemenskoj konfederaciji Hašid porazivši ih u borbama u provinciji Amran, severno od Sane,

Zajditi, dvanaestoimamski šiiti i suniti

Mada je zajditski islam ogranak šiizma, postoje neke suštinske razlike između zajdita i dvanaestoimamskih šiita, koji su među šiitima većina (u jedinoj postojećoj šiitskoj državi, Iranu, vladajuće je verovanje u 12 imama). Ono što je zajedničko je verovanje da su Ali, Hasan i Husein prva tri imama (zajditi nose ime po Zajidu, petom imamu). Ipak, nepogrešivost imama koja je veoma važan deo šiitske doktrine kod zajdita ne postoji. Osim toga, zajditi ne smatraju da su sunitske pravoverne halife grešne, kod njih takođe ne postoji ni doktrina skrivenog imama, koja je veoma važna za dvanestoimamske šiite. Kod zajdita imam može biti bilo ko ko vodi poreklo od Alija i oni su uvek imali živog imama koji je figurisao kao duhovni i politički autoritet. Dakle, zajditi se mogu smatrati šiitima, ali su suštinski po mnogim pogledima bliski sunitima, zbog čega u Jemenu kroz istoriju nikada nije bilo sukoba na relaciji suniti – šiiti. Prilikom mog prvog boravka u Sani 2006. godine razgovarao sam sa jednim jemenskim sunitom o doktrini zajdita, a upotrebio sam reč šiiti. Nije me u prvom trenutku razumeo, kasnije sam shvatio da na pominjanje šiita Jemenci pomisle na iranske, dvanaestoimamske šiite, a ne na zajdite.

koja je matična teritorija ovih plemena. Jedan jemenski novinar je u septembru ove godine autoru ovog teksta u nekoliko kratkih rečenica objasnio situaciju na severu Jemena. "Ceo sever Jemena drže Hutiji. Hašid više ne postoji. Svi zajditi sada podržavaju Hutije. Niko ne zna šta oni zapravo hoće."

Imao sam prilike i da razgovaram sa velikim brojem jemenskih sunita, pa čak i sa nekoliko salafista obučavanih baš u Damadžu. Oni ostrašćeniji su Hutije uglavnom opisivali rečima "teroristi" i "ekstremisti", a neretko i "ludaci". Manje ostrašćeni su birali reči i smatrali ih za legitimne političke igrače sa kojima treba razgovarati. Glavni strah među sunitskom populacijom je da bi Hutiji mogli da pokušaju da uspostave kontrolu nad celim nekadašnjim Severnim Jemenom i da nakon toga ponovo proglase Imamat. Ovo bi neminovno dovelo do ponovnog raspada Jemena čije je jedinstvo i bez Hutija na staklenim nogama, jer Hutiji nemaju kapacitet, a ni ambicije da drže pod kontrolom ceo Jemen.

Sami Hutiji odbijaju optužbe i ističu da su za jedinstven Jemen, da samo štite zajditsku zajednicu i bore se protiv sunitskog ekstremizma. Ta borba se ne može do kraja osporiti, Al Kaida u poslednje vreme često bira Hutije za metu. Ipak, aspekt u kojem se oni bore protiv salafista i radikalnih islamista iz partije Islah može donekle biti problematičan. Salafistički edukativni centri su svakako mogli da budu dovedeni u vezu sa ekstremizmom (iako ne nužno), dok je sama partija Islah u biti islamistička, ali unutar nje postoje umerenije i ekstremnije struje pa nije do kraja jasno kako Hutiji određuju ko je ekstreman, a ko nije. Primera radi, u pomenutom Amranu koji je pregažen od strane Hutija nikada nije bilo problema sa terorizmom.

U ovakvoj situaciji je teško ne zapitati se gde je tu uopšte država. Možda je za nijansu pregrubo reći da je nema jer postoji veliki broj ljudi u državnom aparatu koji se svim silama trude da izgrade neki sistem koji bi funkcionisao, ali problemi su toliko brojni i veliki da je ponekad mučno gledati ih kako guraju taj svoj golemi kamen.

U Jemenu danas imamo Al Kaidu čiji bombaši samoubice svako malo udaraju na sve što ima ikakve veze sa državom. Ovaj trend će se nastaviti, budući da je Jemen zvanično u ratu sa terorizmom i njegova vojska uz pomoć SAD često vrši napade na uporišta Al Kaide. Takođe imamo Alija Abdulaha Saliha, bivšeg predsednika, koji i dalje ima izvesnog uticaja na događanja u zemlji i unosi dodatnu nestabilnost. Tu su i separatistički pokreti sa juga zemlje kojima se više ne dopada ideja o jedinstvu. Kada na to sve dodamo i Hutije, koji od 2004. godine celu provinciju Sada drže pod kontrolom, onda je jasno da je država u ogromnom problemu.

U međuvremenu, u Sani je 2. novembra ubijen istaknuti jemenski političar Abdulmalik al Mutavakil, koji je bio među glavnim vođama demonstracija protiv svrgnutog predsednika Saliha. U tuzi su dan posle ubistva svi bili složni, čak i Salih, a Muhamad Abdulah al Jadumi iz partije Islah pozvao je da se "ono što je ostalo od mudrih ljudi" dozove pameti pre nego što bude prekasno. Za to je u Jemenu zaista krajnje vreme. ¶

MARKO GAGIĆ

Autor je doktorand na Filološkom fakultetu u Beogradu, u Jemenu je boravio 2006. i 2009. godine. Sarađuje sa YIAL institutom (Yemen Institute for Arabic Language) u Sani.

Ekumena krvi

Između polovine i dve trećine hrišćana na Bliskom istoku je pobeglo ili je ubijeno u prošlom veku. Položaj koptskih hrišćana u Egiptu je sve gori. U Severnoj Koreji se otvoreno praktikovanje hrišćanstva kažnjava čak javnim pogubljenjem, a procenjuje se da je više od 70.000 pripadnika hrišćanske veroispovesti zarobljeno u radnim kampovima. Papa Franja je izjavio da je progon hrišćana danas gori nego u prvim vekovima Crkve, da ima više mučenika sada nego tada i da su to mučenici koji pate u tišini

DEMONSTRACIJE PROTIV HRIŠĆANA: Paljenje krsta u Lahoreu, Pakistan
foto: Reuters

Šezdeset kilometara od pakistanskog grada Lahora, u blizini kuće siromašnog hrišćanskog para neko od meštana je ugledao zapaljene stranice Kurana. Ubrzo se vest proširila. Pošto nisu hteli da pređu na islam i pokaju se za svoje grehe, kako je traženo od njih, mladom paru hrišćana presudila je rulja. Grupa od stotinak meštana, svesrdno podržana verskim vođama iz lokalne džamije, krenula je da "odbrani svoju religiju". Oni su muškarca i ženu koja je bila trudna linčovali a potom ih žive bacili u peć u kojoj se peku cigle. Nekoliko policajaca je pokušalo da spreči ubistva, ali su, prema izjavama tamošnjih zvaničnika, pretučeni.

Ovog puta je rulja bila ta koja je preuzela na sebe suđenje i presudu vodeći se pakistanskim Zakonom protiv bogohuljenja, po kome svakome ko uvredi islam i proroka Muhameda preti kazna zatvorom ili smrtna kazna. Kritičari kažu da se Zakon koristi kako bi se proganjale verske manjine i rešavali lični sukobi, a kada je reč o manjinskim religijima, najveći broj kažnjenih je hrišćanske veroispovesti. Nekadašnji guverner Pendžaba Salman Tasir se usprotivio ovom Zakonu. Nakon što je posetio Asiju Bibi u zatvoru, hrišćanku optuženu da je skrnavila ime proroka Muhameda, ubio ga je pripadnik njegovog obezbeđenja. Mesec dana kasnije, još jednog glasnog oponenta Zakona protiv blasfemije, ministra za manjine Šahbaza Batija, jedinog hrišćanina u pakistanskoj vladi, ubili su pripadnici pakistanskih talibana. Ubrzo se pojavio video koji je Bati snimio pre nego što je ubijen, gde između ostalog kaže: "Umreću da zaštitim prava ljudi. Radije biram da umrem za svoje principe i pravdu za moju zajednicu nego da pravim kompromise. Želim još da kažem da verujem u Isusa Hrista, koji je dao život za sve nas."

A Asiji Bibi, onoj koju su obojica ubijenih političara branila, 16. oktobra je viši sud u Lahoru potvrdio kaznu donesenu još 2010. – smrt vešanjem. Razlog zbog koga majka petoro dece sedi već šestu godinu u strogom zatvoru, dok njen advokat pokušava da obori smrtnu kaznu, je nešto što zvuči kao obična čarka. Asija je htela da popije vodu iz kofe odakle su pile i druge žene, one su to pokušale da spreče uz komentar da hrišćani prljaju vodu, usledila je pokoja uvreda i posle dva sata Asiju su prijavili da je tokom svađe oskrnavila ime proroka Muhameda.

O PATNJI

Nekoliko nevladinih organizacija i naučnika procenilo je da je 2012. godine oko 200 miliona hrišćana, što je oko deset odsto od ukupnog broja, u društveno nepovoljnom položaju, proganjano i ugnjetavano zbog svoje vere.

Januara ove godine, *Pew research center* objavio je da je uznemiravanje hrišćana zbog njihove vere prisutno u 110 zemalja sveta (na drugom mestu se nalaze muslimani). Britanski NGO *Civitas* je svoj izveštaj naslovio sa "Hrišćanofobija", a u njemu se tvrdi da su hrišćani širom sveta trenutno u gorem položaju i trpe više nego ijedna druga religijska grupa. Oni su, u najvećoj meri, progonjeni u zemljama Azije, Afrike i Bliskog istoka gde caruje militantni islam. Zastrašujuće zvuči da je između polovine i dve trećine hrišćana na Bliskom istoku pobeglo ili je ubijeno u prošlom veku. Podaci drugih organizacija su još turobniji kada je reč o brojkama.

Strahovi da će mesto gde je hrišćanstvo rođeno ostati bez hrišćana pokazuju se

opravdanim. Hrišćanske zajednice u Libanu, Jordanu, Siriji, Iranu, Iraku suočene su sa ozbiljnim progonom. Samo iz Sirije je od početka građanskog rata prebeglo pola miliona hrišćana. U Iranu se od Revolucije, 1979, broj hrišćana prepolovio. Kako je "Vreme" već pisalo, od kada je pao režim Sadama Huseina, broj hrišćana u Iraku je u stalnom i vrtoglavom padu. Pet šestina svih hrišćanskih crkava je porušeno, izveštaji govore o surovim mučenjima i ubistvima. Kolumnista "Hafington posta" je napisao da je ironična činjenica da su baš SAD, "najmoćnija dominantno hrišćanska nacija na planeti, započele seriju događaja u srcu arapskog sveta koji vode ka izumiranju, skoro dva milenijuma stare, hrišćanske zajednice u Mesopotamiji".

Upravo je antički grad Mosul ostao, posle dve hiljade godina, prvi put bez hrišćanskih zajednica. Američki biznismen Arabo, koji je bio u Mosulu, moleći političke lidere u SAD da pruže azil za 300.000 hrišćana prebeglih od Isisa, opisuju neljudske prizore – u Mosulu, u gradskom parku, dečije glave stoje zabodene na stubove.

Takođe, delovi centralne Afrike gube svoje hrišćanske zajednica koje su tu živele vekovima. Teroristička grupa Boko Haram u Nigeriji ubila je na stotine hrišćana. Vesti iz drugih zemalja ne zvuče nimalo dobro. Položaj koptskih hrišćana u Egiptu je sve gori. U nekim zemljama hrišćani moraju da plaćaju poseban porez, u nekima je, kao u Alžiru ili Saudijskoj Arabiji, javno praktikovanje hrišćanstva najstrože zabranjeno. U Eritreji su hrišćani iza rešetaka samo metaforično. Naime, nekoliko hiljada njih se nalazi u zatvoru u pustinji i zatvoreni su u metalnim kontejnerima gde je preko dana pakleno toplo, a noću hladno do smrzavanja.

Grupa *Open Doors* napravila je listu 50 najopasnijih država za hrišćane. Na prvom mestu se našla Severna Koreja, zatim Somalija, Sirija, Irak, Avganistan, Saudijska Arabija, Pakistan, Iran i Jemen. Tri zemlje od prvih deset – Irak, Avganistan i Libija – "oslobođene" su dobrim delom zahvaljujući SAD, a i u Siriji su SAD igrale važnu ulogu. Hrišćanstvo se u pojedinim zemljama vidi kao produžena ruka Zapada i zapadnog imperijalizma. Tako je savetnik kineske vlade u svom članku naveo da "zapadne sile, sa Amerikom na čelu, namerno izvoze hrišćanstvo u Kinu i sprovode sve vrste ilegalnih evangelističkih aktivnosti. Njihov cilj je da iskoriste hrišćanstvo... da bi smenile kineski režim". U Kini vlada strah od novog progona hrišćana, a vernici u pojedinim provincijama tvrde da se suočavaju sa najvećom pretnjom još od kulturne revolucije.

O TIŠINI I STRAHU

Civitas u svom izveštaju takođe spominje i ćutljive političare koji se ne usuđuju da govore o pomenutoj situaciji iz straha da će biti optuženi za rasizam. Ovi suptilni motivi sigurno igraju neku ulogu, ali su oni konkretni, politički, koji se tiču strateških i materijalno isplativih savezništava i neprijateljstava velikih sila, sigurno bitniji.

Kolumnista "Njujork tajmsa" Ros Doudat zaključuje da su patnje hrišćanskih zajednica na Bliskom istoku nevidljive za zapadni svet, što pogotovo važi za Ameriku. Politička levica na Zapadu asocira hrišćanstvo sa belim, muškim imperijalizmom i neće da prepozna da je ono sada ugrožena religija. A tu su i kolonijalne konotacije zbog kojih je delikatno govoriti o patnjama hrišćana pod islamskom vlašću. S druge strane, za američku odlučujuću klasu hrišćanstvo Bliskog istoka jednostavno nema dovoljno uticaja da bi ga smatrali važnim. U skoro svim tamošnjim zemljama, hrišćani su nemoćni ili previše raštrkani da bi mogli da nešto korisno ponude u igri velikih sila. Konačno, za američku desnicu antičke crkve Bliskog istoka su teološki i kulturno isuviše daleke. A i Rusija je pre okupirana svojim interesima da bi pažnju posvećivala tome.

Povremeno medijsko bavljenje pojedinačnim slučajevima može da doprinese boljitku i čak spasi pokoji život. Dok se vojska Islamske države Iraka i Levanta ne obazire na medijsko zgražavanje, naprotiv, dotle je vlastima u Sudanu i Pakistanu stalo do utiska koji će ostaviti na međunarodnu zajednicu. Tako je u Sudanu žena u osmom mesecu trudnoće osuđena na javno šibanje i smrtnu kaznu zato što je sa islama prešla na hrišćanstvo. Bila je osuđena, zatim pod pritiscima svetske javnosti puštena, potom ponovo uhapšena a onda ponovo i oslobođena. U Pakistanu je takođe bilo sličnih slučajeva gde je međunarodna osuda uticala da optuženi budu oslobođeni.

Na jednom skupu teologa nedavno održanom u Beču raspravljalo se o odnosima među hrišćanskim crkvama. Spomenuvši mučnu situaciju hrišćana danas, jedan od prisutnih je izrekao nešto što ostaje u sećanju i dok se zapadni teolozi spore oko raznih pitanja, hrišćani na Istoku su ujedinjeni u ekumeni krvi. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

PRODAJA&PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	Beograd [kurirom]	Srbija [poštom]	kontinentalna Evropa [površinskom poštom]	ceo svet [avionom]
6 meseci	4650 din	4400 din	75 EUR/99 USD	115 EUR/149 USD
12 meseci	9300 din	8800 din	150 EUR/199 USD	230 EUR/299 USD

INTERNET IZDANJE

6 meseci	bez PDF-a	sa PDF-om
Srbija	950 din	1500 din
svet	16 USD	24 USD

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. Zabranjeno je da više lica upotrebljava isti nalog. PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite na adresu **VREME, Trg Republike 5, Beograd,** ili faksom na broj 011/3238-662, sa naznakom za šta je uplata izvršena (pretplata za štampano/internet izdanje ili knjiga). **Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt.** Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Sve dinarske uplate treba izvršiti u korist NP VREME **isključivo na račun 160-302538-91**. Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se naplaćuje u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS.
Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** pomoću kreditne kartice, (cena u USD), kojom prilikom će se stanovnicima zemalja članica EU zaračunati i dodati odgovarajući PDV ili direktno na naš devizni račun – podatke možete naći na internetu na ***www.vreme.com/pretplata***. Šestomesečna pretplata na štampano izdanje podrazumeva 26, a godišnja 52 broja. Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od dana otvaranja naloga.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

Život

Svako veče, osamnaest godina, jer napolju je spavala, prvo laku noć bilo je upućeno njoj.

Svako jutro, osamnaest godina, prvo sam nju pozdravljala.

Čim ustanem, otvaram ulazna vrata, ona je već ispred njih, kažem: "Dobro jutro, Žujka!", ona me ćutke, širom otvorenih očiju pogleda i dostojanstveno uđe unutra.

Dok pijuckam kafu, sva bunovna jer tek je šest sati i spremam se na posao, ona, potpuno budna, gricka hranu, zaslađuje se mlekom, obično smo u isto vreme gotove, ja kažem: "Žujka, idemo da radimo", i obe ćutke izlazimo napolje.

Kada sam otišla u penziju, Žujka je desetak dana, tačno u šest sati, skakala na ispust na prozoru, izbezumljeno mjaukala, pitajući se šta se to sa mnom dešava, a ja sam se pitala kako to da, dok sam radila, nikada vikendom nije mjaukala, jer i vikendom sam ustajala mnogo kasnije.

foto: Z. Feđver

Jedina privilegija penzionerskih dana je ta da ne moraš gledati na sat, odlučila sam da tu privilegiju izdašno koristim – i nisam ustajala da Žujki otvorim vrata.

Vrlo brzo uštimala je svoj sat i jutarnji rituali postali su zajednički. Čim ustanem, otvorim vrata, Žujka i ja se pozdravljamo, onda natenane, u pidžami, pijuckam kafu, vraćam mozak kući, radio tiho svira, a Žujka blaženo prede u mom krilu. Kada skroz vratim mozak kući, polako se spremam za odlazak u grad, u prepodnevne nabavke, a Žujka polako gricka hranu, pijucka mleko i kada kažem: "Žujka, idemo u grad", obe ćutke izlazimo napolje.

Živim u prizemnoj kući gde ima šest stanova i tri puta više stanara. Kojim radarima je ona prepoznavala da sam baš ja stigla do kapije, zaista ne znam, ali nepogrešivo je samo mene čekala u ajnfortu. I, za razliku od jutarnjeg pozdravljanja, glasno se javljala, a usput, dok smo lagano hodale do vrata našeg stana, a ona su na sredini dvorišta, uzbuđeno je, grgoljavim mjaukanjem, pričala šta se u međuvremenu sve izdešavalo.

Mjaukanje je kod Žujke inače bilo vrlo retko. Kada je prvi put sela ispred zatvorenih kuhinjskih vrata i uporno me gledala, a ja nisam shvatala zašto, čučnula je na krparicu, a onda krparicu uredno "zatrpala". Odmah sam naučila lekciju. Kada u njenoj činiji prvi put nije bilo vode, sela je pred nju, opet me uporno gledala – i tada sam već znala zašto. Isto tako sedala bi i pred činiju sa hranom. Kada bih predugo obavljala razne poslove po kući, pratila me u stopu, propinjala se i kandžama, ali blago, vukla me dole, a to je značilo da je krajnje vreme da se sklupčam u svom kutku, pijem kafu i pušim – a ona da se sklupča u mom krilu i zadovoljno prede.

Kada je prvi put ulovila miša, bila je lepa jesen, ulazna vrata su još uvek bila širom otvorena, gordo je uletela u kuću i spustila ošamućenog miša pred moje noge. Pohvalila sam je, pomazila i tek onda je počela oduševljeno da kotrlja miša po kujni, baca ga uvis, lopta se, lopta – i na kraju, s apetitom ga skrcka. Kada je prvi put uletela sa pridavljenim pacovom, iako se ne bojim ni miševa ni pacova, bila sam prinuđena da je izgrdim i zajedno s pacovom izbacim napolje, u strahu da se pacov ne otme i sakrije negde u kući.

Sledeće jutro, otvaram vrata, a ispred praga udavljen pacov, a Žujke nema. Sva naježena, bacim pacova u smeće. Žujka se pojavila kasnije, s pogledom "ja nisam odavde". Sledeće jutro, ispred praga, dva udavljena pacova. Opet u smeće. Pa tri, pa četiri. Tu je stala. A ja odahnula što je prestala sa takvom jutarnjom dobrodošlicom.

Svatove je imala nekoliko puta godišnje, obavezno su trajali po tri dana, prvih godina na tavanu, a onda u zadnjem delu komšijskog dvorišta. Mislila sam, tamo gde su svatovi, biće i mačići, ali Žujka je odlučila drugačije. Kada je prvi put trebalo da se maci, sva zbunjena, pitajući se šta se to njoj dešava, došla je kući i tražila od mene odgovor. U ugao kuhinje odmah sam stavila veliku kutiju, u kutiju postelju, u postelju Žujku, okrenula se da odem, misleći, priroda će učiniti svoje, a Žujka je jezivo zacvilela, dozivajući me – i ja sam postala babica.

I sledeći put, i sledeći, i sledeći...

I sve do ove godine, iako sam je pre deset godina sterilisala, svatovi su sasvim prirodno trajali, a onda je "preko noći" Žujka prestala ne samo da odlazi u komšijsko dvorište već i da se udaljava od kuće. Celo leto, na korak od praga, spavala je na suncu, a čim malo zahladi, ulazila je u kuću i vukla me kandžama da sednem, tražeći moje krilo.

I počela vidno da slabi. Naizgled zdrava, sve manje je jela, sve manje pila, a veterinar je samo potvrdio životne zakone.

Jedne večeri, krajem avgusta, iako potpuno pokretna, nije htela napolje. Skočila je na kauč, u moj kutak.

U naručju, iznela sam je napolje, u njen zimski kutak, u stari ormarić u mom delu dvorišta.

Tamo je bila i ujutro – i sve mi je bilo jasno.

Sada je u zadnjem delu komšijskog dvorišta.

Nisam znala da postoje i suze koje peku kao najljuća paprika. ¶

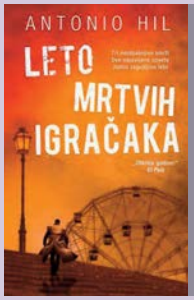
ZDENKA FEĐVER

AKCIJA

NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE Laguna

Knjige za 299 dinara!

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI" U SRBIJI
Ponesite ovaj primerak „Vremena" u neku od knjižara „Delfi" i kupite jedan od dvadeset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 299 dinara.
Akcija traje od 10. oktobra do 20. novembra 2014.

Antonio Hil:
LETO MRTVIH IGRAČAKA

Izvrstan španski krimić s inspektorom Ektorom Salgadom u glavnoj ulozi. Vrelo leto u Barseloni i jedno misteriozno samoubistvo čiji trag vodi do zla, droge i kriminala u svetu bogatih i moćnih

Frederik Lenoar i Violet Kabezo:
OBEĆANJE ANĐELA

Ostrvo Mon Sen Mišel, tajna romaničke katedrale iz XI veka, putovanje kroz vreme, neobjašnjivi zločini, opasne ljubavne veze, hiljadugodišnje tajne... Metafizički triler književnice Violet Kabezo i filozofa Frederika Lenoara

Martin Valzer:
POSLEDNJA GETEOVA LJUBAV

Izuzetan roman jednog od najznačajnijih pisaca savremene nemačke književnosti o nemogućoj ljubavi sedamdesettrogodišnjeg Getea prema devetnaestogodišnjoj Ulriki fon Levecov

Hung Jing:
ŠANGAJSKA KONKUBINA

Istorijsko-ljubavna priča čija se radnja odvija u jednom bordelu u Šangaju početkom XX veka i prati sudbinu ambiciozne kineske prostitutke i njen uspon u šangajskom podzemlju

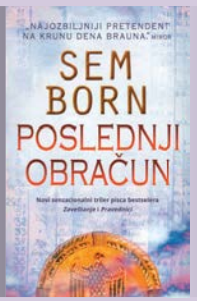

Toni Parsons:
NOVI POČETAK

Posle srčanog udara, Džordžu Bejliju presađuju srce mladića i on dobija priliku da ponovo oživi svoju mladost. Još jedna dirljiva i zabavna Parsonsova priča o ljubavi, životu i međuljudskim odnosima

Sem Born:
POSLEDNJI OBRAČUN

Denbraunovski triler o tajnom udruženju Jevreja koji su preživeli Holokaust i sada vode osvetnički rat protiv odbeglih nacističkih zločinaca skrivenih i u sedištu Ujedinjenih nacija

Katrin Hau:
KNJIGA LEKOVA DELIVERANS DEJN

Novi pogled na čuvenu priču o vešticama iz Salema u romanu o potrazi mlade istoričarke za svojim pretkinjama u kome se istorijske činjenice i nauka mešaju s fikcijom i vradžbinama

Hari Sajdbotom:
PLAMEN NA ISTOKU

Godine 225. jedno izolovano utvrđenje na istočnim granicama Rimskog carstva samo pokušava da se odupre velikoj persijskoj vojsci. Uzbudljiva istorijska avantura

Dejvid Nikols:
POČETNO PITANJE

Sredinom osamdesetih jedan brucoš po svaku cenu hoće da pobedi na najgledanijem TV kvizu u Britaniji da bi osvojio devojku u koju je zaljubljen. Komedija o studentskim ljubavima, odrastanju i sazrevanju

Beti Herbert
52 ZAVOĐENJA

Posle deset godina braka Beti i Herbert pokušavaju da vrate požudu u svoju vezu i otpočinju igru zavođenja s pravilom – jedno zavođenje nedeljno tokom cele godine. Smešna, dirljiva, bezobrazna i romantična knjiga

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Delfi knjižare d.o.o. "Kod Vuka" (Bulevar kralja Aleksandra 92, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "SKC" (Kralja Milana 48, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Terazije" (Terazije 38, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Zemun" (Glavna br. 20, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Makedonska 12, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Kragujevac" (Kralja Petra I 12, Kragujevac)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Niš" (Voždova 4, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Super Vero" (Milutina Milankovića 86a, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Kalča" (TC Kalča, lamela E, lokal 11, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Kod sata" (Kneza Miloša 33, Valjevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Čačak" (Gradsko šetalište bb, Čačak)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Novi Sad" (Kralja Aleksandra 3, Novi Sad)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Omladinska 16/1, Kraljevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Pančevo" (Miloša Obrenovića 12, Pančevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Rodić" (TC Rodić, Sremska Mitrovica)
Delfi knjižare d.o.o. "Zira" (Ruzveltova 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "KNEZ" (Knez Mihailova 40, Beograd)
MNV Vemex d.o.o. "Bulevar" (Bulevar kralja Aleksandra 146, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Immo" (Gandijeva 21, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Subotica" (Korzo 8, Subotica)
Laguna Klub Čitalaca (Resavska 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Miljakovac" (Vareška 4, Miljakovac)
Delfi knjižare d.o.o. "Banovo Brdo" (Požeška 118 a, Banovo Brdo)
Delfi knjžare d.o.o. "27. mart" (Stanoja Glavaša 1, Beograd)
Knjižara Delfi NS (Big Shopping Center, Sentandrejski put 11, Novi Sad)
Knjižara Delfi Požarevac (Stari korzo 2, Požarevac)
Delfi knjžare d.o.o. "Jagodina" (Vivo shopping park, Jagodina)

DELO ČINI ČOVEKA

ZAJEDNO, ZA PREVENCIJU RAKA DOJKE!

Hvala!

ZAŠTO OVI LJUDI ZASLUŽUJU NAŠU PAŽNJU?
Zato što oni svoju nesebično poklanjaju drugima!

Korisnici MasterCard HVALA kartice čine dobra dela svakog dana. Prilikom svake transakcije ovom karticom, Alpha Bank odvaja deo svojih sredstava za fond Nacionalnog programa za prevenciju raka dojke.

Do sada smo prikupili **29.132.690 dinara!**

Prikupljena sredstva su upotrebljena za opremanje mnogobrojnih zdravstvenih ustanova širom zemlje neophodnim aparatima za bolju dijagnostiku raka dojke.

AKCIJA SE NASTAVLJA. Pridružite nam se!

ALPHA BANK

СРБИЈА ПРОТИВ РАКА

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec